

МРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

година XVIII књига XII свеска LXX мај 2022

70

Јавна библиотека „Данило Киш” Врбас

МРАТ

Часопис за књижевност, уметност и културу

Издавач

Јавна библиотека „Данило Киш“, Врбас

За издавача

Мирјана Баста

Главни и одговорни уредник

Бранислав Зубовић

Уредништво

Мирослав Алексић, Благоје Баковић, Емсура Хамзић,
Никола Шанта, Павле Орбовић,
Светислав Шљукић и Драгица Ужарева (лектура и коректура)

Досадашњи уредници

Ђорђо Сладоје (2005-2009), Небојша Деветак (2010-2017)

Адреса

Народна библиотека „Данило Киш“, Врбас
21460 Врбас, Маршала Тита 87
Тел/факс +381 (21) 707-566
e-mail: tragvrbas@gmail.com, casopistrag@sbb.rs
www.vrbasbiblioteka.org.rs

УДК 82(05)

YU ISSN 1451-9437

Тираж

300 примерака

Рукописе слати у електронској форми

Илустрације

Сара Масникоса (академски сликар), корице
48. Палета младих

Часопис се финансира из буџета Општине Врбас, Секретаријата за
културу АП Војводине и Министарства културе РС

САДРЖАЈ

пјраї поезије – финалистии 54. ФПМ

Лазар БУКУМИРОВИЋ.....	5
Павле ЗЕЉИЋ.....	9
Амар ЛИЧИНА.....	13
Дуња ОЖЕГОВИЋ.....	15
Тамара ПАНТОВИЋ.....	18
Александра ПАПОВИЋ.....	21
Мима ПЕКОВИЋ.....	27
Андрија РАДОВИЋ.....	32
Викторија ЋОСИЋ.....	35
Раде ШУПИЋ.....	37

пјраї прозе

Анђелко АНУШИЋ.....	40
Милица Јефтимијевић ЛИЛИЋ.....	47
Жељка ГАВРИЛОВИЋ.....	50
Весна П. МАРЈАНОВИЋ.....	54

пјраї театра

Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло.....	66
----------------------------	----

пјраї друџиџ

Елигијуш ДИМОВСКИ.....	78
Гаetano БЕНЧИЋ.....	82
Нина ГАБРИЕЉАН.....	84

пїраї д'оїе – 48. Палейїа младїж

Славица ЖАРКОВИЋ.....89

пїраї ишчїїавања

Анђелко АНУШИЋ.....91

Јованка Стојчиновић НИКОЛИЋ.....97

Мићо ЦВИЈЕТИЋ.....101

Зденка Валент БЕЛИЋ.....105

Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло.....108

Маја Белегишанин ИВАНОВИЋ.....111

Марко ПАОВИЦА.....114

Тања ПРОКОПЉЕВИЋ.....120

Наталија ЛУДОШКИ.....123

Снежана НИКОЛИЋ.....126

Маја СТОКИН.....129

пїраї наслеђа

Владимир УВАЛИН.....132

Лазар БУКУМИРОВИЋ, Нови Сад

LA CYLPA (ПРОШЛА ВРЕМЕНА)

Прошли су дани и дани
од како ми са слепљених усана
на првој капији свести
није склизнула молитва.

Устанем и стојим,
рађам се и родим.

На једној дуплој слици,
цепној фресци учауреној у новчанику,
она је млада
и већ се љушти зид.

Њене је руке држе за своје руке
и њене ноге траже камене чизме.

И сва је бела
и сва је црна
и сва је златна.

Дани и дани
како са њеног надулог капка
у довека засталом сну
ја не милим као силуэта.

И сав сам као небо
и сав сам као лето
и сав сам као сунце.

Већ је тад било јасно
шта би се после било десило.

Гледа ме и воли,
мислим је и болим.

Дани и дани прођоше,
а још нисмо заједно садили смокве,
искапили бес и рекли:
Неће бити добро ако се тек на камену сретнемо.

PRIMAVERA (УЗВИЦИ)

Воће је опет ван чиније!
Јагоде у чељустима моје сувишне мудрости
цело су јутро избељивале младост.

*(Пази да те не посеку травке
док јуриш као иштрикани снег ка мору.)*

Јуче су речи биле бљутаве;
нико се њима није сладио.

И небо је поново рекло:
Срећан био порцелан чак и када је празан!

Нарови радосни као куће
испадали су из кола.
(Сутра ће туда гмизати сирене.)

И гледај, ако видиш:
Све расте на моме столу –
наковњи и палме, корење пеперминта.

У устима штипаљки вриште
још мало мокре
ношене црвене хаљине.

И цео град је процветао.
Ти то, наравно, не знаш.

LA CAÍDA DE CONSTANTINOPOLA (ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА)

Први пут, то се десило лети.
Била је једна исушена река изнад мене
и обале су се плавиле неразумљем;
ницале су на кејевима медицине:
аниси и ловори, ветар је носио ментол.
То је било кратко примирије унутрашњег рата,
тада кад нас је чај излечио.
Онда су стигла слова у бујицама.
Сручио се први летњи плусак
и јавили су:
Варвари су разнели бедеме.

Рибе и мреже, празне, зоре су галопирале сетне,
још једна поплава са друге стране себе,
овога пута до Пиринеја, преко Севилје;
само на час си свратила и почели су јули,
болести, болести, зар има горе од тебе,
када ме боли Аполон, када испуштам ролетне,
и нос се није бунио, око је навикнуто на ваздух:
у доњем делу булевара, пола километра пре моста,
утрнуо сам сасвим. Био сам празнина.

Други пут, било је чак и помрачење,
земљотреси су цепали куполе.
Било је као да кажеш *Удара Мраморно море*,
на граници са севером, где му није место,
а било је већ време да изгоре звезде,
мишеви у репу да носе искупљење.
И бол је добра када нема тела.
Побогу, зар нисам заиста знао ни да пишем?
Смокве и смокве, огње су нам дали,
мени онај миран, а било ми је горче.

LA DESPEDIDA (КОМПАРАЦИЈА)

Треба нам мање простора,
сланије сузе, дрхтавије руке,
да будемо слободнији,
ако згуснемо време,
ако успемо себе да престигнемо,
ти буди бржа од мене,
ја бићу бржи од себе,
довољан је један месец,
довољнији од ока које уме

сваку победу у сновима да разблажи,
 ако се скратимо не постајући мањи,
 било би паметније схватити грешку,
 бити заборавнији од родног града,
 проћи неозлеђеније, бити здравији,
 када су плућа пуна, зглобови су празни,
 бити сигурнији, неразумнији,
 ти буди тужнија од мене,
 ја бићу тужнији од себе,
 ако израчунам колико још пута
 ово хипер-срце може да се квари,
 ти буди даље, ја остаћу непромењен,
 испренији ће наћи рецепт за дубље копање рана,
 за ефикаснији бол,
 лукавији ће први рећи да мора раније поћи,
 срећнији ће моћи да прећути,
Adiós, Adiós,
 неповратнији *Adiós*
 док бивамо проклетији.

Лука Дрљан, *Пейзаж у сивом 1*, 2019.
 акрил на платну 150X150 cm

Павле ЗЕЉИЋ, Липнички Шор

ОРФЕЛИНОВ БАКРОРЕЗ

на небесима, лаки анђели
држе срца у шакама,
желећи их провући, канда,
кроз одежду што силази
низ божанске ветрове -
крвљу крви, крвљу срца рајски крвавога
постављено рухо.

помислив то, срце ми убрзано звецне,
одзвањајући кроз шупљи кош ребара.
и будући га свестан, нејасно
осетим како је оно одавно
на туђим длановима.

ЧУДО ПОСТОЈАЊА

can't believe how strange it isto be anything at all

клањам се свету који је тваран.
и клањам се свету који је био стваран
пре него што бејаш свестан тога.
док су моје очи, још детињом опном јајета прекривене, чудно
наслућивале
анђеле и духове од тамјана.

клањам се свету што је у свом врту
допустио да постојим као ја,
а не неко други.
што су се честице згуриле у мене.

јер,
ствари нису ствари већ твари:
данас су се у мојим устима
настаниле неке нове бактерије.
кожа ми се круни и испарава,
као нова фасада, са сваким даном.

ходимо, као мишић, један,
и згрчен попут песнице
кроз простор, голи, бљутави простор.
одбојан нам увек, јер нас испија.

ЧУДО ПЕРЦЕПЦИЈЕ

да нијесу узалуд кости (Б. Шћепановић)

да једемо данас
да нису узалуд отврди зуби.
да једемо данас
да није узалуд желуцу киселина опака.
и да му будемо захвални
што нас не разлије целе у честице:
не што је страшно мрети,
већ јер је гнусно живети
у свету честица,
хронично неспособни за свест о целини ствари.

да дишемо данас -
да од ширења плућа крцкају ребра.
да оправдамо своје јединство,
да уверимо голи космос,
“да нијесу узалуд нокти,
да нијесу узалуд да кости»

из лобање тад дрзне,
као из светионика,
зрак.

*ИЗЛАЗЕЋИ ИЗ ПРОШЛОСТИ, ИЛИ:
ПОДСТАНАРИ НОСТАЛГИЈЕ*

*my god, what has become of the world we could share?
this world of ours that's now your sand mine*

јутрос сам одлучио да се вратим у прошлост,
која је била наша,
јер сада је прошлост моја и прошлост твоја;
можемо радити с њоме шта год желимо.

отишао сам тамо као у напуштен дом:
шарке на вратима су, искривљене, шкрипале;
прозори и олуци обрасли пузавицом;
видевши тај призор, прслу фасаду,
помислио сам како је целовитост ствари
релативна.

отишао сам у прошлост,
и прекорачивши праг
нисам затекао никог:
прошлост је једна кућа
којој се увек може вратити,
али у којој нема
никог.

можда, ако је уснимо у исто време,
наша сећања се дотакну.

Лука Дрљан, *Без назива 5*, 2020.
акрил на платну 150X150 cm

Амар ЛИЧИНА, Нови Пазар

ЗАМЕНА

Чуо сам несуђену мајку
како плаче након спонтаног побачаја,
у сузама је причала како је
замишљала одрастање свог детета.

Чуо сам неуспешног студента
како плаче након што је
коначно одустао од факултета
у сузама је причао о
томе како је замишљао своје запослење.

Чуо сам одбијеног просца
како плаче након
што му је једна дама рекла судбоносно не
у сузама је причао
о животу који је са њом планирао.

У том губилишту
и ја сам нешто изгубио.
Док сам шетао, од свих суза туђих
заборавио сам нову песму.
Нисам плакао, нити причао
како сам замишљао читаоца
који се одушевљава мојом песмом.

Заиста нисам плакао
сећам се добро,
један стари песник ми је рекао:
„Песници не плачу
над заборављеним песмама.”

Уместо те песме,
написао сам нову, ову.

ХУ ПУТА

Покушао сам да пресабрем живот
и на самом почетку овако би:

Нешто што сам радио х пута
одмах се посвадило
са нечим што сам радио у пута.

Ознаке попут а, б, ц, д или е
ми нису никад биле блиске.

И не бих имао никакве другеознаке
за даље пресабирање живота
сем ознаке ху
и тако би ми остала свађа звана ху.

Поново ме обрадовао грчки алфабет.
Сад имам нове ознаке,
сем оног што сам радио х
и оног што сам радио у пута
сад имам нешто што сам радио α, β, φ пута.

Сада противречности могу да се множе.

ГРАНИЦЕ

Остави нас од престола далеко!

Перикле, никад се није попео на Олимп,
нити је послао планинаре.
Ко зна колико би трајало Златно доба
да је стигао гласник са освојеног Олимпа.

Рамзес II се никад није попео
на камен Бенбен,
како би доказао своје тврдње
не би могао ни да је хтео.

Најзад, византијски цар Веспасијан
на самрти је рекао:
„Мислим да постајем бог!”
Деманти је брзо стигао.

Остави нас, Боже, од престола далеко!

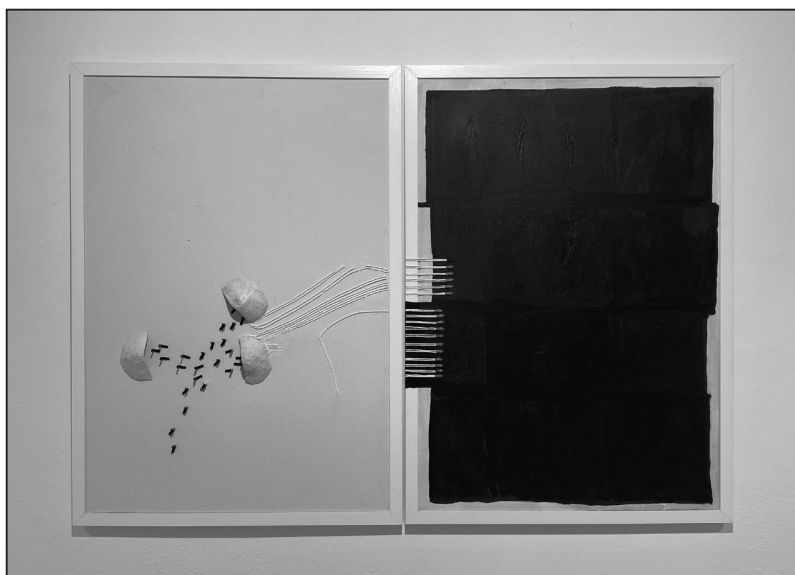
БОЈЕЊЕ

Жене хвата црnilo,
новине хвата жутило,
рибари одлазе у плаветнило,
ваздух постаје сивило,
шуме једе црвенило,
а са гробаља бежи зеленило.

Недоношчад граби сивило,
јер на дојке не долази руменило.

Утапамо се у шаренило
иза којег се крије ништавило.

И још ово:
Песницима се по мастилу
хвата белило.

Сара Масникоса, *Штап и препрека*, 2022.
комбинована техника 2X (100X70 cm)

Дуња ОЖЕГОВИЋ, Београд

ТЕЛО ТЕАТРА

Норвешком писцу Туру Улвену

I

једна чврста материца
ваздушним додиром погођена
суочава се унакрсним дијалогом

човек је –
неодређена хранљива дужност која ми виси за вратом,
анемична илузија налик капи воде на длану
коју треба да претворим из брисања у постојаност

дволичан одабир који станује
у анамнези и битише
над свим што је људско –
унутрашњост-дух : камиказа-отров

II

човек је оно што је недостајало –
из ставке посве недељивог

у рано јутро борим се да закорачим
на влажно тло

земља коју додирујем
уписује се у мене својом неодређеном тежином:

потребан ми је удвојени прилог
за настанак фосилног плјуска
који се кажњава упоредо

пишем и подвлачим: – човек је оно што ми је недостајало;

ПОРАВНАЊЕ

слушам цело дрво реченице како умире
пожељно штрчећи у предвечерје

радо бих устала у роси која окупља
само вреле призоре
изван свега што могу да дотакнем

у пресвученим гранама
млазом прошлости
уздах је укрштен да пресушује;
полусиви застор прети да ме угризе
док мирисом и пуцкетањем не забуктим
до последње избежумљујуће коре
улажући скалу труд-трепет-паперје
у рачунању да је наш однос
само тако једино могуће поравнање,
у подорзивом тлу
које се шири у свет

зато се осмехујем
везивајући табане
и избељујући године
коване да мирују
док се ништа не чује

ако икада будеш био шума желећу да нестанем,
да се усудим да те волим са даљине
урличући како сам ти лизала кишу
фонемом пред болне тачке

живот крошње се гаси
избријано као теме,
у ланцима сам ти:
жена-угриз-опало лишће

СУДБИНА

неименовани додир
од стакла постаје прича
тротомног нестајања
под сразмерним грлопрстима,
у окоштавању људскости утабаних корака
као измерена ескалација бесмисла
која се на прошлост ослања

у низу архитектонских делова
чија судбина се помаља
у непостојећим ситницама
због којих се хватам за стомак,
и на клацкалици у комадима
на неким другим обалама,
у сопственим покислим сонетима
интубирајући кисеоник
у сваки шупљи орган,
размишљао као маестрал –

све да те не изгубим
навлачим вео пепела
себи забоден у потиљак

ОБРУЧИ ДИВЉИНЕ

данас је живот постао стожер
за читаво окружење

издалека ме заклањају биљке
од којих пожелим да вриснем
и да се охладим попут пљувачке,
кроз стиснуте густе облаке
постављене одраније
нарастајући епитафе

околина свеже одумире са псом
чија је длака прво захватала песак
па мене, чији реп се наставља
колутовима среће у шапе
док се ноктима урезају у камење,
а ја послужујем остатке

гледајући у забораве
повлачим се у поре –
страх ме је од помисли
кога бих могла волети
када се преда мном открије

осврћем се по подеротини
у голој празнини,
по постанку замене
отрова за свитање

Тамара ПАНТОВИЋ, Крагујевац

ПОГЛЕД – ШУМА

провео сам сате ишчекујући кишу
и није пала
бесан и размажен, следеће сате сам провео
ишчекујући пожар
живећу над димом, над шумом
заклео сам се – отићи ћу
моја соба је увек гледала на шуму и заволео сам је
заволео бих је, чини ми се, и да је нисам видео
прогледати – то значи отворити очи када се појави роса
појурити кроз траву и улице за свицем
и никада будним фењерцијом
прогледати, то значи рећи себи „није тако - сањао сам
чекао сам кишу годинама
али киша је дошла“
прогледати значи видети себе под водом
под трском под одсјајем
бити њено протицање
прогледати је увек значило затворити очи
али сам био сувише поносан на њихову боју
украдену од свега што сам волео
помисао на пожар је постала утешна
живећу под реком јер сам заволео шуму
заволео бих је и да је нисам видео
живећу над реком ослушкујући њена прорицања
једино што је изгорело сам ја

РЕД ВОЖЊЕ

Зелени венац
једна жена је пала чекајући аутобус
када је видела како се приближава станици
следеће стајалиште – Македонска

са Славије увече се враћам десним тротоаром
 јер тада нема паркираних возила
 следеће стајалиште – Палилулска пијаца
 не покушавам да изађем уђем померим се
 већ само да не сметам дишем
 следеће стајалиште – Машински факултет
 са ваше десне стране можете видети највеће знаменитости
 црног пса и пекару која само њега храни
 следеће стајалиште – Далматинска
 мислила сам да је Славија нешто битно
 следеће стајалиште – Браће Рибникар
 тај црни пас ће отпратити кући свакога ко се увече враћа са
 Славије
 јер је пекара отворена све док се он не врати
 следеће стајалиште – Вељка Дугошевића
 само ретки и велики излазе улазе померају се
 на овој раскрсници где остали дишу
 следеће стајалиште – Панте Срећковића
 са Славије се пре подне враћам левим тротоаром
 јер тада нема паркираних возила
 следеће стајалиште излазим излазим излазим
 једна жена је пала чекајући аутобус
 да га није видела заједно бисмо одбројавале станице

НЕ ВОЛИМ (НА СТАНИЦИ)

људе осунчане јутром
 лица престашена пресијавањем косе флаше прстења
 оних на које нису навикли
 замагљена стакла и уметничка дела отисака прстију
 оних који остају без прста и без дела
 и настављају даље
 не волим пропуштене аутобусе али волим разлоге
 због којих су пропуштени
 разговор са неким кога одавно ниси видео
 гледање у мапу јер не знаш да ли се налазиш на доброј
 станици
 да би открио да си отишао у супротном смеру
 бајке које су одувек биле намењене одраслима
 али то нико није хтео да призна
 и за живот неопходне испразне разговоре са сапутницима
 са странцима са пријатељима
 са несташном децом
 са самим собом

ПОРТРЕТ ЖЕНЕ КОЈУ САМ УХОДИО

давно се показало да раскрснице не служе ничему
улице се прелазе без обзира на смрт
остављени су пејзажи и реке са друге стране
пратим њен заповеднички корак јер немам избора
лице без израза бледо бледо
и њени прсти ме вуку ка улици
док зауставља ауто
она стаје стаје
њена коса ме тера да мислим како воли Шопена
а њена затворена врата да ме оставе у недоумици
што су ти ноге босе
разбијена је флаша
а танки су прсти којима дотачиње клупу
њене очи ме терају да мислим да је она Лаура
црна је коса а поглед скривен од плача и дувана
не лези још
беле су хаљине у које те облаче
и беле су завесе које те крију
сиви ме људи терају да мислим
и мислим
плаве су јој биле очи и плаве усне
гледао сам како је одводе
и пратио њен заповеднички корак јер немам избора
јер немам избора

Милана Симић, S, 2022.
текстит, одећа 110X160 cm

Александра ПАПОВИЋ, Никшић

ИМАШ МЕНЕ

Ако једном помислиш да ти вјетрови
не граде крила,
већ их ломе и
ако не будеш видио почетак неког бољег свијета
који настаје у теби,
а не изван тебе,
ја...
пружићу ти дланове, да на њима опет,
као некада,
пронађеш мапу до вјечног мира.
Ако некад не будеш чуо музику
док сви други буду плесали око тебе,
ти се сјети како си ми рекао једном
да све су се ноте заплеле у мојој коси и
тада ће ти бити и више него јасно
да увијек могу од њих створити пјесму непознату цијелом
свијету,
разумљиву само нама,
која умирила би ти сате и дане у којима си залутао.
Ако се негдје иза поноћи осјетиш самим на свијету,
као да нема ко да слуша твоје приче без краја,
ти знај да и километрима далеко ја те увијек чујем и осјетим
барем зеру више од свих других.
Ако ти се некад учини да крај тебе одавно никог нема
у овом свијету који ти је, овако компликован,
све мање разумљив
и да ти се корак губи,
а оно чему се надаш све рјеђе долази на твоју адресу,
ти не заборави никад да ја увијек имам пар осмијеха
да те избаве из вртлога властитих страхова и зебњи
и да ћу до краја времена бити ту
иза сваког пораза,
да причам од јутра до мрака о твојој необичној

и чистој души
 која је и мене подстакла да грлим и волим
 као да сјутра не постоји.
 Ако ти се икада снови и жеље загубе
 на путу измедју стварности и илузије,
 бићу ту,
 да ти поклоним парче неба
 које сам створила сликајући твоје очи.
 Ако се деси да не осјетиш долазак прољећа,
 јер прољеће је одувијек рађање нових нада
 изван свих срушених темеља,
 знај да ја још увијек са оним истим
 сјајем у очима
 чувам мирис тек процвалог јоргована у коси и
 чекам на бар још један наш плес
 под звијездама.
 Ако ти се једном јави мисао
 да на изгубљеним станицама и заборављеним
 перонима
 већ одавно никог немаш...
 Ти не брини, јер..
 одувијек имаш мене.
 За све што је било јуче
 и за неко ново,
 насмијано,
 сјутра.
 Имаш мене.

С ВРЕМЕНА НА ВРИЈЕМЕ

С времена на вријеме,
 али само онда кад безуспјешно покушавам да
 побјегнем од сјећања,
 одлутам до мјеста гдје је оно моје парче неба
 увијек ведро.
 Одлутам тамо, гдје сам једном
 сва своја сањарења под звијездама,
 у тим дугим разговорима с бродовима,
 сакрила у твојој коси.
 Тамо, гдје сам онај сјај из очију расула
 по свим стазама на којима си крочио,
 да те то моје сунце,
 које сам ти стидљиво поклонила
 прати чак и док покисао ужурбано корачаш.
 С времена на вријеме,
 ухватим себе како се мрштим на казальке
 које се неподношљиво споро крећу данас,

баш као и претходног дана.
 Еј, ја, која никада нијесам марила за сате
 који су свакодневно протицали ту,
 пред мојим очима.
 Ја, која сам се вјечито бунила што нико не умије да,
 бар на трен,
 заустави вријеме.
 Нико... до тебе.
 С времена на вријеме,
 прећутим да сам у пјесмама
 римовала море и копно,
 рушила планине до темеља
 не бих ли наишла на бар један траг
 који би ми показао којим си путем отишао.
 Прећутим и то да те јос увијек чекам,
 упркос свој пролазности овог свијета,
 са истом оном вјером у неку љепшу стварност
 у којој нећу дозволити
 да ми јутро уништи снове и обруши ми их на леђа,
 будивши страх да ћу опет морати
 да ти сликам лик чим склопим очи.
 С времена на вријеме,
 али само онда кад се уморим од буђења осмијеха
 који нијесу одраз среће
 изгубим се у мислима тамо
 гдје смо држећи се за руке,
 под ногама имали цијели свијет.
 Иако сада нијеси ту да ми чврсто стегнеш шаку
 онда кад кренем да падам,
 а да нијесам ни свјесна тога,
 остао је осјећај
 који си будио,
 који ме и тако далек
 сада штити од овог празног свијета.
 Свијета,
 који нема ону моју добитну комбинацију боја
 на платну живота
 као знак среће.
 С времена на вријеме,
 усудим се да на глас кажем
 да вјерујем у бајке.
 Вјерујем, заиста,
 јер...
 Живјела сам једну.

ПЈЕСМОМ ДА ТЕ ЗАГРЛИМ

Расула сам стихове, као снове,
по папиру,
гледајући како умире сунце
и грлећи ту љепоту од које неријетко
цијела задрхтим,
па опет ...
Пожелим да си ту,
за све оне мале снове и велике среће
које смо једном створили.
Оголила сам душу,
ту на папиру,
у нади да ће ти ове ријечи
које се неуморно ковитлају у мојим очима
онда кад ти у даљини наслутим долазак,
ипак једном
бити дом.
Да ћеш једном
загрлити све своје жеље
и наставити плес живота са руком у мојој руци
и да ћу ја, опет као некада,
бити окупана сунчевим сјајем,
поставши богатија за неки нови свемир.
Скројила сам ти ријечи,
јер, жељела сам да испуним сате обојене тобом
у тренуцима у којима се чежњи не наслућује крај,
док нас дијели хиљаду и једно
бреме тишине.
Послала сам ти пјесму у зраку,
завршивши је сликајући твој лик,
ваљда,
да постанеш свјестан истине
да сам једном свим сновима о срећи
дала боју твојих очију,
а ти одувјек знаш да се мени без тог неба и мора
често догоди да загубим осмијех
загледана у хоризонт.
Смислила сам ти неке нове загрљаје
и љепше сумраке,
у којима би (нам) пред очима оживјело
све о чему
свих ових година сањам(о),
онда кад се умориш од бесциљних стаза,
изгорелих нада
и сакрила их међу редове ових стихова
шапутајући им
да те загрле онако како се грли неко

вриједан снова,
стварности,
чекања ...
Свега.
Зато ја и вечерас,
пјесмо моја,
са образа протресам сву њежност
и поклањам ти
све најљепше ријечи свијета.
Вечерас ...
Па до ко зна кад.

КРИЛА ЛЈУБАВИ

Када би моје очи проговориле
рекле би ти да су једном све баладе
нашле дом у њима,
због тебе који одавно не долазиш..
Уплашио би се од толиких трагова недостајања
који често оживе на
мојим образима.
Могао би из ових очију прочитати
колико сам само пута грлила небо
и раздвајала планине
не бих ли пронашла
давно изгубљене снове.
Када би небо проговорило,
открило би ти колико је дјелова себе откинуло
зарад мог разума који се вјечно
у твојим очима губио, јер, знаш,
одавно сам ја све бескраје
смјестила у зенице твоји очију.
А кораци... сигурна сам,
кораци би ме одали по траговима у улицама
у којима још увијек наслућујем твоју сјенку.
Ти ни не слутис да сам ја једном
под окриљем ноћи,
сачувала пуне џепове заспалих нада,
па ме зато сада боли врисак неостварених жеља.
Намигнуће ти мјесец и шапнуће ти шума
колико сам само ноћи провела
лутајући стазама илузија којима сам једном
са руком у твојој руци
отворених очију сањала.
Када би звијезде проговориле,
сигурно би ти рекле да су једном сав сјај
изгубиле у твом осмијеху.

Тада ће вјетрови,
као по некој команди свирати ону нашу
у складу са твојим корацима..
Сунце ће расипати бисере градећи нам крила.
Хеј, па ми летимо.
Летимо на крилима љубави.

Марко Обрадовић, *Big Shark*, 2019.
акрил на платну 120X70 cm

Мима ПЕКОВИЋ, Нови Сад

ПЛАЖА

Под чипком чудне чулности
Заспао си на плажи
Врховима песка љубим ти очи

Капци су ти од соли
Крмељиви од сна
Образи масни од креме

Пре љубави су нам
Рекли закон моћи
Узмути воду да би
Ухватио рибу

На лежаљкама остаће
Дуге мисли кратког формата
Будиш се скромно
Идемо да пливамо

На плажи је трома атмосфера, а
Зрна попуњавају празне просторе
Хваташ мокро поље мог незнања
Тишина нас обара, не љути се

Дуго желим да осетим Сунце,
Грлимо се наслоњени на стене
Да зађемо у ноћ; кормиларим
Таласима нежности, прећути

Море се може
Разбити од суза

Услед буре којом долазиш
Небеска тела доказују
Постојање

Загледана у море
Загњурена у тебе
Нисам сигурна

Да л' су бродови
Намењени стихији
Ил' су стихије
Судбина бродова

ПИСМО-ГЛАВА

Спусти ме на кревет
Маслиновом гранчицом
Остатак пигмента исцеди
Дотакни пошилку
Уљаним прстима Брајевог писма
Боје са мном можеш
У невидљиве стихове тискати

Други нас не би хтели
Нисмо новци, ни срећа
У посуди девичанској
Ни у капима што се
Цеде са штафелаја

Само сузе симетрије су љубави
Какофонија удвојених дланова
Лице ми нечисто дотакни
Медитеранском четком
Слух усисај, расплачи
Епохама недостај

Једино ти познајеш
Неме контуре глагољивог срца
Смрт других смо давно
Импрегнирали на платну
Прихватам те таквог
Макар никад не чуо главу
Што са друге стране
Речима чула осликава

ЕСЕНЦИЈА ЖЕНЕ

Тихи откуцаји капљица из туша:
Мошус, кедр, пачули, црвени бибер
Бело цвеће – краљевска нота одласка

Сви немири које хтедох опрати
Отишли су сами, како и бива
Сазрену и минут пре твог доласка
Оду мирно као да постојали нису

Као што не постоји дете које нунам
У дворишту наранџа коју гајим
Сат што у цепу облака чувам
Лудости снажни откуцаји
Као што не постоји храброст

Ноћас одлазим у себе и нећу ти рећи
Из туша ће крвава капљица потећи
Остаће базна нота
Уситњена постеља овулације

Аваном и тучком
Нечујним шамаром тишине
Просула сам цвет и не знам шта с њиме
Шта с њиме, осим у бочицу га затворити

ОБОЖЕНА ЧЕСТИЦА

Буди младолика киша
Округла на дну
Закривљена на врху
Кап преткиња

У океан се врати
Са жарног неба
Сферна и ефемерна
Пунолетна вечношћу

Старост дочекаће да одрастеш
Младост, заувек да остариш
Не стрепи – мењају се
Лица, не и душе

Лице генеза је природе
Постави на њега литице
Пусти преко образа
Све немире да падну

Буди једноставна
У компликованости
Комплексна у једноставности
Генерације ребара су у теби

Обликовао те је тврд сан
Подређена си небу, небо теби
И све капи гравитирају
Свише, назад у тебе

Све се обнавља
Лепота је наследство
Које откључава се
Одсуством јарости

Стога, сопством себе купај
Ал' не купај друге собом
Са тобом не може свако
Нити треба ти са сваким

Свет да настаниш
Мушкарци од љубави
Дугорочан порок праве
Варају време, време их превари

А љубав је молекуларна
У прегревању, честице
Крећу се брзо и сударају
Знај кад да испариш

Имаш небеса да будеш барокна
Земљу ренесансом заситиш
Да кружиш и не нестајеш
Веруј, снови су од материје

Буди помало ничија
Буди моћ што бди
Провери загрљаје
Да ли им требаш

Живот је предивно место
Ако се усели у свет
Димензијом стварности
Живот дуг је у сажетку

Док кружиш понеси
Брусхалтер од цвећа
Спакуј нектар у груди
Нек виде, ал' не омиришу

Тебе треба имати неко
Неко вечан, вичан капи
Онај који уме постање
Света у себе да постави

Тебе треба чувати довека
Буди помало свачија
Тек толико, да у теби
Свако одрази себе

Буди највише своја
Ал' не и само своја
Имај у себи и помало њега,
честице њих и помало мене

Марко Обрадовић, *Седмо небо*, 2019.
уље на платну 120X70 cm

Андрија Радовић, Подгорица

СЈЕЋАЊЕ

Било је То
рекао бих
давно

Неко прошло
давно прошло вријеме
прошло садашње
или
будуће у значењу прошлог

авај, ко ће га знати

Памтим само да је
у времену
са сновиђењем срасло

и нестало тихо
као

усмено предање
изумрлог народа

ПЛАТОНОВ САН

Те га ноћи сопствени глас
тргну из сна крикнувши: Ἀτλαντὶς!

Ни сам не знајући на којој је страни
та ријеч изговорена, он записа причу
о острву с оне стране Херкулових стубова.

Свакога ће часа Њу Орлеанс постати Атлантис
и то Платона не чини пророком.

Сан је потопљено лице стварности.

Неке истине дубоко у нама
закопане су попут античких гробница.

Митско наличје Великог потопа
назвах Атлантидом.

МОЈА ПРАБАБА

бијаше увијек у црини. Прво
је умро брат па муж па
остала браћа.

Памтим и данас угашени
коцка-телевизор
и изборани рељеф
на помиреном њеном лицу.

Ипак: имаде за сваког
ријеч понеку благу
и за рану сваку
горку неку травку.

И мрмљала је ријечи
неразумљиве
док хекла или пржи укљеву;

завијала пупак и читала сановник –

моја прабаба знала је све
што ми данас
не знамо.

УПУТСТВО ЗА ЕВАКУАЦИЈУ ИЗ СОБЕ 223

Испрва свући своју сјенку

и уредно је смјестити
у ормар

(исто учинити са доњим вешом и поткошуљом).

Извадити затим прљаве чарапе
из ципела

и растурени комплет *Новице Тадића*
са пода
премјестити у омот.

Напосљетку истрести
сав ситниш из џепова

(ваљда буде довољан за аутобуску карту).

Павле Ђурчић, *Без назива*, 2021.
акрил на платну 160X200 cm

Викторија ЋОСИЋ, Београд

ИЗВИЊЕЊЕ

Плаво ми је слетело на длан,
слило се са зида на ком сам насликала птицу.

У лету опада коса, уваљана у извињење,
Гледам је како се претвара у жито.

Цео дан класје ми звечи на рамену,
као што очај дозива очај.

Дозивам тебе и
нисам баш сигурна шта да ти дам.
Ти си чувар древних ритуала,
отвараш се испред мене.

Нудиш опрост.
Нудиш спас.

Гурнућу руке дубоко у тебе
и пронаћи ћу перје натопљено златом.

УЛИЦА КОЈОМ ИДЕМО КУДА ЗАПРАВО ВОДИ
Транстремер

Твоји кораци гутају моје.
Реченице се губе у блештавилу неонских монструма,
Транстремер уздише.

У Стокхолму је сигурно хладно,
али шта бих ја знала о томе?

Узнемирим се и кад дува ветар,
подсећа ме на планине,
где ми је праоца и прамајку појео лав.

Достојанствена смрт наспрам мене,
коју полако нагризају улице града.

НАНГАРАНГА

Воћка слонова,
крокодил изваљен на поподневном сунцу.

Кожа постаје тобоган за воде,
сливају се низ нага тела

У хладу дрвета расте нови храм.
Занесени смо у игри.

Воћка лењо отвара своје чељусти,
у које се ипак улива смола.

Смеш ли појести воћку,
хоћеш ли се заситити?

НА ЗИМУ

Веровала сам да време блискости тек долази,
сада само профили на друштвеним мрежама,
остају после смрти.
Електронски епитафи.
Ни тамо ти не пишу.
Да ли је морбидно очекивати последње поздраве или
обавештења на годишњицу смрти?
Треба почети са плачем данас,
за све што тек сигурно долази.
Умро си на лето, мислим да је то најгоре доба,
за смрт.

Сунце и пепео, власи зелене косе и земља.
Ако си морао да умреш,
па зашто не на зиму?

Раде ШУПИЋ, Лазаревац

БРОДОВИ СМИСЛА НА СТАКЛЕНОЈ ПОВРШИНИ

Атентатори на вечност мораће више да се потруде
љубав је пуна смисла и ван васељене
Ad infinitum је време
наметнуто од виших разреда мудрости: пре двехиљадете
после двехиљадите

Стрмоглави звук песме јури на тло
као дављеник према ваздуху

док читам Елитиса
Оксопетра сели се у углове трпезарија
дневних соба
неочишћених купатила

све до најдивнијих предмета пропасти

где сам слављеник

Једини представник сунца
у градској полулопти

РЕГИЈА ПЛОДНОГ ПОЛУМЕСЕЦА

У последње време
по собама проналазим урме из Египта
континенте
који се отопе чим их додирнем

и мислим се: Палмино дрво
започиње нову игру

Кад умрли заспу
корене добија неки чудан облик ногу
излази из средишта
са панталонама од земље

Покушава да ме застраши
умишља да је човек

жели
све оне лажне појаве

које ми
неискусно називамо
тајном

ПАНТЕИЗАМ И ДРУГИ ОБЛИЦИ САМОЋЕ

Тошкови са маховином који ме окружују
преображавају се у таваницу храма

при свакој молитви

Одсутан сам за околне уређаје
где се само
најављују несреће

Кључање воде на собној температури
подсећа ме
на тежину једног завета :

Желео сам да будем ватра

а постао сам шума

О мени ће свакако
сведочити пожари

ЕЛЕГИЈЕ ИЗ ТРОКРИЛНЕ ШУМЕ

Сада сви мртви семафори
личе на нашу одсутност

Јер нам се пред очима отварају
као истина :

ко пожели да спава нека добије несаницу

ко пожели да је будан
нека заспи

У неком тренутку историје
пожелећемо
да се вратимо уназад: Ако повратак буде могућ

Пловидва сведена на топао ваздух

и светлוצање

Ања Арамбашећ, *Припадање*, 2021.
уље на платну 62Х50 см

Анђелко АНУШИЋ

ПИСМО ВЛАДИ КРБАВСКОЈ

*„...Распеће Христово постало је значајно касније,
не онда када се десило...”*

Борхес

Није ми било лако да се одлучим на овај корак, *поштована Владо*. Невичном писању, и још на овако крупну адресу, дуго сам се ломио и вагао, да не направим какву штету ни вама ни себи. Мучило ме је највише то коме и како се обратити. Пошто су премијери, као и сви ми људи, пролазни, а *свијетле Владе* сталне, и на истоме своме државничком камену, *да тако кажем, превагнуло је ово како је у наслову*.

Надам се да ме нећете криво разумјети ако кажем да ове ријечи *врцам* са осјећањем радости и туге, стрепње и наде. Ваљда је то тај *животни напита*к који не може никога мимоићи. Али, друго нешто хоћу да речем. Данас се свакојако и пише и чита, па се молба очас рашчита к’о оптужба, жалба као куђење, похвала као читуља, а опроштајно слово – не буди никоме примјерено – као хула. Не зна прост човјек којих је више – покварених текстописаца или рђавих читалаца. Тешко писменом чељадету. Доброј књижи још и горе.

А с ријечима никад нисмо начисто. Никад не знаш кад ће те издати, а о никаквој издаји ниси мислио, кад ће те претворити у хвалисавца, подмуклицу, удворицу, ружитеља, злотвора и лажоњу, а ниједно од овог није ти било на памети, јер ниси такав у души и срцу. И нема зато већег издајице од ријечи. Кад је човјек најсигурнији да је у њој најјачи, најтврђи, да му је она *вјера* на камену *станцу* – тад је издан.

Мене су одмалена учили да радим само главом и рукама. Језик да користим за окус и жвакање. За друго ништа и није. И зубима он квари рачун, камоли неће мислима. Заведе и стомак својим окусима, и не пушта га више та *навада* и навика. А *навада је с Богом завада*, говорила је моја баба Стојанка с мајчине стране, родом из Лике. Еј, *Лика* и *Крбава*, и у народну *пјесму су ти крајеви ушли*, кад се само сјетим мојих одлазака тамо!

Како сад да *ословчам* оно главно што каним да затражим од *свијетле Владе*, а морам, нема ми друге, јер сам праг прекорачио, као црквени што се прелази?

Ту ових дана прочитах у новинама, озбиљним новинама, како се о њима говори, нешто што ме није нимало обрадовало, већ растужило. (Али и охрабрило. Пружило наду, утјеху. Чућете и зашто).

То што сазнадох – ако је вјеровати ономе што пише, и ако ме моје очи нису обмануле – потакло је у мени једну, мало је рећи људску дужност коју сам скоро био заборавио. На предачки, хришћански завјет подсјетило ме је. Ви ћете то правилно схватити, јер код вас се од памтивијека држало до предака, до милосрђа, хришћанске љубави и јеванђељских закона који отуда происходе. Чувена је ваша земља, *свијетла Владо*, по томе. Мало јој је која у свијету равна. Није ми познато. Толико је код вас тамо, готово на сваком кораку, на води и копну, у кршу и камену, на знаном и незнамом мјесту, трагова доброте и усрђа према људима свих вјерозакона – да је то за дивљење и сваку похвалу. Све то свједочи да се стремиле ка светој држави на земљи, што је у овој *пећини* – како земно назива свештеник Радојица који ми кућу шкروпи светом водицом – тешко, немогуће постићи.

Прочитах дакле, у тим новинама, да ће ваша земља, као правна наследица НДХ, како се пише, затражити поврат великих количина злата, сребренине и новца из швајцарских банака, које су мудри часници ваше *претходнице* током *Другог рата* и послје, поспремили у Швајцарску.

Како је то лијепо и родољубиво што се и у најгоре вријеме мислило на будућност, хоћу рећи на штедњу и шпарање. То само потврђује ону народну, а народ је увијек у праву, и кад то на први поглед није: *да и рат некоме може бити брат*. Мало је земаља данас које су имале, тако дичне синове што су мислили и на своју дјецу. На потомство. На страну то што човјека, *вашег човјека*, испуњава поносом што је имао тако велике претке, а ови одгојили обзирне потомке који памте, нису заборавили племенита прегнућа својих праједова, дједова и очева. Да се и не говори да је правда што ви данас потражујете својину коју вам је *ваша свијетла крв оставила*.

Поштована, *свијетла Владо Крбавска*, ово сад што ћу написати – изговарам *напола уста*, што се каже, *напола ријечи*. Није да се бојим, или стидим, већ тако се некако, не знам зашто, *половично осјећам*. Као кад човјека *већ пола нестане*, као што је свега мога одавно и нестало, па му је све *напола*.

Дакле, у тим швајцарским ризницама има нешто и моје – *својинице* коју су мени намијенили моји преци. Јер, и иза мене је остао *понеки коријенак*. Јесте да су многи посјечени и у оно вријеме, и за вријеме овога Трећег рата. Али коријен као и сваки коријен, зна да зава, изненади, приметне трагове, остави понеку жилицу, и кад јој се човјек не нада, и тамо гдје је не очекује.

Питате се, вјероватно, како је то било могуће? Увијек је све могуће. *Врата могућега* увијек су одшкринута. Нема тог засуна, нема браве који ће тај страшни или спасоносни зијев запушити. Тако је говорио наш поп Радојица кога сам – јесам ли ? – већ једном споменуо.

Ево овако то прича казује. А њој се мора вјеровати, ако се већ сумња у живе људе, или више нема на *сунчевини*, као што нема, оних *коријеновића* да то *душом у душу, лицем у лице*, посвједоче.

Мој дјед по оцу Григорије Тороман, рођен је у Побрђанима код Дубице. Као и многи у то вријеме, за земана Аустроугарске, са ове водене границе, отиснуо се на рад у Америку. Причаће, по повратку, што су мој отац Срето и бака Вукосава мени послје казивали, да је радио у рудницима, на доковима, у бродоградилиштима, челичанама, на изградњи пруге, на фармама, у фабрикама. У Калифорнији, Ајдови, Њу Орлеансу, Монтани, Аризони, Џорџији, Њујорку. Петнаест година радио је он тамо, да би се вратио у нову државу 1924. године. Као већ презрео момак за појмове онога доба, жени се млађом од себе дванаест година, *уписаном* љепотицом. Али ни њему није било мане са те стране. Лако је њему тада било да бира, јер је на све стране *одлепуњао* глас, као *маслачкова маца*, да се један Побрђанац, богат, *опарен* човјек, вратио из Америке, који *тражи себи прилику*. Он је први донио ручни сат, и то златни, кад је мало ко у Дубици и околини имао обичну векерицу, а камоли *наручни* часовник. Исте године кад му се родио први син, мој отац Срето, отвара кафану у Дубици, на железничкој станици. Назваће је *Аризона*. Ту ће се моћи и *замезетити*, а у сепареу размијенити и повјерљива ријеч. Свраћаће ту многи угледни дубички и костајнички варошани с обје стране Саве и Уне, сва *три вјерозакона*. У *Аризону* ће залутати и сиромашци, просјаци, *мокра браћа*, убожници, скитнице. Све ће их дјед почастити пићем и обједом, *гратис*.

„Онај коме је Бог дао да зарађује, треба и да дарује“, узвраћао је на примједбе познаника и пријатеља, али и укућана којима то није било право. Знало се десити и да сврну накомице, људи пријеке, хајдучке нарави, рђавих намјера, који су гледали да кавгу заметну, штету направе. Али, дјед је и те умιο да очас *почасти шакама које су тукле као маљ*. Ти прикани послје су поиздаље заобилазили Аризону.

Нису дједа баш сви вољели. Завидјели су му, мрзили, ругали му се. И то највише они његовог вјерозакона. До његових ушију допрло је да га називају бик златног зуба. Али он није марио. Баш те је знао почастити гратис. Смјешкао се, и говорио:

„Рђа се лиња, мијења длаку“.

Висок, плећат, рукав, крупне главе, каквог га, док вам ово пишем, управо гледам на пожутјелој фотографији са вјенчања, *коју је бака, канда је нешто слутила, кришом понијела собом у бјежанију*, и то ми је једино остало од мог дједа. Никога се тај није бојао. Медвједу је смио у *плећке објеручити се*, причао је отац, који је као дјечарац упамтио приче свога *ћаће* о његовим доживљајима и *јуначењима* по Америци. Јер, *борио се он, не једном, и шакама за опстанак под америчким небом*, причао је често, не само својој жени, мојој баки, и моме родитељу, већ и многим својим пријатељима које је стекао за кафанским столом. И изван њега. Радећи у Њу Орлеансу, неки Црнац Луис, казивао је у кафани, гдје је било много људи од којих су и данас двојица још у животу, био се навадио да, с времена на

вријеме, сачекује наше људе кад би, на крају недјеље, примили плату, премлати их и отме новац. Слушао је то дјед, кога су тамо звали Грег Тори. Кад се једном, сав крвав, опљачкан и ожалошћен, *вратио један наш Херцеговац, католик*, одлучи дјед да сваки пут, *кад наши људи крену по зарађевину*, пође и он с њима.

„Да видим који је то мајчин син“, поновио је оно што је тада рекао *оним својим земљацима*.

И једне прилике, каже, *враћа се он с једним нашим из Гламоча, или ће бити да је био из Ливна*, није ни важно, и на ономе мјесту гдје је сачекивао и раније – пут им препријечи Луис. Затражи овај да му одмах предају сав новац. Дјед му узврати да ће се за то морати борити, па ако победи – ето му награде.

„Био је тај Луис збиља грдосија. Ја сам за главу био виши од њега. Али нисам га се уплашио. И удари он мене, превари, био је заиста брз у шакетању, равно у лице, и обори. Туј ми је намах избио два зуба у горњој вилици, ови златни које сам послје ставио кад сам радио у Њујорку“, – показивао је дјед својим слушаоцима, прстом *онај сјај у устима*. – Устанем ја, крви липти, љуља се у глави, али наставим тучу, не смијем сад одустати, те ти га једном, па још једном, *овако па овако – стиснутих песница показивао је дјед* – докачим шаком, па главом, и поравнам са земљом. Скочи он, крвавог лица, као да се ништа није десило, и сјури ми се к’о бик у прса. Туј се поватасмо *уплећке*. Дошао си ће треба, рекох у себи, јер сам у рвању био јак, бацао сам *грдоње и бикоње* к’о рукавице. Зачудо, обори он мене први, али ја се у трену ископрцам, па двапут заредом *омлатим земљу с њим*. Клекнем му на прса, шаком му поравнам оно што је остало од распане носекање, поправим мало и *лабрњац*, прстима га у’ватим за *пјевалицу*, и запријетим да ћу га други пут задавити к’о пијевца, буде ли насртао на наше људе. И од тада се Луису затро сваки траг. Чули након тога неки Американци да добро боксујем, јер онај Црнац је важио, наводно, за доброг борца, па долазили и молили ме да се борим у рингу, на отвореном, за добре паре. Ја сам то одбио. Нисам ја бојција по занимању, одговорио сам. Тражите ви другога некога. И даље од мене, рекао сам! Још сам се три пута нашао у ситуацији да браним своју и *част наших људи*. Једном у Монтани, два пута у Њујорку“.

Дјед Григорије је умножио и кућно имање. Подигао нову кућу. Купио једну омању и у Дубици. Па шталу, обор и сјенике *срезао од чисте храстовине*. Купио волове, па коње, што тада у селу није нико имао. *С десне стране Саве*, пазарио и њиве, ливаде и шуму. Сијао тамо кукуруз, кромпир, конопљу и лан. Знао је на томе грунту и ноћивати кад приспије зрењу, чувајући, оборужан карабином, усјева од јазаваца, али и од *двоногих јазоња*, који су надирали из оног *црног топољака*.

И све је то тако *ишло и текло*, као што Уна мирно и нечујно отиче, *односећи собом себе и вријеме*. Све до јуна-јула 1941. Причала је бака. *Тад се ускомешало с десне стране воде*, и у зраку се осјећало неко зло коме нико није видео јасног узрока, нити га је знао, или није смио, описати и исказати. Мрког, забриженог изгледа, људи су ћутали

и гледали своја посла. Јењали су и доласци у кафану. А и они који би свратили, стари гости, попили би своју *мучицу* с ногу, и одлазили. Угледнији Дубичанци и Костајничани, дједови добри пријатељи, који су долазили о нашој крсној слави, Светом Јовану Пророку, Претечи и Крститељу, знали би накратко навратити. Повукли би се одмах у сепаре. И потом би се чуло како *хронће* кључ у брави.

„Нешто се тамо преко Саве спрема“, вели ми једне вечери мој Григорије. И прича ми како је један *наш с ове стране воде*, био јуче на сточном сајму *с друге стране воде*, и казује да је *видио неке људе у црним одијелима, са неком чудном капом са које се јамасто избечило слово У*. Нико не зна ко су ти људи. Једни су били голоруки. Други о пасу носили ловачки нож. Загледали су у људе, мјеркали стоку, *к’о да у очима имају кантар*. Поглед им је био изоштрен као сјечиво. Такав је осјећај човјек имао, *кад би вјеће с њима укрстио*, рекао је дједу тај гласник.

Поштована *свијетла Владо*, ја одужио, а знам да сти ви тамо од крупних државних послова. Али не могу краће и друкчије. Ситуација је таква била, па морам као *танким кистом повлачити ријечи*. Брзо ћу ја своју ствар, *свог зеца*, истјерати на чистац.

И бануше једног дана тројица *оних људи у црном*, у кафану. Међу њима дјед препозна, на немало чуђење, и једног дубичанског мухамеданца, неког Сулејмана, који је често свраћао у биртију, и био добар с дједом. Сад је био ћутљив, погнуте главе. Као да га је због нечега било стид. Она двојица *звјерали* су у кафански инвентар, мјеркали дједа, и ријетке госте који би ушли. Истог дана у сутон, сав зајапурен утрча у кафану онај мухамеданац, сјећала се баба Вукосава, али сад у цивилном одијелу. *Узе дједа под руку и оде у сепаре. Није се тамо задржао дуже него што се чаша рума, тад се то највише пило, сркутне у два-три гутљачка. И истрча к’о да га вјетрени вијор однесе.*

Навече мој Григорије ми рече, причала је бака, да му је онај, под заклетвом да га не ода, повјерио поруку коју је чуо од оног једног *црног човјека*, а била је ова:

Србима и Жидовима не пише се добро. Њихово истиче, и краћано је то вријеме. Нешто га је још мало остало. Али, шупљо им је испод неба.

„Она тројица *мркогледа*, заједно са оним твојим Сулејманом, нису нам дошла с добрим наканама. Они извиђају терен. Гадно нешто смјерају. У живот бих се смјела опкладити“, рекла сам.

И збиља, послјије *оних црних људи*, узређаше гласови, све црњи од црних. Тамо, са десне стране Саве и Уне, *купе, одводе наше људе у радни логор Јасеновац* – тако су то *зло* тада звали они који су одводили. И нико се није отуда враћао. Као ни са оног свијета. Нестајао би без трага и гласа. *Тамо гдје су туцали и закуцавали чекићем. Маљем сабијали и поравнавали. И ножем зарезивали, у земљи, води и у зраку, своје послове.*

(Тако сам, *свијетла Владо*, читао, и слушао о томе, па отуд понављао лекцију коју сви знају, а која се *нешто* канда *излизала, истањила*).

Убрзо они људи у црном крочише и на нашу, лијеву обалу воде, казивала је бака. Залепуњаше у зраку црногласице које су нијемо ишле од уха до уха. *Одведен овај. Ухваћен онај. Нестали Душан, Мара, Јанко, Даринка, Рајко, Јово... Па и цијеле фамилије, на посљетку. Није се о томе смјело наглас, да се зло које је већ било ту, не призове још већма. Мислило се да ће то престати. Да је то нека забуна. Неко ће то зауставити.*

Неће то мене. Неће нас. Зашто би? Нико ме ништа нисам крив, ни дужан.

А онда је оно зло *посве* прешло на нашу обалу. Ушло у Крајину. Скраја накрај. Виђене су цијеле поворке народа, са дјецом и старима, са збубуњеним завежљајима, како иду на *савску скелу*. *Два-три човјека у црном*, с пушчицом о рамену или без ње, само с каквом тољагом у рукама, косијером на рамену, тјерају по стотину и више. Напријед двојица или тројица. Отрага један, или ниједан *црндаћ*. Покупљен народ горе испод Грмеча, Козаре. Иду мирно к'о какво стадо. *Ма само да свако од оних које воде, једном-дваред јаче дуне – одували би оно црнило и спријед а и одострага. Али ником то не паде напамет. Преварили их. Мислили људи да стварно иду на некакав попис, како су им рекли. Или на раду.* Вазда се присјећала бака, и плакала.

И једне вечери, причала је моја баба Вукосава, окупи нас око себе, као дјечицу, мој Григорије.

Вели он нама овако, од ријечи до ријечи:

„Ми морамо бјежати што прије. Тамо на оној обали убијају. Доћи ће и на нас ред. Биће још добро ако успијемо умаћи“.

Ми нијемо зуримо у нашег Григорија. Не вјерујемо властитим ушима, иако слутимо, видимо, да нас је велико зло сколило.

„Идите ви. Ја ћу остати да чувам имовину. Развуће то лопови. Једва чекају. Неће мене *ови* дирати. Имам своје људе и међу 'Рватима и муслиманима, *с обје стране воде*. А имам и новаца, златнине, сребрнине. Чим се ово смири, ето мене за вама, па ћемо скупа натраг“, каже мој Григорије.

„Не буди луд. Баш то што имаш паре и златнину – то ће и привући зло на те. Први ће по то, и по твоју главу, не дао Бог, доћи ти *твоји људи*“, узвраћа му отац Тошо. Био је зашао у осамдесет трећу годину, готово полуслијеп. Мобилисан био од Аустроугара у оном Првом рату. Заробљен од Руса, па послије стигао и до *солунског фронта*.

Али мој муж остаде при своме. И то га је коштало главе. И гроба без биљега.

Потрпа нас једног петка, *сјећам се тога дана добро*, говорила је бака, у велика запрежна кола звана *гумењак*, свекра и свекрву Деву, дјевера Данила са његовом четворочланом фамилијом, мене и мојих двоје дјеце, те мога оца, матер, брата и баку, са нешто хране и најпотребитијих ствари – и одвезе у Нови, на жељезничку станицу. Тога дана, била је лијепа, рана јесен, 1941, посљедњи воз полазио је у Србију, која је већ била окупирана од Шваба.

Тамо једва уђосмо у *крцат* влак. Бјежао је ко је год назрео нашу црну пропаст.

Мој Григорије остаде. Заувијек.

Пресвијетла, поштована Владо Крбавска, ево ме стојим на овој нашој, лијевој обали воде, и осјећам се као да стојим на ивици големе раке у коју ћу сваког трена пасти. Малочас предадох, у дубичкој пошти, ово писмо. Надам се да ће и са друге стране воде оно наћи руку са пет прстију да га отвори, наћи очи да га прочитају са мрвом људскости и разумијевања, коју је имао и мој дјед, кад је у туђини бранио част наших људи.

С тугом осматрам ову жалост испред себе.

Ову нијемост која говори хиљадама језика, од којих један јасно чујем, и разабирем га.

Питам се гдје су земни остаци мога дједа Григорија, на овоме стратишту од 115 гробница? Јесу ли у Доњој Градини? Тамо на пољани испод оног сивог цвијета? У ријеци Сави? Једне је године била велика суша, вода пала на дно корита, и ријека прогледала са онога свијета хрпама костију, међу којима је можда и која кошчица мога претка.

Или су они можда на некој другој страни? У veleбитском кршу? У нашкој Плавој гробници?

Или је све што ми је од њега остало, баш тамо у леденим сефовима шајцарске банке, хладним као савска блатуша.

Златни сат на чијој је полеђини угравирано: Грег Тори.

Вјенчани прстен, са утиснутим логом виска, златарнице бањалучког Јеврејина Јозефа Брамера. Златни ланчић с крстићем и златна табакера, из исте продавнице племенитих метала. Два златна зуба из њујоршке зубарнице, са иницијалима Ц. Т. Сребрени цепни сат, донио из Америке; на поклоцу угравирано: USA, 18. Кеса дуката с ликом Франца Фердинанда, из бечке ковнице. Непознате суме долара, њемачких марака, динара, куна, и можда још неког новца. Њега не потражујем. Поклањам га за развој и просперитет ваше милосрдне земље. (О имовини, кафани, њивама, пашњацима, шуми, стоци, радилима и осталоме, нећу ни да пишем).

То су земни остаци мога дједа; његов гробни знамен, над којим ћу да се осјеним и сузу пустим.

То је својина која мени, само мени, припада.

Поздрав са оба свијета.

Грујица Тороман из Српске Црње.

(Из рукописа)

Милица Јефtimiјевић ЛИЛИЋ

БОГ СУДИ СВИМА НАМА

Нејла је била дете за пример. Отац је посебно био поносан на своју миљеницу. Био је строг и правичан, човек од речи и угледа. Желео је да сви у породици то увек имају на уму. Познавао је своју децу и бдио над њима, над њом посебно, имали су неку дубоку везу и добро су се слагали и без много речи. Осећао је све што јој се дешава. И бринуо као и сви родитељи, можда и мало више јер је унапред стрепео од свих могућих замки које стоје пред младим бићем. Нарочито ако је тако лепо, кротко, добродушно, као што је она била.

Израсла је у прелепу једноставну девојку која зна шта хоће.

Изабрала је психологију и мораће да оде у други град на студије. Раскинула је везу са младићем који је био тако пажљив и нежан према њој. Отац је бринуо о томе шта је чека у новој средини.

Позвао је да поразговарају уочи поласка и да је охрабри и упозори на могуће опасности.

Она је скувала кафу по његовом укусу и сервирала му у великој шољи коју је посебно волео.

– Бабо, ко ће сад теби да кува кафу кад кажеш да највише волиш кад ти је ја спреим.

– Па, фалиће ми. Као и те твоје крупне очи које ми сваког јутра унесу радост у срце па после могу целог дана весело да радим.

– Неће ми бити лако тамо без вас, рече она сетно.

– Ех, младост, нећеш се ти тамо сећати нас, ухватиће те друштво, обавезе, нећеш стићи да мислиш на све ово овде. И боље је тако. Живот је бујица и треба половити без освртања. Ступаш на нови пут, нову и важну фазу живота. Учи, граби, постани свој човек и после ћеш све моћи, вредна си, паметна.

Телефон је зазвонио и она је отрчала да се јави.

Он у шали повика за њом:

– Немој ти тамо да ми се удаш, већина девојака оде на студије да би се удала, ту одмах у старту у новом граду нађу младожење.

Нејла је разговарала телефоном а очеве речи су јој некако чудно одзвањале у свести.

Кад је поново ушла у собу код њега, озбиљно рече:

– Боже, бабо, шта ти паде напамет, каква удаја, због тога сам

раскинула са дечком. Тамо никог не знам нити ме то сад занима. Желим да се посветим науци.

Нејла је сутрадан стигла у нови град. Била је срећна што ће студирати оно што воли, што ће имати времена да упозна нову средину, нове људе.

Становала је у студентском дому и срела је много занимљивих младих људи жељних знања.

Након недељу дана изашли су у град. Корзо је био препун младог света.

Шетала је са другарицама и разгледала нова лица. Одједном је осетила неку чудну врелину, узбуђење и дрхтање целог тела.

Право према њој ишао је младић и њој се учини као да из њега избија нека чудна снага која јој одузе сву њену енергију и она осети слабост.

– Ја сам Мирко, а ти ћеш бити моја жена. Рече он пружајући руку.

Она се придржа за његову примљену руку и као послушна пудлица клону у његово наручје.

Требало јој је време да се освести, да се тргне, да се запита, зашто је тако реаговала.

Он је само гледао у њу озарен, еуфоричан, омађијан.

– Ти си чудо, привиђење, ти си звезда коју сам будан сањао, ти си оваплоћење свих мојих најсмелијих визија. Моја жена! Знао сам да постојиш и чекао сам час за сусрет!

Нејлу су од тих речи пробадале стреле, час је губила дах, час се и она еуфорично смејала, говорећи да већег шаљивцију није срела, али нешто у њој се већ било покорило тој енергији која ју је прожелала до најдубљих честица целог бића. Све што је претходно проживела било је поништено. Постајала је буктиња.

Хтела је тај пламен, хтела је ту силу не мислећи да може бити опасна. Да је може спржити, уништити.

Тек недељу дана касније она је заиста постала његова жена и никад јој није било доста љубави и страсти која их је тако напречац зграбила.

Међутим, требало је јавити родитељима. Као муња ошинуше је у свести очеве речи: „Немој ти тамо да се удаш”. Како ће реаговати и како ће примити вест да се заиста удала, и то за Србина. Њему таква лудост сигурно никад не би пала на памет. Он је увек говорио: „Свака птица своје јату”, иако није ништа имао против других нација и вера. Мирко је предлагао да одмах оду заједно и да све скупа лакше преброде. Но, она није имала смелости. Познавала га је. Опасно је било искушавати очеву вољу.

Одлучила је да се прво јави мајци и да види каква је реакција. Сутрадан је позвала мајку а она је непрестано плакала.

– Нејла, душо, ниси то смела да урадиш никако, да га тако изневериш. Он мисли да си то планирала, да си зато и раскинула претходну везу.

Нејла се заклињала да не зна шта јој се десило, али да друкчије

не може. Да ће наставити студије.

После неколико дана проведених у непојмљивој срећи због брака и дубокој тузи због очеве љутње, покушала је поново. Мајка је још неутешније плакала.

– Морам ти рећи да те се отац одрекао, забранио је и мени да разговарам с тобом. Не јављај се више. Бог нек те чува!

Нејла је била скрхана. Покушала је да разуме оца. Али, он је био искуснији од ње и морао је знати да постоје судбински догађаји које не можемо избећи. Тим пре што ју је добро познавао. Питала се, како не може разумети да је то њен живот, њена одлука, макар била и погрешна и да то нема никакве везе са родитељима. Ако је она срећна, зар не би требало и они да се радују

Морала је ту тугу потиснути дубоко у себи и наставити живот, а он је ишао даље са многим изазовима који су тражили снагу која није била непотрошива.

Блистала је, пролепшала се, била је врло елегантна а он јој је угађао. Сви су је запажали по лепоти, достојанству, миру и срдчности. Добила је двоје деце, завршила студије, запослила се, била врло угледна и проживела много радости и усхићења.

Но, њен лако заљубљиви супруг се све чешће окретао за новим очаравајућим лицима, улазио у нове везе а њој је све више фалила родитељска близина. Некако је уз сестрину помоћ успела да се виђа са мајком и да се распитује за оца. Није попустио. Прошле су деценије патње и кајања што га није послушала. Бивала је све усамљенија, све замишљенија.

Већ и сама у годинама лакше га је разумела, стрепећи од избора своје деце.

Једног јутра се пробудила са чудним осећајем да је срела оца и да су се помирили.

У њој је дуго сазрела одлука да им ненајављена оде у посету, па нек буде шта буде!

Он је већ био стар и помисао на његову смрт ју је плашила. Бојала се да не оде с том љутњом а да јој не да опроштај. Путовала је неколико сати све време плачући.

Стигла је пред родну кућу и ноге су јој се затресле. Бојала се да ће пасти пред капијом и ту издахнути а да ни реч не каже.

Покушавала је да се смири. Срце јој је прескакало. Толико времена није видела ова толико вољена врата.

Храброст јој је понестајала. Таман је хтела да одустане, да се удаљи како би се смирила, кад он однекуд наиђе. И сам препаднут њеном појавом, очима преплашене срне, које су гледале исто онако као кад би у детињству нешто скривила, он попусти.

– Ево, дошла сам да ме казниш, мада ми од моје савести и није била потребна већа казна. А и живот се за то постарао! Убиј ме, ако ће ти то олакшати. Халалим ти!

Он је стајао као укопан.

Чинило се да је прошла читава вечност. Све што су прећутали било је речено у том ћутању.

– Бог суди свима нама, рече најзад, бујрум!

Руком јој показа да уђе и пропусти је испред себе.

Жељка ГАВРИЛОВИЋ

ЈА, РУДНИЧАНКА

Мој отац је из Крупња, мајка Ваљевка.

Рођена сам у Лозници.

Живела у Београду, Паризу, Фиренци.

Али, од друге до једанаесте године, ја сам била на Руднику и себе бележим као Рудничанку.

Моји другари су били Ирма Бурањ, Андреј Миклошевскиј, Фуад Мујкић, Љубица Клеут. Пола одељења у разреду нису на "ић". Рударско је то место: има нас одасвуд. Па сам, ето, постала анационална и космополита.

Рудник није имао: реку, цркву и железницу - три важна симбола, да не улазимо у детаље. Све је то било близу, али не у месту где сам живела. Нисам одрастала са тим.

Али је Рудник имао муње и громове који ти зује око ушију, ракове у потоцима, медведе које са даљине у шуми гледаш како једу дивље малине, печурке којима сам знала име, знала које су отровне и оне које се пресне једу, имао је језеро стократног одјека (Војислав Илић) који заиста одјекује као звоно испод земље кад се штогод над њим рекне. Имало је Острвицу, вулканско брдо (одатле је Јерини, идући из руке у руку, са Рудника стизала врућа лепиња у Смедерево), имало је отворени базен, посед госпођице Цаце око којег је био и нестварно леп парк, са биљкама из целог света. Па је имао и Херманову вилу, чији је власник, Немац, после рата отишао и напустио је. Била је прави дворак, изузетног екстеријера и ентеријера, усред листопадне и четинарске шуме, на једном видиковцу са којег се види пола Србије.

Ту је лети одседао Добрица Ћосић, а када је силазио у колонију на диван ручак у рударској мензи, доводио је и Ану, своју кћи, с којом смо се, ми, рудничка деца, лепо играли.

Без цркве, железнице и реке, остала сам дуго у присној вези са природом, а сасвим лабавој са цивилизацијским тековинама.

Па ипак, од своје друге године, у нашој кући је постојао енглески тоалет (колонија је савремено изграђена), а такође и писаћа машина (отац је био правник). Када је СКЗ издала "Сто књига српске књижевне задруге", моја мајка је била један од првих пренумераната.

Отац је службено путовао у Београд и доносио увек нешто ново, што нам се допадало, али не као наше, рудничко. Љубав се на Руднику подразумевала као свето право свих људи, па и деце.

Моја је прва љубав био Бобан Мирчетић, лепушкаст и црнпураст јуноша. Када смо се растајали, поклонила сам му мајчину шналу за беретку. Тако!

Године су прошле до поновног сусрета са Бобаном. Обоје смо већ били увелико родитељи.

Седимо тако ми, школски и остала екипа са Рудника, кад из аута који се зауставио испред кафића, излази мој дечко, Бобан. Леп као и увек. Чуо да сам ту, па долетео из Милановца. Загрлимо се и распричамо о свему.

И пита ме он:

– Сећаш ли се шта си ми поклонила на расстанку?

– Не сећам се, Бобане! – кажем, осећајући малу кривицу због тога. Он ме погледа нежно и извади из џепа ону шналу. Била сам искрено изненађена и обрадована. А он ми тихо шапну:

– Ми се никада нисмо пољубили.

Устанем ја, он је разумео, па и сам устаде.

– Е, па, сада ћемо се пољубити, нека сви виде!

Настао је тајац све док се нисмо одвојили, а онда аплауз и гостију кафића и случајних пролазника.

Такви су Рудничани. И ја, Рудничанка.

БРАТ И СЕСТРА

Био је мали, мршав, блед и миран. Мој брат, беба од осам месеци, а већ тешко болестан. Туберкулоза плућа напала је његов тек настали живот, у родном месту, Лозници.

Ова се прича догађа две године по пресељењу на Рудник по препоруци старих доктора који су знали својства Моје Планине – сув ваздух и снежне зиме које челиче и исцељују.

Мени је четири године. Знам већ пуно слова, јер сам, откако је сестра пошла у први разред, више над њеним свескама и букваром, него у игри.

Мајка и отац скоро сасвим посвећени брату који је на свакодневној интензивној терапији. Лица осенченог бригом и болом, мајка сецка сланину на сићушне комадице, чува поморанце и чоколаде само за брата, сваки дан добијамо козје млеко, тек снесена јаја, само за брата.. Сестра и ја смо живеле ту, уз њих троје, мајку, оца и брата, без протеста и послушно. Мени је само било важно да смо заједно. Разумела сам да се нешто тешко надвило над моју породицу. У кући се о томе није говорило.

Моја сестра је до краја свог живота остала загонетка коју нисам могла да одгонетнем. Била је четири године старија, деликатна

и танушина. У та времена биле су „у моди” буџмасте девојчице, па сам њену повремену, а неизговорену љубомору касније приписивала томе. Сећам се да су се први знаци женскости раније указали на мом, него на њеном телу. Можда ме није волела колико сам ја њу волела.

А ја сам била поносна на њу, танушну моју сестру која је знала већ и латиницу.

Родитељи су с времена на време водили брата на контролу у Београд и нас две смо остајале саме, наравно уз надзор комшија и пријатеља.

Сећам се дана када је мајка рекла:

– Надице, припази на Жељку. Она је добра, али је још мала.

Буди са њом.

Али, где ми је сестра?

Малочас смо биле ту, заједно, биле су и њене три другарице. Играле смо се. Ја нисам била досадно дете, никада нисам кварила игру. Нисам волела да се игра прекида. Можда сам била и жељна мирних, радосних дана који су били ретки у нашој кући. Волела сам што смо сестра и ја имале један заједнички дан пред собом.

Али ње нема!!!

Тражим је по Руднику: око куће, код другарица, по целој рударској колонији. Нико је није видео. Полазим у варошицу, стари део Рудника, на километар и по од наше куће. Нема моје сестре, нико је није видео. Ни у школи, ни у Цацином парку, ни код Милетића, кумова, ни код Чивовића, нигде.

Једва задржавам сузе. Не осећам ни глад, ни жеђ, само страх, страх, страх...

Страх и стрепњу...

А можда је кренула стазом ка Хермановој вили, која води ка врху планине. Да, сигурно, наћи ћу их како беру јагоде или гљиве или се просто играју тамо негде. Мора да је тамо. Идем брзо, већ мало ознојена од журбе. Пролазим Катру, стару чесму саграђену за турског вакта, пролазим Азну, стижем скоро до Градова, остатака средњовековних грађевина. Далеко је то, можда и цела три километра. Нема моје сестре.

Питам људе које сретнем да ли су видели девојчице. Нису.

Прошло је увелико подне и ја сам схватила да ће родитељи бринути где сам, а сигурно и где је Нада.

Пожурила сам, потрчала, задихана, ознојена, заливена сузама.

У глави ми је бубњало: Твој брат ће умрети, а сетра ти се изгубила, нестала.

Умреће, нестала, умреће, нестала...

Код куће су ме сачекали преплашени родитељи и Нада, жива и здрава. Полетела сам им у загрљај, али ме зауставио прекоран поглед, пун оптужбе. Мајка је чак и рекла:

– *Ти си неваљала девојчица. Угледај се на своју сестру.*

Нисам рекла ништа. Не знам шта је Нада рекла када су је питали где сам.

Те вечери, пред спавање, сестра ми је рекла иако је нисам ништа питала: Па шта ако смо побегле од тебе? Ти си мала, не знаш како се играју старије девојчице.

О ДЕЦИ И СИРЕНАМА

Не сећам се свега. Било ми је шест година или можда пет. Знам да сам била кажњена. Не знам зашто.

Између два прозорска окна, стајала сам без могућности кретања. Не знам колико дуго.

Нисам плакала, нисам говорила. Не знам зашто.

Као кроз маглу се сећам да ми је било мука, да сам била уморна, да сам била можда жедна...И онда ништа. Не знам колико је дуго трајало ништа.

Родитељи су били на послу, сестра, брат и наша кућна помоћница су били ту, у соби, наомак прозора заклоњеног завесом. Једно време сам чула гласове, можда и смех. После је било ништа.

Кад на Руднику заурла сирена, живот у трену стане. Пребледе и задрхте рударске жене и ствари им испадају из руку. Деца трче кући, напуштајући игру, а кадшто и часове у школи. Цео се Рудник упуту ка јами у очајничкој нади да нису изгубили свога.

Наша кућна помоћница Милена изгубила је оца у једној од тешких несрећа у руднику. Петоро деце је остало на бризи сиротој тека Ради. Мучила се, радила све послове. И оне мушке, баш тешке. Ћутке, без роптања. А онда је и она настрадала. Вукла је на воловским колима коцку, једва се крећући низбрдицом. Кола су била претоварена, све је крцкало и љуљало се. Зло је било неизбежно: пукла је руда, све се стропштало и убило сироту мајку мојих другара.

Побринули су се Рудничани за њене сиротане. А моји родитељи су довели Миленицу од четрнаест година да нам буде кућна помоћница. Увек је била гладна, али весела и добра. Са нама, сестром, братом и са мном се више играла, него што је ишта имала да ради. *Мислим да је била и сама још дете када ми је изрекла казну. Не знам зашто.*

Нашли су ме, после више сати. Без свести, у хипоксији, заливену крвљу која ми је ишла из носа.

Једна друга сирена запарала је рудничка плава небеса. Била сам у болници скоро месец дана. Тешка анемија, стање шока, конфузија.

Милена је дрхтала и плакала. Рекла је мојима: Играли смо се, ја сам хтела само мало да је затворим. Не знам зашто, она је добра.

После сам је заборавила, јер смо се заиграли.

Изишли смо напоље, било је пуно деце и диван дан.

Весна П. МАРЈАНОВИЋ

ЗМАЈЕВИ. ГРОБОВИ.

Најпре смо видели сребрног змаја. У центру градића *Ringeby*, на неких триста километара од Осла ка унутрашњости Норвешке, на сред широке пољане, испод окомитих планина, у пуном сјају опружио се неколико метара дугачак змај налик змији. Од змије су га разликовала само два мала крила при врху леђа.

На косом, ниском септембарском сунцу огледали смо се на змајевом гипком, телу: он, пас и ја. Пас је сумњичаво њушио змајев реп у три сребрна крака, ја сам, пропињући се на прсте да досегнем главу змаја, поправила кармин, а он нас је гледао са одстојања, сликао нас, смејао се, па рекао: „то је змија, а не змај, лепо каже стара норвешка пословица, све су жене змије”. Наравно, не постоји таква норвешка пословица, он је то помињао изворне, народне мудрости простора одакле смо сво троје потекли и дошли овде. И он и пас и ја смо, свако из својих разлога, брдовите пределе Јужних Словена пре много година заменили брдовитом земљом Викинга.

Колико год далеко отишли, ми ипак за собом вучемо кракате, сребрне репове, попут скулптуре поред које смо стајали. Уосталом, шта смо нас троје Балканаца уопште знали о змајевима?

А ово јесте био змај. На табли поред њега, лепо је на норвешком писало – *Dragen*. Он је заштитни знак овог места ушушканог међу импозантним планинама у чијем подножју протиче смарагдна река *Lågen*. Аутор је инспирацију пронашао међу змајевима локалне дрвене цркве изграђене 1220. године. Неких осамсто година касније, ми смо кренули у потрагу за змајевима, ка цркви. Лагано смо ходали кроз златно норвешко предвече, пазећи да не реметимо за овај део света тако редак вечерњи склад – присуство сунца и одсуство ветра. Нико од нас троје раније није видео дрвену цркву. Али, слушали смо да је током средњег века на простору Норвешке изграђено преко хиљаду цркава чију су конструкцију носили дрвени, потпорни стубови између којих су се уметали дрвени сводови, дрвени зидови и мали, дрвени прозори. Тако изграђене цркве овде се зову *Ставкирке*. До данас је сачувано њих 28. Ова, ка којој смо кренули, једна је од најстаријих и највећих, налази се тачно тамо где је пре осам векова подигнута. Испод њених зидина пронађени су остаци цркве још старије од ње,

а у ископинама кованице и разни предмети из још давнијих времена.

Шта у земљама из којих смо нас троје дошли није померено осам векова. Запаљено, похарано или сасвим уништено? Покушавали смо да се сетимо. Шта? Пратећи слив немирне реке нестварне боје са наше десне стране, стигли смо до путоказа за цркву и упитно се погледали. Знак нас је водио небу под облаке. Пас се узјогунио када смо се зауставили, неодлучно се вртео око нас. Ми смо једно другом климнули главом и кренули уз оштру планинску косину. Уз брдо смо често остајали без даха, google навигација је била збуњена покушавајући да пронађе за нас неки лакши пут. Нема за нас лакшег пута. Навигација нам је после рекла да тих свега 1.3 пређених километара на успону од главног пута, који води ка *Lillehammeru*, до цркве одговара успону на седамнаести спрат и то не степеницама него уз зидове. Пут је био узак, али асфалтиран, асфалт се крњио на рубовима пута са обе стране, туда су воде које се у пролеће сливају са планина себи направиле мала паралелна корита, пут за себе дуж пута, низбрдо ка реци.

Пси иза ограда поред којих смо наилазили би залајали на нас, наш пас би залајао на њих, поздрављали су се. Ми нисмо имали кога да поздравимо. Других људи на том путу није било. Норвешка је у својим брдима пуста од људи, али пуна живота. Срели смо две верице, три козе, једну црну краву на беле туфне и много пчела око једнако много разнобојних жбунова. Сви су били заузети и сасвим незаинтересовани за нас. Чинило се да им је свеједно и да им не реметимо предвече. Имали су пречег посла.

На сваких пар десетина метара он би рекао стани или бих ја рекла стани, пас није ништа говорио, само нас је гледао док се савијамо у струку и држимо дланове на коленима, дубоко и гласно дишући. Ми смо били људи равница. Када би се усправили, смиреног даха и пулса, сво троје би се задивљено окретали ка плавом хоризонту испод нас где је сунце у бескрајном заласку мирило небо и реку.

Ми би ућутали, пси би ућутали, на тој висини тишина између неба и земље била је једнака тишини оних ретких тренутака када се у нама све умири и утихне. У то доба године у средњој Норвешкој већ је касно лето, прво лишће на гранама већ се колеба, али заласци сунца на северу и даље су троји, помало пркосни, као да сунце одбија да нас одвоји од дана који одлази. Како се сунце према јесени све одлучније и све брже одваја од нас, тако су часи у којима је још увек ту све драгоцености и свечанији. Сви знамо да ће мрак ускоро бити све гушћи и да ће потрајати дуго.

Још смо били на узбрдици када се са наше десне стране појавила локална школа, са почетка двадесетог века. У њој су право на наставу имала сва деца из домаћинстава око цркве, а школарину за све плаћали су имућни земљопоседници. Покушала сам да замислим то двориште пре једног века, на тој планини, зими под снегом, промрзле ђаке како под уљаним лампама сричу прва слова неког старог норвешког или данског језика. Помислила сам како су сви они одавно и заувек напустили то двориште. Можда још некада посматрају испод високих, старих стабала, у бело, плаво и жуто обојене кошнице

из којих њихови потомци сакупљају мед. У школском дворишту наместо дечијег смеха зује пчеле, спашавају свет.

Мало повише, са леве стране пута, најпре смо угледали високи камени зид, изнад њега пропланак, на пропланку гробље, а између гробова и цркву са великим, црвеним звоником. Звоник је направљен у 17. веку, од дрвета такође. Дрво је од увек у овој земљи природни избор за сваку градњу и често једини доступни грађевински материјал. Донедавно су многи делови ове земље били непроходни, а многи су то и дан данас. Куће се још увек, посебно у унутрашњости, граде од дрвета.

При уласку у црквено двориште са дискретно окачене табле сазнајем и да су баш ту у *Ringebu Stavkirke* 1814. године одржани први национални избори. На њима изабрани представници су у месту званом *Eidsvoll*, 17. маја исте године, усвојили први норвешки Устав и тиме успоставили самосталност ове земље. Од толико историје на тако мало квадратних метара почеле су ми клецати ноге. Продужила сам ипак, моје појачање у том историјском тренутку, остало је са друге стране капије, псима је улаз био забрањен, он је остао са псом. Нисам му стигла рећи да сам некада као добар знак тумачила да селим у земљу у којој се такође слави мај. Када сам 25. мај своје некада земље, која је нестала, заменила за норвешки 17. мај, надала сам се да моју нову земљу неће никада стићи иста судбина.

Изнад гробова летеле су пчеле. У дворишту није било никога, црква је била затворена, било је већ касно поподне. Ходала сам око цркве опчињена дрветом које је преживело многе векове, мразове и ратове. Кренула сам да руком додирнем зидове цркве. Страх ме је зауставио. И нешто друго чему ни сада не налазим име.

На прочељу цркве нашла сам змајеве, много змајева, испреплетених у дрвету, гризли су репове једни другима. У иконографији првих норвешких цркава змајеви симболишу борбу против зла. Веровало се и да змајеви стоје између овог и оног света.

Заиста се чинило да стражаре изнад скромно обележених гробова, расутих окол, чинило се без неког реда. На једном од њих сахрањене су многе генерације породице *Ødegård*. Први од њих, рођен 1826. године, сахрањен је на овом месту 1878. године. Последњи у низу сахрањен је 2017. године. Скоро два века између првог и последњег уклесаног датума. У дну сасвим једноставног камена са многим именима и датумима ове породице, посађено је цвеће. Свеже цвеће. Неки *Ødegård* довешће ових дана за руку своје дете, дете ће спустити цвет, питати ко су ти људи.

Где су сахрањени моји преци рођени 1826. године? Имају ли гробове уопште и има ли испред њихових гробова свежег цвећа? Можда су негде испод ливада пуних пољског цвећа, можда сам туда некада ишла. Можда се и тамо, као и овде, уместо топота историје чују само пчеле? Можда би историја требала да одзвања само у књигама? Можда је требало да се клањамо змајевима?

У смрти смо сви исти и све је свеједно.

Он ми виче преко капије, као да ми чује мисли, хеееј, има ли ту кога нашега? Смејем се, ееее, нема још, одговарам. Испод планина

одзвања ехо мог и његовог гласа.

Сунце је лагано одустајало од овог дана, бацило нам је последњи зрак у поздрав, ми смо кренули дуж дугачког, потпорног зида од наслаганог камена, који спрам ветрова, снегова, вода и других непогода, држи већ вековима ову цркву и ово гробље ту, на врху пропланка, између сивих норвешких планина. Из каменог зида ничу крв црвене малине.

КАМЕН. ДЕТИЊСТВО.

„Једна велика сива стена стајала је недалеко од моје колибе. Изгледала је пријатељски расположена, чинило се као да ме заиста види и да ме препозна сваки пут. Када бих одлазио у јутарње шетње радо сам пролазио поред ње, то је било као да остављам доброг пријатеља, који ће чекати на мене све док се не вратим”.

„Пан”, Knut Hamsun

По ко зна који пут читала сам ове речи. Знала сам их напамет. Једном је мојој немирној младости неки чудан мир доносило сазнање да ти пријатељ може бити стена, сиви камен. Књигу сам први пут прочитала у средњој школи, сањала сам далеке земље. Касније, током многих година, свако мало бих је отварала, била је то једна од књига којима бих се враћала не покушавајући да разумем зашто то радим. Сви имамо такве књиге. Бирамо их интуитивно, по диктату неког унутрашњег бића, којег не познајемо довољно и можда га никада нећемо сасвим упознати. Те књиге су често миљама далеко од нашег стварног живота и тренутка којег живимо. Да ли их баш зато бирамо? Не знам. Не разумем се ни у законитости по којима им се враћамо, али знам да то чинимо упорно и по личном нахођењу. Можда тако меримо одакле смо кренули и где смо стигли. У једно сам ипак сигурна, тај избор је врло интиман. Не постоје две исте књиге, као што не постоје ни два иста човека.

У време када сам ту књигу и њеног аутора заволела нисам поуздано знала где се на мапи налази Норвешка. Негде на хладном, далеком северу. Лоцирала бих је у глави на поклопац света, негде код шарафа на глобусу. Мојој личној географији то су биле сасвим довољне координате. Ону праву географију нисам волела. Мој професор географије био је строг и љут човек, вукао нас је за уши за најмању грешку и стављао нас у хошак да час престојимо. Плаћала сам ту цену одбијајући да изађем пред карту Европе и набројим њене земље и главне градове када ме прозове. Имала сам једва тројку, а Европа ми је још од тада остала у магли.

Али, сада сам била ту, надомак шарафа глобуса и поново, пажљиво читала тај цитат. Оду сивом камену који стрпљиво чека свог пријатеља да се врати. Овога пута читала сам – не из књиге о поручнику Томасу и не на матерњем језику, већ испред родне куће

Хамсуна. Читала сам са жуте табле покрај великог сивог камена. Речи су биле исписане мени добро познатим норвешким алфабетом. Покушавала сам да у кадар тог пејзажа, мом срцу одавно блиском, убацам и текст и стену и мисли о дечаку Knutu, али није ишло. Велике стене имају попут великих људи или великих мисли велики проблем. Не стану у мали кадар.

Време између мог првог сусрета са *Паном* и овог тренутка испред Хамсунове родне куће добило је убрзање. Тог часа, испод ниских, сивих облака једног позног лета стајала сам истовремено ја, девојчица, која је заволела север Европе кроз његове књиге, и ја, жена, која је већ прегазила многе шуме севера и на много стена наслонила главу, жена која говори и преводи са норвешког језика. Превод са почетка је мој. Он се сударао са мојим сећањем на исте речи прочитане давно на матерњем, српском језику као што се сударају таласи на мору када ветар изненада промени смер.

У ком часу се то догодило? Да ми један страни језик постане тако мој? То је био само трен. Гледала сам упитно у камен, у пашњак изнад њега обрубљен шумом, ветар је све крошње нагнуо на југ. „По свој шуми ширио се шапат питања и одговора. Како се ту могло много чути!“ Чула сам јасно. Моја младалачка опчињеност Паном сада се чинила као припрема за мој живот у Норвешкој који ће уследити тек три деценије касније и о коме у тренутку свог упознавања са том књигом нисам знала ништа.

Књиге знају више од нас. И не само књиге!

Исто убрзање времена десило ми се када сам једног пролећа, дан је таман кренуо да дужи, шетала кроз дрвореде *Ekeberg* парка, једног од најлепших и највећих паркова Осла. Ту је, каже легенда, Едвард Мунк доживео напад анксиозности гледајући ужарено небо изнад Осло фјорда. Тај доживљај инспирисао га је да наслика *Крик* (Skrik) у неколико верзија. Не, ја нисам тада у парку добила напад анксиозности, иако је он сасвим примерена реакција на лепоту и ужас северног неба, живе сенке касних предвечерја и претећу тишину шума у бескрајним норвешким просторствима без људи. Мунк је рекао да је у том тренутку „осетио велики, бесконачни крик природе“. На платоу изнад фјорда, ту где је Мунк једном стајао, много година пре мене, ја сам пак видела себе у пролеће 1989. на другом крају света, у Београду. Неуморно сам тада потцртавала Јансонову *Историју уметности*. Спремала сам пријемни испит за историју уметности, а Крик овог норвешког експресионисте био је један од главних криваца за моје младалачке жеље. Од историје уметности сам у задњи час одустала. А опет сам завршила овде. Како? „Круг се затвара“? Круг се увек затвори.

Да, то су све биле, сада знам, припреме за мој сусрет са овом земљом..

Родна кућа Кнута Хамсуна, са каменом и одом њему на прилазу кући, налази се у засеоку Гармо, у општини Лом. Од када је 1959. године проглашена музејом у поводу сто година од његовог рођења кућа је познатија под именом *Hamsunstugu* (Хамсунова колиба). Минијатурни музеј на отвореном могуће је посетити целог

лета. Под условом да га нађете. Зими, кад снег завеје, шансе да га нађете су никакве. Ниједан путоказ не води тамо, на локалним мапама овог дела Норвешке бременитог историјом, *Hamsunstugu* је скромно обележен, једва видљивом тачком. Не знам да ли то има везе са његовом контроверзном биографијом. Норвешки лауреат Нобелове награде за књижевност из 1920. године у пар наврата је остављао своју земљу као да бежи од ње, одлазећи за Данску, а потом и Америку из које се неславно враћао назад болестан и још сиромашнији. Због наклоности нацистима у Другом светском рату, Hamsun је у старости остао напуштен и без комплетне своје имовине. Можда зато путоказа нема? Можда опрост овде заиста не постоји?

Села сам на степенице испред куће, подигнуте 1850. године. На истом месту седео је и он као трогодишњи дечак. Потом се породица одселила на острво *Hamarøy* у Нордланду. Кућа је била мала и ниска, од дрвета постављеног на наслагани камен. Кроз прозоре се у унутрашњости куће видео само мрак. Руком испруженом у вис могла сам дохватити њен кров на којем је расла трава. Мали, северу примерени, цветови белих рада повијали су са крова своје главе ка мени и земљи. Све се повија ка земљи, у норвешкој природи све је знаковито.

Потом сам ходала око куће, скромним двориштем, и дословце по зараслим стазама његовог детињства покушавајући по ко зна који пут да разумем путеве којима је ишао. Осећала сам бескрајну нежност за тог дечака који је непрекидно желео да побегне, најпре од своје породице са свега 14 година, па потом и од своје земље, самоће и илузија. Аутобиографски роман „По зараслим стазама” и уједно свој последњи роман Хамсун је написао са 90 година, пар година пред смрт, објашњавајући своје странпутице током Другог светског рата. Претпоследња реченица овог романа и његова претпоследња реченица икада написана гласи: „Добро би било имати вид за сналажење много година унапред”. У то време већ је слабо видео, још слабије чуо и руке су му се тресле. Али је роман завршио.

Пренуле су ме из мисли овце са имања изнад куће које је пастир ужурбано наводио у тор. Постоји претпоставка да је ово скромно двориште Hamsun описао у књизи „Благослов земље”. Читам је на норвешком, ту стоји: „Сећам се када сам имао неких годину и по дана. Стајао сам и љуљао се на мостићу до штале на имању Гармо у месту Лом. Осећао сам врло одређен мирис. Осећам тај мирис још увек”. Е, мириси детињства се не заборављају, посебно ако су опори, знам понешто о томе.

Покупила сам један мали, пљоснати, сиви камен из тог дворишта, крај његове родне куће, обрисала са њега прашину и маховину и спустила га у џеп. Затворила сам за собом једноставну, ниску капију. Добро је имати пријатеља на северу, стискала сам камен у левом џепу своје јакне. Прве капи кише у ниском лету најавиле су јесен.

„Под јесењом звездом” опет ће неко сањати.

ПИСМО. ПУТОВАЊЕ.

Драга И, имала сам 36 година када сам дошла у Норвешку први пут. Ти си имала 36 година када су твоја Писма из Норвешке објављена први пут. Случајности? Век после тебе, кренула сам пут Севера. (Ми, које је пут овде наводио, знамо зашто Север увек пишемо великим словом, из страхопоштовања!)

Понела сам твоју књигу, са твојом сликом на лепом, белом омоту. Ти у лепој, белој хаљини, руку у миру положених на крилу, некако пркосних усана. Имала сам среће да су ми Писма продали у једној антикварници тик испод Калемегдана, из збирке твојих сабраних дела. Казали су ми тамо, да знаш, да те многи и даље радо читају. Пред мој полазак неки искусни путници су ми саветовали да понесем амајлију или две. Донеће ти срећу, рекли су, сваки пут је ризик. Ризик? Ја целог живота верујем да је останак ризик. У мом ручном пртљагу тако су се нашла твоја Писма, мали стаклени слон без једне ноге, пасош и кључ од моје нове, северне куће. То ће бити довољно, мислила сам. Са чим си ти кретала на пут?

Сада бих те преварила када бих рекла да се сећам нашег првог сусрета, извини, нисам добар записничар времена, моја сећања су хировита. Изабрала су да памтим летњи распуст 1987. године. Биле су несносне врућине, а ја сам се смрзавала по твојим фјордовима на западној обали Норвешке, седећи у дубоком хладу једне брезе покрај Ибра. После сам сазнала да сваку норвешку шуму краси бреза. Сазнала сам и да се твоја Писма сматрају једним од најлепших путописа. Зачудо, ја их уопште нисам читала као Писма о једној далекој земљи. Мислим, чаробна је Норвешка у твојим описима, сва од борбе, мразева и тролова, фасцинантно си ти то све дочарала, свака част. Мене тај део, међутим, није тада занимао, али путовања, путовања.... Путовања! Даљине! Како сам ти само завидела! Како си се само усудила? Гутала сам твоје речи, а у мени је растао номад, паковао свој први завежљај, четврт хлеба, паковање масла, швајцарски нож, лампу, кретао је на пут. До данас се он није скрасио нигде, даљине га и даље зову, а порастао је, већ је зрео човек. Ти си крива, сваки врх *Jotunheimen* планинског ланца којег си поменула, свака „нежна лала, усред зиме, по собним лејама” о којима си говорила, сваки човек којег си срела, распиривали су моје снове о путовању. Ту ватру било је немогуће зауставити. Годину дана касније отишла сам од куће, заувек.

Да ти сад не причам и не дужим где сам све била и шта сам све радила, а била сам и у Паризу три пута, о томе ћу ти писати други пут. Знам шта те највише занима, твоја Норвешка. Ја сам овде дошла авионом, другим послом него ти, и остала пуно дуже него ти. Нисам никада имала намеру да пишем о Норвешкој, никоме, осим теби.

Одмах да ти кажем твоја и моја Норвешка нису исте. Нешто ћете обрадовати, нешто разочарати од овога о чему ћу ти писати, али нећу те лагати. Ово више није сиромашна земља, имају нафту, сада су много богати, ако не и најбогатији на свету. Богати су и даље и у самоћи и у даљинама скоро једнако као када си ти била овде. Самоћа

је опипљива и хладна као оштре леденице што висе са кровова зими, лако ти могу разбити главу. Даљине су бескрајне и пуне сурових бајки. Малих људских магија, о којима си ти писала, данас је мање, али их срећем. На малим клизалиштима зими на пример, по великим градовима, где деца црвених носева весело гањају пластичне гајбице у круг и кад ухвате равнотежу и постигну брзину пусте их, усправе се и полете на клизаљкама. Или када босе жене у центру градова излазе са малим чинијама воде на своје тремове да би јежеви и веверице из околних паркова имали где да се напију за све топлијих летњих дана. Не би веровала, али природа се овде толико изменила, живот норвешки се много изменио, људи су се изменили. Они све више путују, постоје читаве колоније Норвежана у Шпанији, замисли? Зиме су постале краће, на самом југу снега последњих година има сасвим мало или никако, а на самом Северу глечери одустају и предају се мору. Ипак, зимске ноћи једнако су мрачне.

Људи више не носе под мишком мале, ручне саонице по Ослу, сада се возе аутобусима и трамвајима и метроом, више нема те градске, зимске веселости из доба твоје Кристијаније (Kristiania). Некако су данас натмурени и у сталној журби. Много људи из разних делова света овде се доселило последњих четрдесетак година и неки се томе веселе, а неки баш и не. О томе ћу ти исто писати другом приликом. Осло је сада озбиљно велики град и у свом централном делу, доле поред мора, сасвим је налик свим другим великим градовима. Дивни фјордовски пејзаж сада је сасвим накићен високим зградама од стакла и метала, углавном познатих светских банака и компанија. На фјорд су се спустили и Опера и Мунков музеј па то као мало вади ствар, али обе зграде су модерне и хладне и нису ми по укусу, а мислим да би и теби био дражи некадашњи Мунков музеј поред Ботаничке баште.

Магле сада још мање има, мада нисам још стигла до високог севера, тамо где дише Ледено море. Видела сам као сир густу маглу само када сам ишла преко *Trollstigen*, према западној обали, и хвала јој, да је није било мислим да се никада не бих усудила попети на врх те сабласне планине. Замисли, сада ми неки Скерлић не би могао замерити маглу ни у пејзажу, а бога ми, ни у глави, као што је теби замерио ономад. Ипак је прошао век од тада. Али, Скерлићу сличних има и данас, да ти и то кажем, и увек ти наше село може нешто замерити.

Кад смо већ код Скерлића, баш ме занима, сретнеш ли га? Да ли се поздравите?

Пиши како је код тебе!

Срдачно, твоја В.

ПС: Твоја Писма су преведена и овде, зову се *Brev fra Norge*, недавно сам прочитала књигу. Сад ти је модерно да на корицама књига неко напише нешто о књизи, на твојој стоји да су генерације Срба читајући твоју књигу научили да воле Норвешку. Зар се љубав учи?"

Драга В, пуно ти хвала на твом писму из Норвешке, писма ме увек обрадују, увек их радо читам и одговарам чим будем у прилици. Норвешка! Недостаје ми та земља, чак и после толико година. Чула сам да се пуно тога променило, причали су ми Норвежани, који овамо редовно путују, једнако као што други странци последњих година путују у Норвешку. Таквих миграција ка Норвешкој у моје време није било. Миграција ка овамо где сам ја сада увек је било и биће, то је природни пут и умирујуће сазнање, исходиште дапаче, видећеш!

Људи су овде разговорљиви, чини се једноставније причати без земаљских терета и брига за будућност. Зато већ пуно знам о Норвешкој, а и другим стварима које су се промениле. Људи најпре радо и пуно приповедају када дођу овде, али са временом их прође жеља за тим, или причају о нечем другом или напосто све то забораве. Ја и даље углавном само записујем и ћутим. „У ћутању се збивају крупни учинци енергија и у појединцу, и у народима, и у свету, и у васиони”, не заборави то!

Распитивала сам се мало овде ипак и да, показало се заиста да сам ја једна од ретких са наших простора која је Север походила почетком 20. века. Никада се нисам због тога покајала и опет бих, да ми се укаже прилика, исто направила. И ризиковала бих да моја Писма буду ампутирани и пре него што крену на свој књижевни пут. Имаш право, ризик је у останку, у некретању, у мањку храбрости, у непреузимању одговорности. Извесну равнотежу успоставило је сазнање да се Писма још увек читају и у Србији, а ево, пишеш ми, да је тако и у Норвешкој. Закон равнотеже увек делује, говорила сам ти, „све започето се мора дочети..лећи у равнотежу и мир, и бити заборављено”. Ти знаш да сам ја то направила када је након 36 година од првог издања објављено друго издање Писама, 1951. године. Ја сам са тим завршила. Мир је у мени још од тада.

Кад већ питаш за амајлије да ти и на то одговорим. Ја сам у свом коферу носила речник, који сам сама исписивала, и једну књигу новела *Bjørnstjerne Bjørnson*. Док сам путовала истовремено сам учила норвешки, пут је трајао дуго и имала сам времена да спремна стигнем у ту земљу. Силно сам желела да савладам те чудне речи, тако другачије. Погледај само име *Bjørnstjerne* – звездани медвед – *bjørn* (медвед) и *stjerne* (звезда). (Претпостављаш да ја у амајлије не верујем. Ништа нам не може донети срећу, то су људи измислили да би им било лакше носити се са недаћама. Једина срећа је бити у миру са собом, а ту ти амајлије неће помоћи).

Норвешки сам савладала и касније га заволела и преводила са њега, о томе сам ти, мислим, већ писала? Како теби иде овај необичан језик? Прочитај *Sigrid Undset* обавезно на норвешком! Она је много храбрија у писању од многих мушких аутора тога доба који су јунацима проглашени. Чула сам и за овог младог *Karl Ove Knausgård*, хвале га, али нисам га још читала. Људи кад крену овамо обично забораве да понесу књиге или им не спакују. Уопште долазе са јако мало пртљага. Можда не знају да је ово само још једно путовање, нови почетак. Викинзи су то на пример знали, прочитај шта су све паковали у бродове кад крену на овај пут! Ја још нисам чула да крај

путовања постоји.

Причала си ми раније како ти је Хамсун био нечитљив на старонорвешком, али немој одустајати, учењем страног језика не гради се само мост између два човека, или човека и књиге, већ између две културе, два краја света. Нема разумевања другог без тога! Нема космополите без тога! Прочитала си већ у мом предговору другом издању Писама да је национализам велика и опака ствар, не пита и неће да зна да је космополитизам понајчешће питање културе. Култура! Жао ми је да чујем да се ту ништа није променило. О томе ћемо други пут.

Што се путовања тиче, кривиш мене и моја Писма! То ми је било симпатично, мало ме је и насмејало иако знаш да смех није играо велику улогу у мом животу. Ја сам веровала у рад, у сиромаштво и ћутање. Путовања такође! Већ сам ти писала, подсетићу те, права истина је да је “човек номад по срцу свом, по мисли својој, по идеалима својим”. Путовати се мора, то је нагон у човеку старији од њега самог, гени предака, који су се одвајкада кретали у потрази за храном, за сунцем, за миром, живе у свакоме од нас и дан данас. Несрећни су, недовршени и никада неће доспети свом дочетку они који на путеве не крену. При том не морају сести у авион, то разумеш. Мада бих ја, да сам тамо, радо пробала и тако да путујем, возови, бродови и коњи нису тако удобни, посебно не у мојим годинама.

Овде је сада све то пуно лакше, нема граница, не морам мислити како ћу стићи, не треба ни превозна средства, ни пасош, ни кључ. При томе, сасвим је неважно одакле долазим и куда идем. Сада сам вечити путник, радуј се томе.

Сретала сам Скерлића, како не, поздравимо се увек пристојно и увек, на француском, разменимо пар речи. Овде ти је то другачије, људи се не сећају по чему су се некада познавали, упознајемо се из почетка. Неки постану добри пријатељи, неки чак и љубавници. Скерлић и ја у мемо понекад и да прошетамо заједно љубичастим сутонима, лепши су него на Малом Калемегдану, мораш ми веровати на реч. Он је и даље висок, леп и горд, само више не држи политичке говоре, или бар не преда мном. И даље му је глас сав од аргумената и ватре. Сада углавном причамо о Болоњској шуми, магли изнад жита које се суши на војвођанским пољима или врховима Урала. Разумеш из овога, Црњански нам некада прави друштво, попијемо пиво или поједемо гирице. Дис и даље радије важе шљиве, углавном спава са очима изнад сваког зла. Живот је овде пуно једноставнији, али ти немој журити овамо. Има и тамо лепота! О како је само лепо на фјордовима летњих јутара, сећања ме не напуштају, сећања нас никада не напуштају...

Ето, видиш, наместило се да се у последњем пасусу нађе одговор и на твоје последње питање из писма: Зар се љубав учи? Да, љубав се учи. Ја још увек учим.

Срдачно те поздрављам, поздрави ми Норвешку и пиши!

Твоја И.

ЧОВЕК. ЛЕТ.

Данас сам опет залутала у шуми, како то често удем, неvezано од ситуације у земљи и у свету. Срела сам њу. Лежала је сасвим мирно и ни шум прошлогодишњег лишћа испод мојих ногу није је пренуо, надала сам се да спава. Био је април.

Најпре сам помислила да је мртва, али лежала је врло живо за једну мртву птицу и са главом лепо ушушканом испод десног крила. Мислим да сам је чула како дише.

Пришла сам јој сасвим полако и она је отворила очи. Ту сам стала, на мало од ње, да је не уплашим. Како си? Јел ти се сломило крило? Јеси ли испала из гнезда? Где ти је мама? Питања су испадала из мене као лоптице из бубња за лото, све док нисам схватила да не знам на којем језику говорим и да ме она можда не разуме. Птице не говоре ни норвешки, ни српски, колико ја знам, причам без везе. Није ми то био први пут, то сам радила и пре. Причање без везе је врло уобичајено тамо ван шуме где ја живим.

Она је трептала својим малим, зифт црним очима на мене и није се ни померила, само је мало протегла десно крило, ваљда се укочило од спавања. Пришла сам корак по корак до ње, лагано, опрезно. Пошто сам већ установила да је бесмислено да јој причам, говорила сам тихо себи у себи: ја сам ти пријатељ, мала птицо, допусти да ти помогнем. Или сам пак рекла: *jeg er din venn, lille fugl, la meg hjelpe deg?* Не знам сад тачно. Бодрила сам себе, није да баш сваки дан причам са птицама у шумама и да знам како се то ради.

Послала сам поруку пријатељу који је вичан у спашавању птица и других шумских животиња. Он је краљ јужне норвешке шуме. Питала сам га: шта да радим са њом, шта? Или сам можда питала: *hva skal jeg gjøre med hun, hva?* Мислила сам, за почетак, ставићу је на длан па ћу видети шта ћу после. Изгледа рањено, спасићу је, у мени је растао хумани дух шуме. Сагла сам се, лагано сам увукла длан испод њеног малог тела, није се бунила, подигла је главицу и погледала директно у мој свемир. Онда је скочила са мог длана и хоп удаљила се на пар корака од мене, презриво ме погледала и рекла:

„Опет човек! Таман ми је лепо било без вас. Цела шума је била моја. Могла сам мирно да спавам где год. Сада вас толико има у шуми да опет морам спавати на дрвету. Зашто не идете тамо одакле сте дошли, у неки кафе или позориште или својој кући? Ово је моја шума. Моја шума!“

Ја сам јој рекла, извини, опрости и хоп повукла се пар корака уназад са сузама у очима, било ми је жао и тешко што опет никога нисам спасила. Пробудила сам се на дрвету мало касније, висила сам наопачке, исправила сам се, протегнула крила и схватила да говорим језик птица. Свитало је.

На смрзнутој грани поред мене висио је папир и на њему нешто попут песме. Писало је:

*У шуму носим бисере, нож, дрва,
храну за веверице и црвену траку.
Ако се вратим.*

*У шуми причам са јатима чворака,
који, као ни ја, нису отишли на југ.
Чекамо лет.*

*У шуми срећем напуштене, глуве и
од света одбегле псе дуге длаке.
Сви шепамо.*

*У шуми видим да дан постаје ноћ
и роса магла и маховина путоказ.
Пут ћемо наћи.*

*У шуму увек идем сама и ризикујем
да ме поједу вуци и тролови и змајеви.
Никада ме не поједу.*

*У шуми дуго и гласно у себи наричем
над распореним, црвљивим стомаком.
Сваког миша и човека.*

*У шуму ћу понети семенке и
кости, да их бацам за собом,
да их птице и звери поједу и
да никада не нађем пут назад
у пропаст света каквог знам.*

*У потпису је стајало – Човек.
Одлетела сам.*

Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло\

ХЛЕБА И ЦЕВИ
(одломак)

Лица:
Бурлак
Љубна
Зелени
Марковић
гђа Миловановић-Милосављевић
Галеб
Човек са гас маском
Холо и Лоло – Две стране медаље

...

БУРЛАК: Патња је проблем ако се не пати како треба.

ЗЕЛЕНИ: Ви то, нема сумње, обоје знате.

БУРЛАК: Па, да видиш и знамо. Нико не зна колико смо се патили без пара, без посла, без радног стажа...

ЗЕЛЕНИ: ...Без школе...

БУРЛАК: Све се научи о животу у животу, а не у школи, господине. Ти си, нема сумње, преучио, и сада шта? Хоћеш да изађеш одавде, као да је ово неки ресторан па си јео и сада идеш.

ЗЕЛЕНИ: Ја сам у ресторанима плаћао своје рачуне.

БУРЛАК: Свака вама част, али није поента да платиш свој рачун, него неко други да га плати. Неко други ко је проценио да си му потребан и да вредиш, да си марљив, и реши да плати дуплу карађорђеву, купус салату, два пива и палачинке у шатоу.

ЗЕЛЕНИ: Какав је био шато?

БУРЛАК: Био је какав је био, не улазим у то. Нисам кувар.

ЗЕЛЕНИ: Да сам био на вашем месту ја био јео фазана а ла Бретањ и срнећу буткицу испод сача, од вина најпре бих узео розе, можда...

БУРЛАК: ...Видите какви сте. Ваш би рачун био као половни аутомобил. У томе је разлика!

ЗЕЛЕНИ: Па је од разлике наша два ручка ова госпођа ишла на море, је л' тако?

БУРЛАК: Најзад схватате! Браво!

ЗЕЛЕНИ: Не тресите ми руку човече. Шта вам је? Зар не схватате да сте обоје тунел јефтиноће и да док гњавате карађорђеву, него копа?

Гђа М.М: Шта се то мене тиче? Ја једем лигње, а од роштиља димљену вешалицу, може и бела али ако је проверен кувар.

ЗЕЛЕНИ: Нема везе шта ко једе бре, шта вам је? Док кркамо, ми све дубље упадамо у цеви и не можемо да изађемо напоље.

Гђа М.М: Ама шта ћемо да излазимо напоље? Изнад нас је леп, сув, али облачан дан. Ви ћете на то рећи да то горе није дан, него да је огромна цев у којој сви живимо. Па мајку му, не живимо само ми. Сви су у тој цеви. Је л' у цеви онај на западу што после седам увече мора да буде у свом стану да га не оробе напољу, не убију, не баце у контејнер?

ЗЕЛЕНИ: О чему ви причате?

Гђа М.М: То само ја знам и молим вас без упадица и ароматизованих доскочица. Да, да, чула сам ја шта се тамо ради. То наша сиротиња кад дође оданде само прича о парама и како су велике плате, па јашта су бре када једу печено пиле три дана.

БУРЛАК: Смирите се госпођо. Све ово зна и наш господин. Зато је и остао овде. Да је лако лелемудати на западу и северу, он би тамо радио као кротитељ виолине.

ЗЕЛЕНИ: То је толико уређен свет да ви то не можете да замислите.

БУРЛАК: Зато ваљда и не замишљамо.

Гђа М.М: Откад сам ја престала да замишљам! Чак сам и заборавила тај дан. Али се сећам дана када ми је ваш брат од тетке донео папир да потпишем отказ, и све ме пожуривао речима приватизација и стандардизација, и још каже ајте ви кући госпођо.

ЗЕЛЕНИ: То није истина!

Гђа М.М: Истина је.

ЗЕЛЕНИ: Шта ви знате шта је истина!

БУРЛАК: Сви имамо своју истину и треба да је имамо и носимо под мишком као песму.

ЗЕЛЕНИ: Шта ће нам толике истине?

БУРЛАК: Да би могли да их причамо сваког дана, да у разговорима мењамо своје истине, да свако чује од оног другог истину.

ЗЕЛЕНИ: Док не завршимо у цевима.

Гђа М.М: Боље и овде него у лавиринту. Сва се стресем ко тепих на мразу када помислим на лавиринт.

ЗЕЛЕНИ: Ма немојте! Били сте некада?

Гђа М.М: Фигуративно.

ЗЕЛЕНИ: Пешак? Лауфер? Топ?

Гђа М.М: Знате шта, нисам ни ја блесава!

ЗЕЛЕНИ: Не кажем. Гласно размишљам, више фразеолошки него...

Гђа М.М: Онда разумете зашто се не нервирам осим фигуративно. Све је ово посао, ако ме разумете. Неко је за неко против. И даље мислим да нам је боље у цевима него у говнима. У говнима смо били, у цевима тек мало. Ви то не схватате. Ваш идеализам је идеолошки, а не стварносни.

ЗЕЛЕНИ: Нисам знао да постоји стварносни идеализам.

Гђа М.М: Постоји све што није постојало. Свет иде напред, све се променило. Ваше позивање на ове принципе није више принципијелно. Ако се у камен уклеше једна мисао то више није ни камен ни мисао, то је скамењена мисао, узалудна и ван сваког времена.

ЗЕЛЕНИ: Рецимо...

Гђа М.М: Па рецимо, мисли о миру и братској љубави међу народима. Где је та љубав данас, а где су ти народи?

БУРЛАК: Сећам се као јуче, био је март, пролеће из непознатог правца, а ја чистим снег. Отуда иде нека жена, осмехнула ми се и ја сам се њој осмехнуо. Тада сам био мало љубазан.

ЗЕЛЕНИ: Ено Марковића...не оданде, из нашег правца. Марковићу!

МАРКОВИЋ: Чујем те и видим и не знам зашто ме зовеш?

ЗЕЛЕНИ: Отргло ми се. Од радости!

МАРКОВИЋ. Видели смо се јуче. Шта има за јело?

БУРЛАК: Хлеб.

МАРКОВИЋ: Чији је?

БУРЛАК: Данас народни.

МАРКОВИЋ: А јуче.

БУРЛАК: Од приватника.

МАРКОВИЋ: Рекао сам да ми је доста игларија са хлебом. Пролазио сам поред пекаре, онај Горанац се вратио, ту после две кривине, поред вентила за нафту па иза, код вентила за лековиту воду. Отворио пекару. Мирише као некада, а лепињу када једем зуби ми се лепе. Слушај ти, да се са њим склопи уговор о снабдевању!

БУРЛАК: Аха, када би то могло...

МАРКОВИЋ: Чекај мало, шта се тагујеш ако не капираш!? Знаш да сам склон улепшавању стварности? Исто тако и њеном ружењу, је л' тако? Када то знамо, очекујем да нас тај пекар убудуће снабдева хлебом и пецивом, а не да ослушкује гигања на тржишту и додаје пола киле адитива и псује државу!

БУРЛАК: Заболе ме. Нека ти буде. Хлеба и циви има да буде.

МАРКОВИЋ: Шта сам оно ноћас сањао?

Гђа М.М: Сигурно нешто лепо.

МАРКОВИЋ: Да ли је био пун месец?

ЗЕЛЕНИ: Месец нисам видео више од годину дана, а ни он мене.

МАРКОВИЋ: Имаш календар, ваљда знаш кад је пун када није. Шта си учио у школи?

ЗЕЛЕНИ: Прву помоћ и заштиту, тамо није било речи о календару!

БУРЛАК: Квалитет треба да победи, пре свега!

ЗЕЛЕНИ: Мислим на календар, и то онај лунарни.

БУРЛАК: Набавићемо.

Гђа М.М: О чему говорите?

БУРЛАК: Хоће човек кромпир салату без рибе, а то буразеру не иде!

МАРКОВИЋ: Ко ме сте дали рибу?

Гђа М.М: Шта вам пада на памет!?

ЗЕЛЕНИ: Мене пита...рибу нећу да једем. Хоћу да тапкам у месту. Старо неће да се врати, а ново неће да дође. У средини ми се не живи. А од утопије се не живи.

МАРКОВИЋ: Живи се од идеја!

БУРЛАК: И ако се имају визије. Ја одговорно мислим да без визија нема ништа.

МАРКОВИЋ: Посебно ако су са телевизије. Ради ли телевизор?

БУРЛАК: Имамо пет телевизора. Сви који смо овде имамо свој телевизор. И још сам додатне обезбедио.

МАРКОВИЋ: То вас нико није питао. Ви се хвалите оним што вас нико не пита. Где је цев за ловочуварску службу?

БУРЛАК: Није још готова. На крају цеви покуљало је, замислите, жито. Испоставило се да су копали водоравно и пробушили силос. Сада се ради санација, неће то тако брзо јер је силос велики и жито стално долази.

МАРКОВИЋ: Породице се жале да је цев у којој се налази вртић пукла и да мемла улази у кухињу и собу за приредбе. Родитељи неће да шаљу децу, а деца се играју у околним цевима и мајмунишу вентиле. Поставио сам стражаре, али су и они постали деца.

ЗЕЛЕНИ: Подетињили под земљом, у цевима.

МАРКОВИЋ: Малодушност нам не треба!

ЗЕЛЕНИ: Онда ме истерајте напоље где је сунце!

МАРКОВИЋ: Идолопоклониче и старOVERЧЕ!

ЗЕЛЕНИ: Одакле вам та помисао?

МАРКОВИЋ: Одатле ми. Шта тебе брига, овде нам пакујеш револуцију, да останемо без цеви и изађемо напоље, без динара и евра, сиромашни и напуштени. Па да кренемо из почетка, као свака будала.

ЗЕЛЕНИ: Ја у томе нисам сам. У свакој цеву живи по један ја. Шта треба да дочекамо, да одозго пусте воду и подаве нас. Или отровни гас можда? Ко ме ми требамо? Ако се покажемо на сунцу, укажемо, појавимо, више ће нас поштовати.

МАРКОВИЋ: Данас нико никог не поштује.

БУРЛАК: Ово је већ фраза.

МАРКОВИЋ: Ако имаш бољу, а ти дедер!

БУРЛАК: Шта дедер бре?...

МАРКОВИЋ: Одлазим. Видимо се сутра. Имам осећај да је у вама данас више оптимизма него јуче. Такав ћу извештај да напишем.

Гђа М.М: Заболе неког за ваше извештаје.

МАРКОВИЋ: И да поновим, љуске од јаја се остављају на собној температури да се стврдну, после их сакупљамо и додајемо

кошкама у храну због калцијума. Затим, коре од банана...

ЗЕЛЕНИ: ...Знамо! Одличне су за хумус.

МАРКОВИЋ: Ви сте лукави, а мени требају храбри.

ЗЕЛЕНИ: Вама требају трубадури са прапорцима на рукавима.

МАРКОВИЋ: Да имате длан као човек па да вам и прорекнем.

Овако...

ЗЕЛЕНИ: Имам образ, који да вам окренем?

МАРКОВИЋ: Полако са облацима пуним кисеоника господине. Познато је да сам ја за рад, ред и дисциплину.

Гђа М.М: Издајниче!

МАРКОВИЋ: Молим, госпођо, молим, нека буде. (Одлази одакле је и дошао, саплете се о цев па је шутне).

БУРЛАК: Ах, најзад! Какав давеж за мале паре.

Гђа М.М: Ја сам, каже, строг, али правичан.

ЗЕЛЕНИ: Пун је парола као митинг.

БУРЛАК: Знате ли ви шта је он био по занимању?

ЗЕЛЕНИ: Немојмо опет о новој елити. Од тога ми искочи копривњача па не могу сатима да је смирим.

БУРЛАК: Ево, погледајмо, ипак.

Гђа М.М: Оставите се тога. Сви они који су тешко долазили до оне ствари сада долазе лакше.

ЗЕЛЕНИ: Зар и ви?

Гђа М.М: Зар и ја!

ЗЕЛЕНИ: Очекивао сам какву другу компарацију.

БУРЛАК: Обрнули смо и окренули. На то се своди. Где је Љубна данас? Треба да ми ушије ципелу позади, овде се горе мало распарала.

Гђа М.М: То је стога што ципеле сазувате а да нисте одвезали пертле.

БУРЛАК: Шта вас брига како се ја сазувам? Тако ми је лакше. Ко ће сваки час да се сагиње и да кажем, клечи!

Гђа М.М: Клечати нећемо!

БУРЛАК: Ципела ће увек бити к'о салате.

...

ЗЕЛЕНИ: Ено је Љубна!

(Љубна долази из правца дубине цеви, одакле је стигао и Марковић. У руци носи кутију у којој је шиваћа машина, у другој руци мали кофер).

БУРЛАК: Сумњива ми је ова мала.

ЉУБНА: Добар дан!

ЗЕЛЕНИ: (Грли је, узима јој кофер): Три пут ура за радничку класу!

БУРЛАК: Пекар, шнајдерка, поштар... сви сте ви јатаци побуне. Јаја револуције. Само квочка да вас пригреје мало и ето срања.

ЉУБНА: Бурлаче не бурличите.

БУРЛАК: Можда би, за почетак, требали да урадимо један претрес ваших ствари госпођице раднице.

ЉУБНА: Претресао ме Марковић када ме срео код цеви за

пумпање киселе воде, нема пола сата.

БУРЛАК: Шта је том приликом открио?

ЉУБНА: Комарца.

БУРЛАК: Како?

ЉУБНА: Не каже се како него молим или шта или кога.

БУРЛАК: Молим, шта, кога?

ЉУБНА: Неког комарца у цепу моје нове креације коју и вама показујем са поносом.

Гђа М.М: Ох, какве дивне нијансе плаве.

ЉУБНА: Бокељско плава.

Гђа М.М: Нисам знала да постоји таква плава. Како сте рекли?

ЉУБНА: Знате ли ви где је Бока?

Гђа М.М: Ова код Зрењанина?

ЉУБНА: Баш та. Него, како си?

ЗЕЛЕНИ: Одлично. Када си ти овде, одлично.

ЉУБНА: И јуче сам била овде, и прекјуче, и ниси ми то рекао.

ЗЕЛЕНИ: Одлично, одлично!

ЉУБНА: Како је то лепо знати.

БУРЛАК: Шта каже, одлично!?

ЉУБНА: Не. Каже да је облачно.

БУРЛАК: Такво је време, шта да се ради. Има ли довољно грашка код вас?

ЉУБНА: Има бораније колико хоћете. Грашак нико не помиње.

БУРЛАК: Нећете ме испровоцирати вашим алегоријама.

ЉУБНА: Шта год алергије биле, јел тако?

Гђа М.М: Какве алергије?

ЗЕЛЕНИ: Можда је реч о забуни?

Гђа М.М: Читала сам једном о забуни и баш сам се збунила. Рекли су у новинама да је у питању серија која собом носи комедију забуне. Гледала сам целу прву и пола друге епизоде, и да вам кажем, јесте забуна и тешко ономе ко се у то упетља.

БУРЛАК: Добије алергију одмах!

ЉУБНА: И алегорију приде па да се пуши ко чај на снегу.

БУРЛАК: Да се изујем за толико?

ЉУБНА: Можете...(Узима ципелу, показује) Ево видите овде се цепа.

БУРЛАК: Греота. Бокс кожа, купио их у бутику где на рафовима има пет пари ципела, а на шестом рафу седи продавачица. Питам где су друге ципеле, шта је ово, а она каже да је то специјални бутик са тек неколико пари обуће. Погледам цене, све ти јеб...љубим, ципеле коштају ко нова веш машина!

ЗЕЛЕНИ: Од којих пара ти то купујеш?

БУРЛАК: Јел се сећаш оно када смо причали о ресторану? Е па тај што ми плаћа ручкове, купио ми и ципеле, каже мораш, не смеш бос да ми идеш туда.

ЉУБНА. Сада ћу ја то да проштепам на мојој машини. (Распакује машину, штепа, ради, прекраја).

БУРЛАК: Узми и ради нешто нормално као ова твоја радничка

класа.

ЗЕЛЕНИ: Радим, али ти то не видиш. Мој рад је невидљив простом оку свиклом на елитизам.

БУРЛАК: Је ли ти мала, шта си нашла на овоме па ти се свиђа?

ЉУБНА: Када је право свиђање не тражи се ништа, то само букне једног јутра ишараног младим мразом који лишће склапа, а теби неко пролеће, онако, сетно.

БУРЛАК: Али то брзо прође, па те опет питам шта си нашла на њему?

ЉУБНА: Ставићу га на пробу касније. За љубав мора још свашта да се деси. Свиђање је лепо док се чека љубав.

БУРЛАК: Провалила те!

ЗЕЛЕНИ: Провалила си ме?

ЉУБНА: Нисам хтела. Извини.

ЗЕЛЕНИ: И шта ће сада бити?

ЉУБНА: Биће да сам ушила ципелу од господина. Пробајте ципелу. Не рукама, ушивена је, пробајте на нози.

БУРЛАК: Изванредно. Браво. Колико сам дужан?

ЉУБНА: Пет стотина динара.

БУРЛАК: Молим лепо. Упишите ту у потраживања...тако, тако. Одлично. И потпишите у колони поред. Биће вам несумњиво плаћено.

ЗЕЛЕНИ: Носиш хлеб у кутији поред машине?

ЉУБНА: Добила сам га на поклон.

ЗЕЛЕНИ: Од кога?

ЉУБНА: Од пекара. Каже, ево понеси мајци овај хлеб. Питам зашто, а он каже па зато што сам ја пекар. Смејали смо се дуго тој досетки. И још каже: дао бих ти једну браву али нисам бравар.

ЗЕЛЕНИ: Тај тајанствени пекар иде тако по цевима и дели хлебове лепим девојкама?

ЉУБНА: Дели.

Гђа М.М: Љубав је да се дели.

ЗЕЛЕНИ: (Излази из цеви некуд лево, саплете се о мању цев, па је дигне и баци некуд горе да заљуља и остале цеви које ударају једна о другу и звоне)

Гђа М.М: Шта би?

БУРЛАК: Распала се револуција! Браво девојко! Тако треба са свима њима. Ви сте двоструки играч? Можда дводихалица?

ЉУБНА: Ја сам ослонац планете, а ви?

БУРЛАК: Рецимо да нисам у тој мери.

ЉУБНА: Ово је провера знања.

Гђа М.М: Паметна девојка.

БУРЛАК: Па реко' сам ја одмах.

ЉУБНА: Рекли јесте али схватили нисте.

БУРЛАК: Шта има ту да се схвата. Идем по шампањац па да прославимо!

Гђа М.М: Али да пукне и да млаз лети високо и запенушано.

БУРЛАК: Биће и то. Само да добро промућкам...ево...ево...не знам шта је...неће...види стварно запек'о.

ЉУБНА: Хоће ли?
Гђа М.М: Неће ли?
БУРЛАК: Неће. Пих, изноји ме флаша ко да сам кола гурао.
ЉУБНА: А чему наздрављамо?
БУРЛАК: Томе што сте се узели у памет.
Гђа М.М: И узнели самим тим!
ЉУБНА: Ох, не! Не, не, то је грешка. У питању је чежња.
Гђа М.М: Лупање исте?
ЉУБНА: Даааа. Хоћу да знам постоји ли нешто више осим свиђања.

Гђа М.М: Паметно, мацо!
БУРЛАК: (Бори се са флашом, пада на колена, флаша се котрља, мрда цеви по поду) Е, па, доста од мене! Хоћете ли воде?

ЉУБНА: Може минерална.
БУРЛАК: Немамо сада, мало је даље та цев, имамо лековиту жуту воду, недавно је откривена њена жила, изгубљена пре тридесет година када је срушена стара чесма да би се изградио киоск.

ЉУБНА: Пробала бих.
БУРЛАК: Да њом наздравимо?
ЉУБНА: Ви и даље не схватате?
БУРЛАК: Све ја схватам госпођице лепотице.
ЉУБНА: Зар не знате љубав шта је?
БУРЛАК: Већ сам помало исцрпљен од борбе са шампањцем.
ЉУБНА: Љубав је за вас борба?
БУРЛАК: Када неће чеп, шта да радим?
ЉУБНА: Да ли вас жуља та исправка на ципели?
БУРЛАК: Много мање од чепа на флаши шампањца. Њу ћу да разгазим, чеп нећу.

ЉУБНА: Схватам.
БУРЛАК: Где сте ви видели да два добра иду заједно?
Гђа М.М: Пара на пару иде.
ЉУБНА: Ако су два лонца у исто време на шпорету...
БУРЛАК: Не питам то. Питам за два добра.
Гђа М.М: Два лоша убише Милоша.
БУРЛАК: Два добра!
Гђа М.М: Тешко је то рећи, сад, овако, на брзину.
ЉУБНА: Зло нам се прво јави. И описи злог. Добро иде теже, а када иде и ту имамо примедбе. На зло немамо јер то је зло. Ком о паници, а ком о обојици. У књигама није све речено. Мирис је мирис што га има тек покошена трава.

...

ЗЕЛЕНИ: Снови говоре нешто о нама, а нешто о другима.
Гђа М.М: Ма иди, бре. Мора да је пун месец. Немам друго објашњење. Јел долазио пекар?
ЗЕЛЕНИ: Сваког јутра ме исто питате? Као да је то важно!
Гђа М.М: За мене је свеже пециво јако важно.
ГАЛЕБ: (Однекуд из пубlike, пење се на сцену, саплете о

цеви): Ево ме! Ево, ево...

Гђа М.М: Шта вам је то на леђима?

ГАЛЕБ: Падобран.

Гђа М.М: Какав падобран?

ГАЛЕБ: Ја сам падобранац.

Гђа М.М: Какав падобранац?

ГАЛЕБ: То ми је хоби?

Гђа М.М: Откуд ја знам шта је твој хоби!

ГАЛЕБ: Мислио сам да знате. А можда сам подвојена личност.

Дешава ми се некад да замесим тесто, а онда узмем штапове за пецање и одем. Уз пут се сетим да овде нема реке или потока па се вратим и питам се, док се пециво пече, где сам то малопре био. Ево јутрос, пођем да скочим из авиона. Чуо сам авион, ваљда...не знам...и ставим падобран на леђа.

Гђа М.М: Ма зајебавај ти неког другог, знаш? Јеси донео бурек?

ГАЛЕБ: Два бурека сте писали, за вас и Бурлака.

ЗЕЛЕНИ: А за мене?

ГАЛЕБ: Вас немам на списку.

ЗЕЛЕНИ: Јуче нисам био ту када смо се уписивали.

ГАЛЕБ: Имам вишак бурека, да ли је то ваш?

ЗЕЛЕНИ: Сто посто, брате, дај!

Гђа М.М: Шта су остали поручили?

ЗЕЛЕНИ: То није пристојно питати.

Гђа М.М: А од кад мајке ти?

ЗЕЛЕНИ: Одувек. То су приватне поруцбе и шта се нас тичу.

Гђа М.М: Не капираш ти то мој Зелени. Дакле?

ГАЛЕБ: Пчелар је поручио три ћаје, Марковић препечен хлеб...

Гђа М.М: Чек чек чек...полако, шта су ти то ћаје?

ГАЛЕБ: Погачице са сиром, не много лиснате, али опет лиснате, знате...

Гђа М.М: Никада то нисам јела. Упиши и мени три комада за сутра. Остали?

ГАЛЕБ: Доктор је поручио перече, Човек са гас-маском лепињу са масти од печених кобасица, Љубна такође бурек.

Гђа М.М: Ко је Човек са гас-маском? Ко је он?

ГАЛЕБ: Ја га не познајем. Он на папиру нацрта гас-маску и испод тога шта би за доручак. Или напише.

Гђа М.М: И додај мени на списак такође за сутра лепињу са масти од кобасица. Баш би пробала. Од када то имаш на менију?

ГАЛЕБ: Одувек, али ми то нико не тражи.

Гђа М.М: Одакле ти кобасице?

ГАЛЕБ: Спусте некада ови одозго да им испечем кобасице па им вратим, а мени остане маст.

Гђа М.М: То је права сласт.

ГАЛЕБ: Чак и ако ниси власт!

Гђа М.М: Ако си прераст!

ЗЕЛЕНИ: Не римујте ми ту без потребе. Знате ли ви шта је

прераст?

Гђа М.М: То је нераст који у неком тренутку прерасте своју генерацију у обору.

ЗЕЛЕНИ: Шта!? Ово је нешто најсмешније што сте рекли икада!

Гђа М.М: Ето видиш.

ГАЛЕБ: Знам ја шта је прераст, такође. То је онај камени мост између две стене, настао природним путем. Газио сам многе прерасте и имао осећај да летим.

Гђа М.М: Постоји само један Пераст. То је оно острво на мору.

ЗЕЛЕНИ: Јесте госпођо. То је то. Једите ваш бурек, да се не хлади том вербалном промајом.

Гђа М.М: Да знаш да си у праву. Значи, ти си Галебе из Пераста?

ГАЛЕБ: Не. Ја сам из Прераста.

Гђа М.М: Где ти је то?

ГАЛЕБ: Не знам. Мама ме родила на прерасту, али је умрла па ми није рекла на ком прерасту, а ја док сам могао и био у прилици тражио сам тај прераст, али како на који станем тако кроз мене прођу неки трнци. Чак сам направио један прераст код мене, иза пекаре, од оних канализационих цеви па се некад попнем и размишљам.

Гђа М.М: Баш ме занима о чему?

ГАЛЕБ: О томе има ли излаза и да нису можда прерасте повађени па продати некуда, некоме ко је њима улепшао своје двориште, тамо негде, ко зна где.

Гђа М.М: Ексцентрични милионери! Брука бре! Мало им је свега. Него би и пилетине.

ЗЕЛЕНИ: Пилетина је ту најмањи проблем.

Гђа М.М: Читала сам и сама. Немојте да ме провоцирате.

ЗЕЛЕНИ: Ми њима служимо.

Гђа М.М: Ја никоме не служим. Слободна сам грађанка и могу куда хоћу.

ЗЕЛЕНИ: Охлади ми се бурек. Идем да доручкујем. Пријатно и довиђења.

ГАЛЕБ: Ај полако. Где је Бурлак?

Гђа М.М: Спава и слуша шта се дешава.

ГАЛЕБ: Како је то могуће?

Гђа М.М: Зато што су људи којима је окружен предвидиви па то све сажме док спава.

ГАЛЕБ: У шта?

Гђа М.М: Не бих да вас вређам, али мислим да је више пута рекао да сте сви ви кувана нога.

ГАЛЕБ: Како је домишљат само. Браво! Да је овде руку бих му стиснуо!

БУРЛАК: Стисните је младићу! Јеси ми донео бурек?

ГАЛЕБ: Ту је на столу. Бурек са сиром, као што волите. Мада је бурек као бурек увек са месом, а са сиром је сирница, пита, гибаница...

БУРЛАК:...То ти једи. За мене је бурекако је са сиром. Извини, прекинуо сам те?

ГАЛЕБ: У чему?

БУРЛАК: Хтео си да ми стиснеш руку. Зашто? Да ли то да третирам као отворену претњу?

ГАЛЕБ: Више у смислу да вам честитам.

БУРЛАК: На чему?

ГАЛЕБ: На свему. Како својим ауторитетом држите ствари под контролом, иако су се одавно измакле свакој контроли.

БУРЛАК: Хвала од срца! Ах, што волим те међународне фразе: хвала од срца, срце на терен, р.и.п. кад неко умре и остале.

ГАЛЕБ: Шта значи то рип?

БУРЛАК: Јебемлига!

ГАЛЕБ: Питаћу Љубну, она мора да зна те међународне говоре. Да није есперанто?

БУРЛАК: Није. Ја говорим есперанто. Не пишем, али га говорим. Не разумем другога да могу да преведем, али га, као што рекох, говорим.

ГАЛЕБ: Није то лак језик.

БУРЛАК: Где лак, брате. Да је лак сви би се споразумевали и ја онда ништа не бих разумео!

ГАЛЕБ: Идем ја тамо где сам пошао.

БУРЛАК: Ајде и немој много да се задржаваш уз пут, охладиће ти се пециво.

ГАЛЕБ: Разумем, господине.

БУРЛАК. Тако те волим! Некада је сељак био опасност за револуцију, а сада опет ове занатлије. Таман једне похватамо, други се јаве.

Гђа М.М: Које занатлије, бре?

БУРЛАК: Све су то занатлије: лекари, адвокати, хирурзи, обућари, фризерке, глумци, песници, пекари, водоинсталатери, електричари, учитељи...све то ради и понаша се.

Гђа М.М: Па јес, тебе ће да питају!

БУРЛАК: Има све да се зна. Ти си занатлија, буразере! И сами кажу да су занатлије у свом послу и да је све занат, па када је тако, додам их на списак.

Гђа М.М: Шта ова чита на вестима?

БУРЛАК: Нешто о увозу пчела. Нема пчела. Ни гусака нема.

Гђа М.М: Откуд знаш ако не чујеш?

БУРЛАК: Знам шта је данас на реду за читање. Током дана ће да пусте мало испарења са депоније чисто да знаш да не паничиш.

Гђа М.М: А после?

БУРЛАК: А после пуштају озон. Пуно озона по свим цевима да осетимо сви и да наша политика тријумфује над политиком отпада историје.

Гђа М.М: Глупост. То ће у њима само изазвати жељу да изађу одавде. Мирис озона је као мирис слободе, бескраја и наде.

БУРЛАК: Ма дај бре, госпођо! Какве су то примисли?

Гђа М.М: Баш такве. Неко зајебава нас двоје! Мирис озона

хеееј! То је крај живота каквог знамо.

БУРЛАК: У праву си. То је државни удар на нас! Уместо на њих.

Гђа М.М: Па знаш шта, мора да цимају мало једне, а мало и друге. Све ово до данас је ишло за нашу ствар. Ко ће светлост настанити, а ко ће птицу сахранити у очима фатаморгане. Неко мисли да и њима пусти мало ваздуха.

БУРЛАК: Озона!

Гђа М.М: Тако је. Најскупоценијег ваздуха! Да их надими па да јурну у слободу, а нас смене.

БУРЛАК: Куда да јурну? Напоље?

Гђа М.М: Тешко, сине. Него да мало ми пропаднемо, а они да се мало подигну.

...

(Седе углавном, понеко хода са рукама на леђима или у џеповима. Сви замишљени, нико не проговара. Појављују се Холо и Лоло).

ХОЛО: Одмах да си се вратио!

ЛОЛО: Где?

ХОЛО: Да будеш друга страна медаље!

ЛОЛО: Вратио сам се.

ХОЛО: Ниси!

ЛОЛО: Чекај...стани...

ХОЛО: Не чекам ништа!

ЛОЛО: Прво сам ја постао прва, а ти друга страна медаље. Онда смо се заменили и сада је свако тамо где је и био.

ХОЛО: Није!

ЛОЛО: Јесте, бато!

ХОЛО: Ваљда знам како изгледам. Ово је твоје место. Доста је било шале, доста сам био друга страна, видео сам свашта, баш је било занимљиво. У, супер је било!

ЛОЛО: Опет ти, бато! Стварно си недоказан! И то сада када очекујемо да будемо додељени за заслуге. Зар сада гунђаш!?

ХОЛО: Ма баш ме брига коме ће да нас доделе, хоћу да се вратим на своје место!

ЛОЛО: Како си тежак. И напоран си. Као да ми ниси бата!

ХОЛО: И нисам ти бата. Братство је прошло!

ЛОЛО: Е када је тако, остаје нам јединство! Ћути и полази!

Крај

Елигијуш ДИМОВСКИ

ВЕЛИКА СЕДМИЦА ГОСПОДИНА ЦОГИТО

*Чувај – када на горама светло даје знак
– устани и иди
Збигњев Херберт*

Судиће ти неверни и побожници
јер си се превише смело бавио Истином.

Они ће ти у вид јавности поставити вешала.
Да би испљували своју жуч
и у лажи да прогласе слободу
вредну толико, колико шака песка.

Певци ће запевати сазивајући јудаше,
а хероди ће сами побећи у паници,
када презрени народ капије града отвори.

Ти иди – не обзирајући се – са подигнутом главом,
као понижен Мудрац на врговима Голготе!

*Бога нико није видео никад
Ј1, 1*

мој Бог ветром разговара са дрвећем
проверава птичија гнезда
и ујутро пребројава младунчад

мој Бог понекад скрива месец и звезд
да би заљубљене излечио
што на смрт се смеју

мој Бог је увек стрпљив и ћутљив
види како бришем прашину коленима
означујући пут до турбернакулума вер

САМОСТАН СВ. ГЕОРГИЈ У ВАДИ АЛ-КИТИ

увече у молитвеној ћутњи
монаси излазе из цркве

њихове дуге браде
као анђеоска крила
достојније су у мраку

наилази време за одмор
на раменима Господа

након Судње Вечери
нико више није хтео бити
јудом

одавно пак знају
да неће избавити свет
који је свој на своме

ПОЕМА О ЗЕМЉИ

Да пишем о теби – избраници Божијој,
на посебан начин обележена Његовом
љубављу,
није нимало лако. Било која, макар само
најбоље изабрана реч,
неће изговорити богатство које кријеш
у твом срцу од векова.

Земљо лепа, Земљо у изобиљу
у потоке, изворе, струге. Земљо пшенице,
јечма, винограда, смокава и шипака,
Земљо радости и туге,
Земљо вере, наде и љубави.

Буди хваљена
у зору буђења живота
у сумрак залеђених осмеха.

Пусти ветар на угловима улица Јерусалима
да наставља певати псалме захвалности,
када дрвеће у Гетсиманском врту обожава
тишину.

Овуда најчешће ходочасим са својим мислима,
јер како да се не воли самоћа сенки,
где светлост поприма оштрину и сјај?

О Јерусалиме, Јерусалиме...
овде неће остати камен на камену,
који не би био оборен

А ипак си допустио радовати се, Господе,
лепотом твоје Земље,
иако је горко плакати само уз један зид,
када је величанственост храмова
искрени дар људског срца
тражећи помирење.

Љубав која је стала на највиши врх,
Света Земљо тебе наставља да благосиља
јер је дар неба вечни дар.

ЛАВАНАДИНА СОБА

сањао сам лавандину собу
са погледом на море
у туђој земљи

светла и велика
бела као поларне ноћи
и невина љубав

пре јутра
допирући из далека пев сирена
звао је рибаре
да поздраве сунце

У ЈЕСЕН У ДРУСКЕНИКАМА

Растужен сивилом дрвећа у парку
воде Њемна лењиво теку
кажеш: јесен – па чему се чудити
да је тако магловито и мало тмурно.

Дивље патке хранимо на брегу
само се речи некако не изговарају
мајстор Циурлионис застао је у ћутњи
потражује у мислима слику надахнућа.

А у нама младост – пак годинама дозрела
тако како песме непрестано изненађују
у старој цркви палимо јој свеће
да би се брзо незајесенила.

Белешка о писцу

Елигијуш Димовски је рођен 4. јула 1965. године у Саникима, у Мазовији (Пољска), предавач теологије, песник и књижевни критичар. Студирао је у Кракову и Риму. Докторирао је теологију 2001. године. Од 2007. године члан је Удружења писаца Пољске, подружница у Кракову, Европског културног удружења (СЕЦ), Европске академије Сарбиевиана, почасни је члан фондације Маисон Наци Наман из Либана и Пољског теолошког друштва.

Објавио је 14 књига поезије. Министарство кулуре и националног наслеђа прогласило га је 2017. године „Заслужним за пољску културу“.

Живи у Кракову, Пољска.

*С пољског превели
Олга Лалић Кровицка Милијан Деспотовић*

Гастано БЕНЧИЋ

ПОСЕЈДОН ЈЕ МРТАВ ИЛИ ЈА ДЕТЕ

Полако силазим стрмом стазом
и небројени пут
дивим се дубоком мору,

плута дуго времена
на плашту љескавогсунцато племенито
и велико тело

Не осећам ништа.
Без даха је замах, угушен је спев.
Посејдон је мртав.

Демони далеки и уплашени од мора
праће ме нежно на увенуле обале.
Ту и тамо њихове маске падају на моја плећа.
Покорен настављам,
други Он.

ПАУН НА АНТЕНИ

Звезде привучене
ка златном месецу
ноћ пада спокојно
гигантска сенка на антенама
паун
немирног срца
наставља корак
уз бок илегалне електрике
одбацује земљу уморни сељак
игра се намерник
туђим осмесима

јарчићи усамљени на рубовима
зденаца чекају
дан након ноћи

СЕНКА

Стене спаљене сунцем, бледе, прашне
смешане са осушеним лобањама.
Без инсеката, без мириса.
Јака светлост, кошмар пред отвореним очима
жеђ и зној.
Слобода козама.
Нигде пастира
а окол море.
Хладно море плаво,
моћно и дубоко.
Ковчег бродолома.
Траже га, овде,
у његовом крајолику.
Попио си је мозак.
Дроњак подеран покрива прљаве удове.
Спокојна је ноћ
Уплакана је зора.
Беже шкорпиони у уске пукотине.
Све је ово његово.
Једна земља која постаје вода и која никад није била острво.
Један мозак, један космос.

НАЧЕЛО (У ЧАСТ ПЛЕМЕНИТОГ МАЈСТОРА)

разведене линије
кокош без грла
странице нема
руб
могао бих плакати
могао бих кренути из Напуља
столица на мозаику
морско звоно
начело

РАКОВ ПЛЕС

Да ли знате? И ракови се играју
кад спласне топлина. Море мирно
жамори о одсутностима.
Ракови верују у овај сат: неискусни.
Препуштају се плесу, опонашају парење.
Секу, без страха, ништавност.
Не супротстављају клешта
стварима: онда нестају. Онако како су се
појавили. Без обмане...

НИСАМ НАШАО ЕПИГРАФ

вијугава бујица нуди ми смирај
нагрижене стенеи мали канали
морам и ја испратити хиљадугодишњи ток
истећи у море и постати
со

Белешка о аутору
Гаетано Бенчић (1978, Тар), песник и историчар, кустос Завичајног
музеја у Поречу. Добитник награде „La Istrianobilissima“ за песништво и
један од водећих интелектуалаца истарског италијанског круга.

С италијанског превео Борђе Матић

Нина ГАБРИЕЉАН

Не журим баш, све ће само доћи.
Ја не градим храм, само степенице.
Не журим баш, стићи ће и на ме ред
Да дерем колена, падам с литице,
Тежином властитом ко хостију
Да дробим крхко биће из основа,
Да од здробљених својих костију
Стварам себе –другачију – изнова.
Све ће бити, но док није она
Потоња ноћ раширила зенице
И нема зидова, ни плафона
Ја не градим храм, само степенице.

Чврсто сам у овај светпободена –
Има ли везе јаче?
С природом сам тако сливена,
Као да рођење не обележих плачем.
Блиска корењу земаљске баште
Прародитељски мрак удишући
Моја душа је семе нара
Које никако не може нићи.
Тако сам чврсто спојена
С подземном суштином света.
Дивна клица у мени спава
Али моје ја још не процвета.
Но, доћи ће време одвајања
Мене од сопствених основа
И спознаћу бол цветања,
Бол стварања првих плодова.

Испуњена новом суштином румени
Пред светом ћу стајати гола
И заборавићу све што сам знала
У првобитној тмини без бола.

Туђи прсти стежу грло...
Где је мој глас хрпави, промукли?
Требало је да останем дрво,
А у виолину су ме претворили.
Сасекоше ми грубо корење
Дубоко поринуто у црницу,
Мене, што сам се земљом хранила
Пијући небеску ледену водицу.
Може бити, вишак сам силе
Оваплоћен у плоду врелу!
Ко је волујске млитаве жиле
Подарио мом дивљем телу?

Где капију пронаћиту?
Затрпани су пути.
Само у очевом врту.
А не могу се вратити
под то небо, у то подне,
под тај стари дуд.
Идем, ал' сваке године
узалудан ми труд.
Тамо су отац и мати
Шапућу док светлост дрема.
Реч не могу разабрати
Јер мене још увек нема.
Стари дуд шуми тихано,
Светлост се лишћу весели
под корењем лагано
струји извор бели.
Мноштво нејасних лица
Дрхти кроз воде прашину:
Они што се не родише
И они што живот им мину.
Гледају отац и мати
зрцалу живота боје
и никако да схватим
које је лице – моје.

СЕСТРЕ ВЕРЕ

Када из живота одемо,
Кад жиће нож нам пресеца
Е тада ми, несумњиво,
Изнова бивамо деца.
Боре нестају са лица,
Лете коврџе над главом
С руком у руци трчимо
У башту с капијом плавом.
Сунчев зрак ка нама крену
Вилиних коњица пун свет.
Ту нађох лопту црвену,
Ти свој зелени тротинет.
Беле куће шкрипе врата.
Да назрем бабу већ могу –
Приближавам се с тобом дому
Ал' своју не чујем ногу.

Склопи веће и пред тобом биће:
Сунце тапет обасјава,
На столу врч, у њему пиће
– то вода је плава.
Сунашце ће од зрака вити
Дугиног лука облике,
Доћи ће коњи воду пити
Из реке са те слике.
Мама је са гроздом у рукама
И хаљом боје јоргована,
На оцу памучна пиџама
Док седи на ивици дивана.
Отвара се ка врту прозор
Кроз који у собу смех стиже...
Смрт твоја помера с окна застор
И њен осмех је све ближе.

Грозд белог грожђа стежем у руци,
Док бели чамац клизи по реци.
Бешумно плови чун беле боје,
Одважна жена из чуна поје.
Дугачка јој бела хаљиница,
Бели повез изнад обрвица.
Небом трпери тек бела јара,
Да кренем за њом, жена се стара.
Бешумно плови чун беле боје,
Одважна жена тихано поје.
На хриди своју умирих ногу,
Па речи њене појмити не могу.
Да кренем за њом, жена се стара,
Белим спокојем докле ме вара.
Бешумно плови чун беле боје,
Одважна жена слатко ми поје.

*Из књиге у припреми РАСПЕВАНО ДРВО
(Изабране песме)*

Са руског препевала Драгица Ужарева

Белешка о писцу

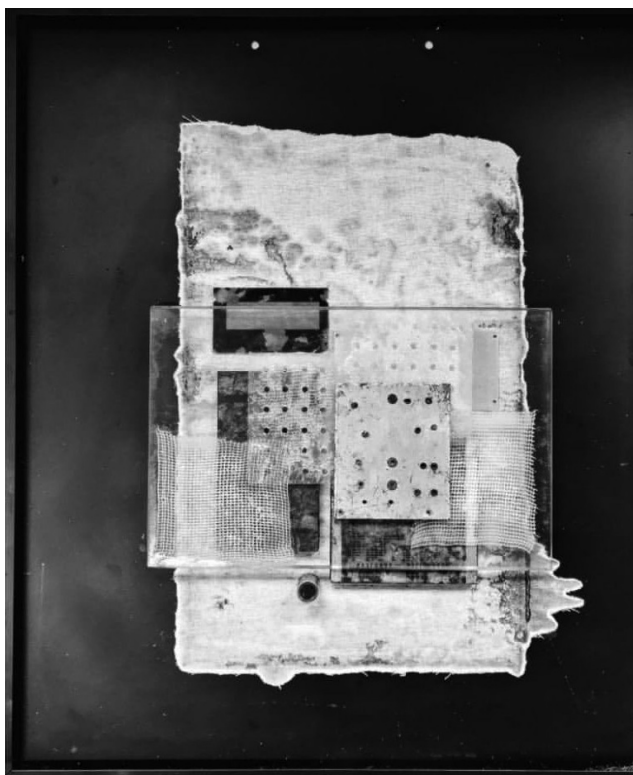
Нина Михајловна Габриелјан рођена је 1953. године у Москви. Завршила је студије француског језика на Московском државном педагошком институту страних језика М. Торез. Са двадесет четири године почела је да објављује поезију у новинама и књижевној периодици. Њене најпознатије збирке поезије су: *Пастирова фрула*, *Зрно нара* и *Распевано дрво*. Објавила је књигу прозе *Господар траве*. Веома активно се бави превођењем поезије, али и књижевном теоријом. Љубав према сликарству најпре се могла уочити у њеним стиховима, али се касније пренела и на сликарска платна, тако да је учествовала на бројним изложбама.

Славица ЖАРКОВИЋ

48. ПАЛЕТА МЛАДИХ

Ако у овом хаотичном моменту помислимо да у свету нема више места за културу и уметност, 48 година трајања Палете младих у Врбасу потврђује да упркос свему може да се одржи континуитет. У питању је манифестација која је током деценија претрпела мање промене у називу и концепцији, али је увек доследно остајала оријентисана на младе уметнике који се изражавају у сликарском медијуму. Палета младих у Врбсу је створила један простор деловања младих уметника где уз одређена правила функционисања може да се прикаже креативност. И то њено истрајавање је као стуб у вртлогу савременог друштва које се убрзано мења, где се прогресивно развијају технологија и наука и где нас контстанто захватају различите кризе, здравствене, војно-политичке, енергетске, економске, еколошке које ремете ток развоја света. Створено је једно стање аномије, утврђене норме и вредности се испостављају као неефикасне а нове још нису успостављене и долази до дезоријентације како у друштву тако и код појединца у трагању за социјално пожељним обрасцима понашања. Овај свет је све теже разумети и схватити и неопходна је помоћ и пре свега корекција, а уметност је један од начина који може пружити како естетске тако и етичке напомене. Свима је већ одавно јасно да смо дубоко загазили у дигиталну сферу, да она прожима све поре друштва, па и уметности, и да колико год је негирала она је ту око нас. Јасно је да точак историје не може да се заустави и зато је неопходно да се одредимо према садржајима које нам савремени свет нуди и у свему томе да пробамо да сачувамо оно што је традиционално добро. Морамо бити свесни да дигитално никако не може заменити физичко и лично искуство и да бављење сликарством у дигиталном времену није непристајање и негирање света око нас већ један од многих легитимних покушаја његовог разумевања и тумачења. Млади уметници позвани да излажу на Палети младих (*Ања Арамбашевић, Лука Дрљан, Светлана Клопан, Сара Масникоса, Марко Обрадовић, Невена Остојић, Милана Симић, Река Тертели и Павле Ђурчић*) су

искрено заинтересовани за тај свет, за човека и његово понашање као и последице човековог бивствовања. На њихов рад утичу бројне чињенице и најразличитији садржаји из њиховог окружења а сами радови се постављају пред нас као посредници у тумачењу генезе и развоја промена у савременом друштву. Уметници истражују своје биће, просторе и околности које их окружују у жељи да оспевате појединца и покрену га на размишљање. Њихова уметност тежи да освоји мисаоне просторе посматрача и у тој тежњи да се мисли, сагледава и делује у свету на другачији начин уметници се налазе на прагу проналажења различитих концепата који су сви легитимни и прихваћени у свету уметности. Зато изложба деветоро уметница и уметника на 48. Палети младих представља актуелне појаве у сликарству младих уметника које су хетерогене у ставу и концепту али довољно снажне и смислене да потврде битност сликарства у тренутку у коме живимо као и релевантност манифестације која их је окупила.

Светлана Клопан, *BOX 2*, 2021.
комбинована техника 59,5X52 cm

Анђелко АНУШИЋ

СТРАДАЊЕ И ПРОМЕТЕЈСТВО КРАЛИШКИХ СРБА

(Вељко Стамболија: *Повез преко очију* / Ратни чланци из Републике Српске Крајине, „Расинус“, Крушевац, 2020)

Српска интелигенција (због *ситуационих околности*, под овим корпусом морамо подразумевати не само мислеће, националноисторијски и егзистенцијално сензибилисане, самоосвијешћене индивидуалце, већ и високошколски образоване појединце) није се једнако понашала – није се *културолошки очекивано* сналазила – током грађанско-вјерског рата у (пост)титоистичкој Југославији 1991-1995. године. Док су високи српски интелектуалци у силом отцијеplеној БиХ-и, захваћеној милитантном хистерijом *муслиманско-хрватског популуса* – махом стали, *духовно и акционо*, на страну *одбрамбеног, културнополитичког покрета* заснованог у Српској демократској странци на челу са др Радованом Караџићем – *српска ситуација* у сецесионистичкој, за рат и дом одавно припремљеној Хрватској (joш у вријеме масовног *националистичког покрета 1971.*) – била је коријенито другачија. Српски интелектуалци у великим хрватским градовима нису са емпатијом гледали, напротив, на нужност политичког самоорганизовања и (макар) *културалног окупљања и сабирања* нашега народа на подручјима Сјеверне Далмације, Лике, Кордуна, Баније, Славоније и Барање гдје је у претежитој бројности вјековао српски живаљ.

Хронично асимиловани и анестетизовани животом у авнојевско-комунистичком карантину *подржављене* (joш од 1974. године) Републике Хрватске, у којој је, тих *деведесетих* година, мрзилачка прозивка и окапање српског народа досегло *уштапоидни* регистар – овај српски социјални крем (претежнији његов дио) са културолошким зазором, па и поругом је отклањао и саму помисао на потребу *аутентичног* страначко-политичког отпора са *националним знаком*. Поготово је одбацивао сваку могућност отвореног солидарисања са својим сународницима на подручју Републике Српске Крајине (основана о Светом Николи 1991.), суоченим са подмуклом хрватском војном агресијом. Штавише, да *самонаметнуто* друштвено сљепило доврхуни своју апсурдну и трагичну тачку – овај високообразовани слој „хрватских грађана српске националности“

(хрватских Срба, како се убичајило *павелићевски* говорити, и није престало) сам себи је ставио *повез преко очију* – оснивањем у Загребу социјалдемократске Странке урбаних Срба! У овој *екс-политичкој еквилибристици* нарочито су се јавно истакли политиколог Јован Мирић, др Драго Роксандић, др Јован Бамбурач, Симо Рајић, у извјесној мјери и др Санда Рашковић Ивић, и још понеки.

Ипак, да не будемо оптужени за генерализацију и тотализацију увида, треба навести да се међу овим *урбаним Србима* издвојио тек један мали број (тужни знамен статистичке грешке!) који је већ на почетку ратних припрема у Хрватској, зарана наслутио кобну сјенку историјског рецидива *фашистичко-усташког погрома* недокланог народа, обнављања *Независне Државе Хрватске*. И они су први проговорили јавно и децидирано о томе, упозоравајући домаћу и свјетску јавност на могућност наставка Другог свјетског рата у титоистичкој Југославији. То су, прије свих, др Станко Кораћ, књижевник и новинар Здравко Крстановић, академик Јован Рашковић, професор Душан Старевић, Јован Опачић, Јован Дмитровић, Душан Зеленбаба, Симо Дубајић, проф. др Милан Ратковић, проф. др Слободан Комазец, и засигурно још понеко, што је (још нестворена!) тема једног полихисторског истраживања. Управо су они први доспјели под *гиљотину хрватске демократије*. Лишени су хљеба насушног, харангом и лажним оптужбама буквално су истјерани с посла, и ту врсту егзистенцијалне егзекуције извело је њихово *радно окружење*. Потом су свакодневним, ритуалним злогуким пријетњама и застрашивањима истјерани из својих домова и градова у којима су живјели, са личним пртљагом у рукама. У томе прогону учествовале су и њихове прве (иновјерне) комшије. А Јован Опачић је доспио и пред судије. И не само он.

Забрињавајући феномен *упадљиве несолидарности* (порицања самобитности) српске интелигенције (ову сорту М. Ломпар дефинише као секуларно свештенство) са егзистенцијално и историјски угроженим дјелом народа коме припадају (па и цјелим етносом!), несолидарности са његовом *прошлошћу и животом, његовим сада и овдје, сада и тамо*, сада и сутра, нарочито испољеној крајем двадесетог вијека до данас – феномен, ваљда, једино познат у крилу нашега национа, и отуда реверзибилан – посебна је тема која чека своје истраживаче.

На подручју Републике Српске Крајине која је дугих пет година била на мети *хрватске стројнице* (и *постројби*), на мети тешких глобалистичко-мондијалистичких оруђа, и *медијским топништвом*, те под копитом *тројанског коња* Уједињених народа – онај тањушни слој српске интелигенције није промијенио своје агрегатно стање. Остао је чврсто у народној стопи, на своме прагу и праћедовском грунту. На оном *Јакишићевом камену*, с пером и пушком у руци.

Уз интелектуалце из Републике Српске, и малоборојне у Србији и Црној Гори – то је, чини нам се, једна (или једина) свјетла тачка у, колико дијалектичком, толико и контрадикторном/проблематичном топосу који се зове *српска интелигенција*. Размахом ратних дејстава, односно хрватске агресије на *дио свог*

становништва друге вјероисповијести и националности, осамдесет одсто просвјетног и здравственог кадра, писци, пјесници, новинари, преводиоци, универзитетски наставници, техничка интелигенција, уз своју Српску православну цркву, епископе и свештенство на првом мјесту – *присегло је*, духом и тијелом својој крајишкој отаџбини. Причестило се мрвом, натопљеном крвљу и знојем предака, крајишке земље. Сви они живјели су на подручју тад већ оформљене Републике Српске Крајине.

Књигом *Повез преко очију / Ратни записи из Српске Крајине*, Вељко Стамболија, пјесник, професор српског језика и књижевности, ратни извјештач, посвједочио је, из прве руке, сопствену мисију интелектуалца, као и цијеле плејаде мислећих српских глава махом са Баније и Кордуна, али и знатно шире – цијеле Крајине, па дјелом и Републике Српске. И не само њих. Посвједочио је, прије свега, родољубиве трагове многобројних бораца са прве линије фронта, цијелог крајишког корпуса, најзад; посвједочио је страдања, смрти и васкрсења, ране и патње, уздасаје и ридања, борбе и подвиге српских бораца; није превидио ни несналажење и батргање, међусобице и дјечије бољетице политичких главара и младе (*крајишке*) власти несвикле *високој столици*; осјенчио је евроатлантске лажи, подметања, лицемјерство и свеукупне бјелосвјетске превртаније; свирепост старих душмана са (познате) *ушашке* и *западњачке адресе*; (по) свједочио је *прометејство* нашег заграничног народа: његов морал и срчаност, радиност и стваралачки порив, гостољубивост и кротост, заносе и стрепње, ведрине, вјеровања и надања, чега никада није недостајало крајишком човјеку.

Учествујући од самог почетка у васпостављању културног бића српскога народа у Крајини, оснивању СКД „Сава Мркаљ“ у Топуском, покретању листа овог Друштва *Српски глас*, оснивању листа *Отаџбина*, удахњавању књижевних садржаја у заустјели духовни простор, и наравно, стижући и до прве борбене линије с пушком у руци, Вељко Стамболија (по)свједочио је своје властито дјелатно ја и много више колективно ми, пишући новинарске текстове у поменутом Српском гласу и Отаџбини, те у Новој ријечи, Новој просвјети, *Војсци Крајине* и *Плавом билтену*. У нареченој књизи сабрао је оне репрезентативне, понајбоље, готово свих новинарских жанрова (највише их је, наравно, из Српског гласа и Отаџбине) – од цртица-биљешки, извјештаја, репортажа, до интервјуа и коментара. Онај (самоодбрамбени) *културнополитички фронт* – и онај други, *борбени*, српске војске и народа – овдје су у сразмјерној мјери пропраћени и приказани. У опширном предговору Стамболија је предочио тематски оквир и (своје) ауторско настројење, осврнувши се и на августовски огњени изгон (1995) из РСК, понижавајућу бјеганију са својим сународницима, сјенчећи сва мучна прикљученија тог вишедневног (вишевјековног) кретања између вјечитог *орања* и *клања*, до његовог новог задомљавања и у царском Крушевцу, поред иних градова и мјеста у Србији. Књигу је профилисао у осам циклуса: *Рат и дјеца*, *У Крајини крвави трагови*, *У цара Тројана козје уши*, *Интервјуи, говори, конференције за новинаре*, *Сусрети на ратишту*, *ратне судбине*, *С врха оловке*, *Не чита се Достојевски зато што је*

Рус и Коментари послје 1995.

У првом циклусу прибрани су текстови који славе учитељски позив који се током тих ратних година одвијао између катедре и линије фронта, уздиже се љубав према дјечи, васпитању и образовању. Ту су и писма дјеце, свакако најпотреснија, непатворена свједочанства у овом Стамболијном *либру/листини* коју је осјенио бог Марс; опомињућа писма у којима нема ни мржње ни оптужбе, већ само нијемо, слеђено, стужено питање: *зашто нема мога тате?* Посебну културолошку вриједност, раритет у своме жанру и ратним временима, представља Вељково писмо објављено у *Српском гласу* – *писмо просвјетног радника – својим ученицима свих националности* у коме их благо и смирено, очински позива да добро размисле и промисле стицај околности, да се не поводе за *старијима*, не суде, не опадају, не мрзе и не убијају оне друге на супротној страни. Своје дојучерашње комшије. *Ово би писмо, какав год му (пред)знак (при) давали, по својој универзалној прометејској суштини могло да стоји у полицама УНЕСКА на истакнутом мјесту, штавише, требало би да буде његова мисионарска посланица. Не знам могу ли се друге супротстављене стране у (само)пројектованом посткомунистичком конфликту титоистичке Југославије чији је пир у овога пута највише коштао Србе - подичити сличним писмом-апелом?* Упадљива је у овом циклусу ауторова, свакако тачна опаска у једном тексту, да су културни геноцид и биолошко истребљење увијек, у правилу, повезани, поготово је то најочитије на примјеру судбине Срба из Хрватске и Крајине“. Али и Срба из авнојевске БиХ-е, додали бисмо. И Срба уопште, ма гдје живјели.

У другом циклусу нижу се свједочанствене исповијести о пакленом страдању крајишких Срба који су доспјели у хрватско сужањство, и само захваљујући Небу издржали и преживјели пакао усташких затвора-мучилишта. (Иначе, према поузданом свједочењу Саве Штрпца из Удружења *Веритас*, хрватска страна готово никада није враћала живе и читаवे српске рањене заробљенике, већ увијек убијене и масакриране. То је круна, показало се и сада, *тисућљећне културе* овог самохваставог народа). У трећем поглављу заокупља пажњу Стамобилијина далекосежна (пр)оцјена у тексту *Мржња на Балкану* (објављеном у *Српском гласу*) „да судбина (сукоб, опаска моја) Срба и Хрвата на Балкану...само је један од првих наговјештаја суморне и катаклизмичне судбине читавог људског рода...“ Садржај четвртог поглавља сачињавају интервјуи са познатим фигурама политичког и државног живота (академик Рашковић, др Р. Карацић и други).

У књизи овог аутора има много некролога и читуља, јер крајишки Срби највише су гинули у фазама тзв. примирја (симулираних мировних споразума) наметнутог од бјелосвјетских гуланфера; мучки убијених, или тешко обрањених с леђа, у ненадним препадима, од целата прерушених почесто у униформе ЈНА или контроверзног УНПРОФОР-а. Због тога ова тематска групација (садржај петог поглавља) прераста у својеврсни Стамболијин *мали ратни дневник* о погинулим и мученички пострадалим Србима, Банијцима и Кордунашима, окуптно *ништеним* на кућним праговима од руке

овјерених србозатираца, идеолога и потомака – од Анте Старчевића, Јосифа Франка, Е. Кватерника, преко Павелића, кардинала Степинца, сарајевског надбискупа Шарића, В. Гутића, Макса Лубурића, Динка Шакића, фра сотоне Вјекослава Мајсторовића, Андрије Артуковића, до В. Бакарића, Мике Шпиљка, Душана Драгосавца, Савке Д. Кучар, М. Трипала, Ш. Ђодана, М. Веселице, Ф. Туђмана, М. Крлеже, М. Шпегеља, Ј. Бобетка, Ђ. Бродарца, А. Готовине, С. Месића...

Али, ово је дневник и о правим српским херојима, браниоцима имена и кућнога нумера, прича о преживјелима и опсталима када је мало било наде у претрајавање – прича о свима онима који су својим голим животима омеђили територију РСК. Стамболијино слушање и ослушкивање људи са егзистенцијалних рубова, биљежење њихових прича *са овога и онога свијета*, онај тренутак кад се „човјек скупѝ у причу“ (како он каже у запису *Три ратне приче*) и нама данас као да помало враћа наду „да ће хаос и неред, незнађе и безумље, прљаве политичке игре и ратови бити надвладани.“ Да би можда баш данас, послѝје свега што се десило крајем минувшега вијека, могли бити надвладани, на све четири стране свијета, иако знамо да то не бива. Да је такво становиште хиперутопијско.

У шестом тематском раздијељку, Стамболија коментаторски промишља ране *канцер-фазе* домаћих и иноприлика и неприлика, политичких и друштвених; промишља бешчашће свјетских медијских магната (и њихових покровитеља), новинарско посртање, етичко и професионално, многих иностраних извјештача; суноврат и сумрак штампаних и електронских медија који су тврдо стали у *западно-амерички шанац*, ставивши себи свјесно повез преко очију, не желећи да чују (не хотећи да виде) и српску страну културолошке и политичко-ратне приче.

У седмом циклусу (*Не чита се Достојевски зато што је Рус*) изабрани су текстови који говоре о значају за наш народ – егзистенцијалној, националној, духовној и историјској важности – *језика нашега матерњег (језика српскога), традиције, вјере, народне повјеснице, културне баштине и књижевне умјетности* – као насушне потребе, причесне животне честице – поготово у прелазном времену какво је ратно (*оштећено вријеме*, како га називају филозофи). Ту је исказана она самосвијест, коју смо већ маркирали, о томе да послѝје културног геноцида сљеђује биолошки, гдје се животни круг затвара. Отуда су овдје написи и записи *о себи, о своме, о својима*, али и о *заједничком језгришту* (оном универзалном) међу народима, цивилизацијама и културама, становитом доприносу кога су Срби као народна трмка дали и дају оном прометејском огњу под небом. Они свједоче, како смо већ рекли, о борби крајишких Срба и на другом фронту, другом пољу – овога пута са ледине, брисаног простора кога су обрстили *комунистички скакавци* – *јамче, један кроз један*, о одбрамбеној културнополитичкој борби, *борби барабар с пушком у руци*. У овим текстовима аутор је узнастојао да, упркос *оштећеном времену*, макрира и „ухвати“ оне (капиталне) сублиматорске тренутке *хучне историје* „кад нација прелази у културу“, како каже Слободан Јовановић.

Послије полувјековне комунистичке похаре (као увода у несагледиву трагедију која је улиједила) у авнојевском казамату Хрватске, избацивања Срба из устава самоотцијепљене (наречене) републике, и суровог лишавања (од стране свјетских силника,) југословенског држављанства које је *републичким Србима* (Србима изван Србије) загарантовано Међународним мировним споразумом након Другог свјетског рата, потом наметнутог рата и хрватске агресије *деведесет прве*, стварања РСК, и њеног насилног *америчко-натовско-њемачко-ватиканског рушења*, односно здружене злочиначке војне агресије на крајишке Србе и њихова огњишта злоолујног лjeta 1995. – улиједила су грка и катарзична, и колико-толико мирна (ако је могуће уопште користити овај појам) пребирања и сабирања бурног садржаја 1991-1995. *И не само овог садржаја*. Ти Стамболијини текстови преиспитивачке природе, промишљени, дубински, пажљиво одвагани, компаративно-комплементарне нарави, драгоцјени ван сваке сумње и данас и сутра – требало би да се засебно прештампају и задобију ширу читалачку публику – засвођени су насловом *Коментари послије 1995*, што је, заправо, и завршно поглавље ове књиге. Написи нашег аутора овдје су на трагу сазнајног препознавања родољубља, *препознавања човјека, препознавања зла, препознавања (дехристијанизоване) Европе* (антологијски текст, уз још понеке, у овој књизи), затим *препознавања народа, препознавања отаџбине, препознавања апатрида*. Њима је прикључен – као својеврсна сума сумарум (могло би се тако рећи) *катарзичних понирања у појединачно и опште (колективно) – и Стамболијин некролог Љубану Јендаку (1916-1997)*, Христовом свједоку из мученичке *глинске цркве*, човјеку који је двапут у двадесетом стољећу (и своме вијеку) посвједочио – *усташким ожигљима на врату и души* – о невиђеном пострадању народне честице којој је припадао. Сви текстови из овог циклуса објављени су – важно је то истаћи – у послијератним (мирнодопским!) бројевима *Српског гласа (1996-1997)* који се тада находио на *новосадској адреси*, на кјојој је (те потоње) године и трајно замињуло његово издажење.

О *Републици Српској Крајини* и свеколиким прикљученијима везаним за њу – до данас је написано на десетине књига, читава библиотека, рановрсног жанра. Многе од њих познате су потписнику ових редака, и тек је мален број оних чији су творци били *на висини задате (трагичне) теме*. Једна од таквих је и наречена у овоме тексту.

Пробрани новинарски прилози аутора књиге *Повез преко очију* – својим поретком и циклусним уланчавањима – творе сада једну другу, дубљу и ширу, сложену *текстуалну стварност*, а ова, пак, трасира могући пут ка актуализацији и осавремењивању, озбиљнијем сагледавању и промишљању оне (*ратне*) *стварности* коју су одживјели Срби из Хрватске и Крајине, као и Срби из дејтонске Босне и Херцеговине. Дабоме и Срби са подручја Косова и Метохије који и даље живе *непресталу ратну стварност* и страдање. На културној и политичкој мапи Републике Српске Крајине коју ће (мапу) тек требати збиљски и неупитно превредновати и трајно васпоставити, Стамболијина књига значајан је, незаобилазан топос.

Јованка Стојчиновић НИКОЛИЋ

МИРИС МОРА У КОСИ ЖЕНЕ

(Јовица Ђурђић: *Ко ти је украо звезде из очију, избор љубавне поезије*, „Ars Poetica“, Београд, 2022)

Објавивши до сада више од двадесет књига поезије и прозе, као и Изабрана дјела (2019), Јовица Ђурђић с правом је заступљен у више антологија и избора савременог српског стваралаштва. Прву књигу „Уснула девојка“ (пјесме), објавио је у тада престижној издавачкој кући „Свјетлост“ Сарајево 1974. године најавивши озбиљан улазак у свијет књижевности.

Књига „Ко ти је украо звезде из очију“ представља избор љубавне поезије писане у сонетној форми, те везаним и слободним стихом. Моју пажњу су посебно привукле поетске слике у пјесмама писаним у сонетној форми, па ће и мој осврт на књигу бити у складу са тим запажањима. Поетска љубавна „клица“ рађа се по рођењу да би временом, ширећи се до имагинације, прерасла и самог пјесника, што свакако треба позитивно окарактерисати. У нешто више од 20 пјесама сонета, осјете се поетски путеви и „стицање свијести“ о њима; наизмјенично се смјењују киша и сунце које „опет точи“. Чак и када су здружени, киша личи на „златна зрна“, и тако бива подстицај за премоштавање у више вриједности, у „зрачну и чисту лепоту“.

Пјесникова драга се најчешће налази у природном и топлом окружењу, у пјесниковој младости, подједнако усплахишено и емотивно као и у зрелом добу... У мору, у купицама морске пјене, у траговима сјене, утишаном прдвечерју или морском приобаљу. Ипак, понекад је изван реалног свијета, али богатство пјесниковог доживљаја претвара га у реални и обрнуто: „Кад зажели запали усном ново сунце / И танким га рукама скине с висина“ („Драга“). Лијепа поетска слика, чиста и непатворена, и рекла бих са добром „временском перспективом“.

У пјесми „Мир, море, сан“, да би дочарао све насловљено, успоставља свој свијет: „собу над морем“, „сто, књиге, јабуке, трагове сене“... опредмећене у шуми, птици, пољу... Послије свега су најнежнији сусрети са вољеном, стапањем у једно, у љубав... дозвољавајући Свјетлости да попут витког моста споји неспојиво.

Љубав је спој реалног и иреалног. Одвојене једна од друге губе многе нијансе љепоте и сањарије. И сам Е. Башлар у књизи „Поетика сањарије“ каже: „Љубав никад није престајала да се изражава, а изражава се утолико боље, уколико је поетичније снивана. Сањарије двију осамљених душа припремају сласт љубави.“

За Ђурђића вода је скоро митско биће, а жене су често дјевојчице. На тај начин успоставља присност, приближавајући вишеслојност обостраних емоција, јер из дланова јој „излијећу галебови“, сунце је оборено у мишице, мирују срне у пољу, у тијелу дише кошута и дозријева наранџа. Да би се сачувао однос унутрашње са вањском равнотежом, за пјесника је веома важно сачувати се у постојећем тренутку, не губити наду упркос „буђењу поезије“ у тијелу док лута градилиштем пуним великих рана. А шта је то заправо за Ђурђића градилиште, ако је ријеч о љубави?

Дакако, жена је живо градилиште које се мора његовати и одржавати свакодневно, не као издвојени сегмент, него као вишеслојни смисао живљења. Жена је у самом средишту живота, мала трешњина грудва, освјетљење свијета, његова бол и усхићење, распоред слика на великом животном платну преко кога се непрестано крећу: звук, музика, вода, море које пјени... Жена је јутро у трави, свјетлост у зјени, „топот морског коњаника преко хридине“, крик галеба... Непосредна и љупка, усхићена баш онаква каквом је доживљава и сам пјесник Ј. Ђурђић.

„Буде се млади ветрови из својих забити, / Поливачи, сањачи и ноћни љубавници / Заслепљени мађијама светлости. У бити / Ми заборављени на дну једног века, / чекамо ко на некој непознатој станици / Јутарња да нас некуд понесе река“. Жена је мирис биља, круница љиљана, звијезда пратиља, мисли на цвијету... јер како каже у пјесми „Долазиш с мирисом биља“: „Тебе љубе птице тебе љубе беле крунице / Ја несрећни јелен умро сам у давном лету“. Ако је жена све то, лирска јунакиња и „везивно ткиво“ на животној кожи, онда је и лирски субјекат „на свему стара зеленкаста патина“ и зора која јој на уснама свањива, стражар њеног тијела док спава, сплавлар љубави и префињености.

Ј. Ђурђић тоналитет пјесмама даје својом благошћу, отменошћу и свеприсутном хармонијом, јер стријепи за „две мајушне птице“ стидљиво скривене испод хаљине, стријепи за Свјетлост у коси, и њеним невиним рукама као њежним „цветовима јутра“; за први плес и први пољубац, свјестан да ће изненада једнога дана на све то да се „спусти завеса“ („Дјевојчица“). Није пјесникова сањарија што осјећа да кољена његове изабранице миришу на метвицу, јер „ни девојчица ни жена је она“ („Ерос у трави“), него потврда присутности самосвијести лирског субјекта, те брижности и искрености које долазе из унутрашњих осјећаја спутавајући властиту динамику.

И као што каже Лорка у пјесми „Невјерна жена“: „И поведох је ја до ријеке... / Она скиде вео са себе / Ја опасач са револвером / Она јелеке свилене...“, тако и Ђурђић у пјесми „Једна љубав“ на сличан начин екранизује лирску причу: „Скинула је веома полако ланену хаљину / И положила на песак...“ Податне усне нису могле

пореметити шум мора „Због тога што смо се волели, / Руке ће ми поломити њена љубоморна браћа. Али / ништа не може да спречи нашу љубав!“ Такав интуитивни приступ, наизглед постигнут у једноставности да се учити код Радослава Златановића, пјесника рођеног на Косову и Метохији, посебно када је ријеч о женама из митологије. Тако у пјесми „Младо подне“ каже: „(...) Јер могу срести једну жену / И могу је љубити у колиби поред реке / И могу да се тучем с њеним мужем...”

Пјесник са драгом гради кућу („Кућа сна“), довољно увјерљиво од чврстих елемената, идеја и снова, натапану знојем и водом истовремено. Предметом пјесничког истраживања бива оно што остаје послје свега, „Кућа сна“ из које гледају „зреле плодове / Наспрам сунца и / Мора“. Зашто баш ријеч „зреле“, када је могла да буде и нека друга, на примјер: зелене. Ријеч „зреле“, перцепцијски дјелује увјерљивије, трајније... симболизујући озбиљну, зрелу љубав. Наизмјенично у пјесмама се преплићу „ране и касне љубави“, па не чуди повремено суочавање са благом меланхолијом, која се углавном јавља када се сјећа прошлости. Мада се радо сјећа тих успомена са потпуном усклађеношћу са срцем и љубавним доживљајем тога времена. „Притишће нас једна стена. Стабла нарасла, / Витка црногорица, из наших зена плавих“ („Лето које измиче“).

Из душе дјечака тек замомченог, посматра дјевојчицу, видјевши је међу младим стаблима бреза, цвату трешње, под облацима који се споро прикрадају између јасенова, састављајући измаштане слике природе у коју смјешта „дјевојчицу“ као у своје око посматрача који је воли сакривен иза неког стабла, не прилазећи јој иако осјећа да је у његовој власти и посједу. Сјећа се чекања, чак и послје пола вијека, да изађе у шетњу градом с дјевојком, њеног мириса као да је „цвјетна ливада“; сјећа се „прштања“ цвјетова вишње, „уцвалог глога у међи“, „лековитог даха липе“... И Перо Зубац у рецензији књиге примјећује да су „девојчице увијек стидљиво описиване, чак и кад пјесма зазвучи еротским набојем“.

Ови лирски пејзажи само су потврда неизоставности флоре у доживљеној човјековој моћи свијета унутар и изван себе. Као поента свега доминирају унутрашњи процеси, освијетљени у пишчевом доживљају, из кога симболично перципира смисао постојања. Само судбина лирског субјекта, разликује се од свеколиког живота. Ново доба је плодно тијело за буђење старог, с тим што ново поново „оживљава старо доба“, па макар и послје пола вијека, као што каже у истоименој пјесми. На разним путовањима, готово да су настајале fine лирске приче, а произвела их је добра моћ запажања („Жена с очима боје бадема“), и увјерљива метафора. Радост говорења се испољава путевима запажања док лагано путује аутобусом или другим превозним средством користећи се својом непосредношћу. Између опажајног и стварног су ријечи које везују стихове, преплићући се уоколу опкољавајући важне тренутке за настанак поезије. Пјесник их послушкује моћима ријечи (јер ријечи су моћ), успијева кроз пјесму да потврди њихове вриједности.

Жена у књизи изабране Ђурђићеве поезије „Ко ти је украо звезде из очију“, је истанчана лирика пуног поштовања, које има моћ магије, и на тај начин мотивише не само пјесника о коме је ријеч, који је жену уздигао до самих небеских висина, него и читаоце. Стога, надам се да ће многе пјесме из ове књиге наћи своје мјесто у савременим антологијама српске поезије.

Симболика која је снажно утиснута у говор природе и тијела освјежила је ово пјесничко ткање и жељу да му се послије читања поново вратимо као у животно обиље.

Невена Остојић, *Брзе наочаре*, 2022.
акрил на платну 90X70 cm

Мићо ЦВИЈЕТИЋ

ЖЕСТИНА СТВАРАЛАЧКЕ ЕНЕРГИЈЕ

(Драган Марковић: Мали изгледи, Књижевна општина Вршац, 2021)

У средњој генерацији савремених српских песника, истакнуто место припада Драгану Марковићу (1978). Из које издваја не само по обимном учинку од петанестак збирки, већ и по нарочитом и сасвим ретком односу према песничком стварању и животу. Што није тешко уочити ни ономе који га само површно и успутно познаје. Бива му јасно да је реч о таквом песничком посвећенику, који у сваком тренутку живи са поезијом и за поезију. Сматра је суштим и нераздвојним својством властитог постојања, превасходном овоземаљском животом мисијом. Што није само његово пролазно стваралачко опредељење већ виши и вишњи налог целине унутрашњег бића. По којим одликама, чини ми се, једино је духовно сродан са Слободаном Јовићем, песником и посвећеником из Републике Српске, са којим је и на блиским стваралачким и људским везама.

У новијим књигама, па изборци Мали изгледи, како је, вероватно, и у претходним, у белешци о аутору сасвим шкрти биографски подаци. Година и место рођења, и садашњег пребивања, уз још неколико уопштених података о сарадњи у гласилима, по чему је такође особен. У претходној збирци Машина (2020), још знатно мање. Чак не наводи ни збирку Камен папир маказе, за коју је добио награду „Бранко Ћопић“, угледно годишње признање САНУ. О образовању и професији такође ни речи. Као да је за песника у датом тренутку једино примарна његова књига коју читалац држи у руци. Овим се потпуно искључује позната и такође важна биографска метода у тумачењу књижевних дела, која не занемарује ни макар основе биографске чињенице. За тумача су битни и наслови претходних збирки, макар због њихових метафоричких и семантичких релација и ознака.

Тек након великог признања Ћопићевог имена, књижевном тумачу, па и читаоцу, постаје доступнији део животног пута песника Драгана Марковића. Захваљујући пре свега медијима, који су му тим поводом посветили пажњу, као и друштвеним мрежама. Кад је, немајући куда, ипак песник донекле отворио душу, а тиме, делимично,

и кладенце свога певања. Властите доживљаје и промишљања живота и света. Сазнајемо и понеки егзистенцијални детаљ, као онај да је радио у вешерају лозничке болнице, који посао је оставио трагове у његовом певању. Такође нам је доступан податак да песник већ неко време живи у селу Костајник код Крупња, бави се пољопривредом, а поезија му је душевна храна, захтев бића и насушна духовна потреба. Да је, бар привидно, изван цивилизацијске трке и тескобе, окружен свеколиком природом и изабраном слободом.

Марковић живи и ствара у изворном амбијенту села, у симбиози са непатвореним божанским даровима, што потврђује његово певање. Живи испод слободног неба, у симбиози са сваком стопом земље, каменом, цветом, травком, пчелом, мравом, птицом, моћним храстом...И другим живим и привидно мртвим светом, у чијем је средишту човек. И песник који по својој судбини парчету земље хода, на коме сабира и оживљава исконску реч, причу и судбину предака. А захваљујући друштвеним мрежама, видимо га пред са мајком пред оронулом сеоском кућом, са јагњетом у наручју, или на брисаном пољу његове духовне и егзистенцијалне прерије. Пред очима и отворена врата оронулог дома, где се указује приказ библиотеке са књигама.

Међутим, песник не живи онамо само у идили простора, окружен једино лепотама света, већ и са свим оним што га не чини најпогоднијим местом. Како дознајемо из његових шкртих исповести, још више из његове поезије, Марковић у изворном ареалу превасходно дубоко промишља онај ужасна лица света. Његове појавне или прикривене феномене, призоре, ознаке и сигнале, па и убоги живот, са страховима и језама, крицима и вапајима. У сваком тренутку и на сваком месту овим је опседнута његова мисао, а рука готово не стиже да забележи све отиске које они на души остављају. Стиче се утисак да, најчешће, у таквом муњевитом налету обликује песме. Од блиц доживљаја и одсева настају и поједини фрагментарни, минијатурни песнички одливци, какве налазимо на страницама целе збирке *Машина*. Овај механизам, процес и простор жестоко опсервира и у једној песми у новој књизи („Праље, сушилије и буба швабе“).

Песме у Марковићевој збирци *Мали изгледи* су развијеније фактуре, шире експресивне и разиграно имагинативне разгледнице савремене цивилизације и егзистенцијално угроженог људског бивства. Нимало идиличног и са светлијим прозракама већ, како и семантиком наслова интонира, веома неизвесног и без превелике наде. Утемељена је и на ширим тематско-мотивским корелатима, на преплету узбудљивих домицилних призора са оним са других, па и веома удаљених, поднебља и животних простора. Чије удесе промишља и за које га везују симултани немири људски и стваралачки. Удесе идентификује са племенским (уводна песма „Главоломка“), мада су ови, за разлику од савремених главосеча, поседовали и неке исконске обзире самилости људске. О чему приказ из песме говори: „Ратници из једног племена/ правили су мачеве од дрвета/ да припаднике супарничког племена/ не би у борби смртно рањавали“. Збирка је обликована од четири подеока, сродних језичких сазвучја

и семантичких интонација: Саплеменици, Садобници, Сапатници и Сопственици. Сваки је са проширеним поднасловом, играма речи, ума и смисла, које зазвуче помало и на народну. Што је препознатљива поетичка и језичка особеност песника. Јер: „Играм се речима и речи се играју мноме. То је најлепша игра“, исповеда се аутор. Песме су импресивно сложене драматургије, компаративних нијанси и оштоумних поенти. Са мисаоним инверзијама, уз просеве од иронијског до сатиричног. У још неколико песама су призори страдања и зла из далеког света. Са поетичким градицијама степена људске несреће и удеса, а није занемарено ни мучење животиња.

На овим примерима песник показује да су несреће невидљивим универзалним антенама повезане. У песми „Панорама“ су драматичне сцене спашавања људи из вишеспратнице захваћене пожаром у Даки, престоници Бангладеша, кад човек обично, између два зла изабере веће. Дочарани су безумним чиновима бомбаша самоубица у либијском граду Сирту и сиријском Мосулу („Јутарње вести“), првом на свадби, а другом на сахрани. У истом дану несреће и бесмисла, стиже и вест да се урушио и тек пробијени тунел, која асоцира и смера на наше домаће удесе. Са поентом о неизвесном исходу: „У току је акција спашавања.../ Мада су мали изгледи...“ Наративна песма „Епитаф киши“, занимљива је прича о једном племенском обичају, да се на месту нечије погибије посади дрво и урезује на њему епитаф страдалнику. Песник преноси призоре лова на делфине, са суровим методама у далеком јапанском граду („Јутро у Таиђију“), као и иронијско-сатиричне сцене забаве („Стари Римљани“), давних римских господара, кад су „користили ласице за хватање мишева“.

У највећем делу збирке песник је на домаћем поседу, добровољно усамљеничком ареалу. Посвећеник речи, у језику и причи. На блиском простору коме се вратио и где се стваралачки и егзистенцијално удомио. Одакле промишља овај свет, и свој пролазни, мали удео и смисао у њему. Опори живот који је, истовремено, радост и бол, љубав и мржња, са ретким добром и преовлађујућим злом. У оновременим домаћим и глобалним цивилизацијским беспућима и суновратима.

На микро простору читава универзалне појаве, знаке и симболе. Ослушкује гласове са предачким искуствима, опоменама и опорукама, о људској муци у свету безнађа и страве. Такође уочава и промишља најситније твари и сигнале, које апострофира у претходној песничкој збирци: мрве, капи, трнци и крици. Свуда човека дочекују опасне замке, па и из празног ластиног гнезда („Гостопримство“), запрепашћење и страх: „а с руба гнезда/ поздравља ме/ насмешен реп шкорпије“.

Широка је даља палета тема и мотива у чијим се оквирима креће песник Драган Марковић, проживљава свет око себе и дубоко у себи. Савремену егзистенцију у чијем се гротлу ауторски субјекат налази, драматично опсервира и болује. Алегорички и мисаоно варира наша и општа стања, у свету у коме је не само худи човек предвиђен као безобзирна жртва, већ и све живо чиме је окружен. Па и невинно жагњешце, о коме је реч у најкраћој песме у овој збирци. Која

носи и злехуди поднаслов. Амблематичној, у којој је апострофирана безобзирна људска природа. Она у целини гласи:

БИЛИМ ЗА КОЛЕВКУ

(клати, ткати, незаспати)

*Јагње чупка вуну
с преслице моје мајке
и грицка ивер
са секире очеве.*

Неке развијеније и артикулационо сложеније песме захтевале би мале интерпретативне студије, како би се целовитије осветлиле њихове дубине и похватили конци („Кривољов“, „Буба-гром“, „Гроб врховног свица“, „Мало је много, ништа је све“, „На псу рана на псу и зарасла“, „Примери чојства и кукавичлука“ ...).

У већини песма Марковић је урагански и креативно разигран, спонтан и луцидан, најчешће евидентирани актер сурове животне сцене. Аутор жестоких алегорија, алузија и аутоиронијских инвектива („Ни си ти за лов, ни зашта ниси“). Он градира и жестоко иронизира и песнички поредак и смисао („Неки песници прилично добро гуслају“). Не прикрива ни властиту посвећеност песничком чину. Али, зна и да аутоиронијски релативизује његове домете: „Не знам колико вредим./ Можда ни толико“. Сличним мисаоним инверзијама и максимама оснажено је и више других стихова: „Самар ми беше врло танак./ и поврх њега гвозден товар“, „Ништа није узалуд, иако је све бесмислено“, „Јеленак је ноћна птица. Као и песник, усталом“, „Све на грбачи, Сунце у наручју,/ корача Човек, а нигде човека!“

Песимистички тон је основна одлика поезије Драгана Марковића, у суровом свету мали изгледи да се песмом одагнају страве и ништавило. И да се песник ослободи и властитих греха. Зато је у изводној песми збирке упућен вапај неутешног песничког субјекта Сину Божјем („помилуј ме грешног“). На оностраној адреси тражи спас: „и одучи ме од овог посла, крвавог и смешног./ и утеши ме зацереканог а неутешног./ да се не погордим више што јесам...“ Са поентом властитог спознања пораза: „Ништа сам, не смем, немам, не знам“.

Наизглед у свему Марковић делује скромно и без великих захтева, осим над рудокопима поремећене људске егзистенције, коју промишља у бујицама речи и мисли. У заносу жестоке стваралачке енергије, обликује умне и заумне преметалке, на сваком месту би да нађе ону „искру у камену“. Редак песник, не знам на кога је налик, једино понекад, и помало, на Новицу Тадића.

Зденка Валент БЕЛИЋ

ЕСЕНЦИЈА БУДНОГ ПРИСУСТВА

(О поезији Мирослава Алексића)

Они који у хлебу виде само хлеб,
а у вину само вино
узалуд се моле.

(Мирослав Алексић, *Оскудно време*)

Истакнути српски песник Мирослав Алексић (1960) на књижевној сцени присутан је безмало четири деценије. Његова прва збирка *Зигурат* објављена је 1986. године. Након ње уследиле су књиге *Попик или чуг* (1990) и *Нема вода* (1994) а затим двадесет двогодишња пауза која је окончана збирком *Оскудно време* (2016). Сем ове књиге у другој стваралачкој фази овога песника изашле су и збирке *Непоновљиви код* (2018) и *Арански капричо* (2020). Поезија Мирослава Алексића објављивана је такође и у преводима – 2017. године на руском језику у издању *Гаракса* из Москве и пре само неколико недеља, средином 2021. године, на словачком језику као заједничко издање Друштва словачких писаца из Братиславе и Словачког издавачког центра из Бачког Петровца (*Chudorľavý čas* (*Oskudno vreme*)).

Избор из поезије, који је објављен у Словачком издавачком центру прва је словачка књига овог аутора и представља репрезентативни избор из Алексићевог дела, пошто већ сама збирка *Оскудно време*, која је послужила као основа за овај превод а којом се Алексић у књижевност „вратио“, јесте рекапитулација његовог досадашњег стваралаштва. Аутор је у њој скупио најбоље стихове из претходне три књиге и њима је прикључио нове циклусе. Овај словачки избор је допуњен новим стиховима из две најновије збирке и тиме је постигнут преглед опуса овог песника на словачком језику. Већ сам назив збирке наговештава неколико поетичких константи овог писца. Читалац ће код њега приметити алузију на Хелдерлинов стих, у ком се налази реторичко питање „Чему песник у оскудно време!?” и уједно освестити оскудност људског друштва с једне

стране, а просветитељски – етички и естетски – положај песника и писане речи с друге стране.

Комуникација са књижевном класиком је прва особеност Алексићеве поетике. То је један од два главна типа стицања искуства – палимпсестска дијалектичка спознаја, надограђено знање вековног књижевног искуства. Стихови овога песника упућују на Сервантеса, Кафку, Јована Дучића, Љубишу Јоцића, Брану Петровића... али и на бројне културолошке појаве, које Алексића чине песником културе и дијалога са књижевном прошлошћу. Када се изражава о књижевним изворима, писац не говори о ванкњижевним стварима са историјским догађајима или књижевном животу у ширем смислу, већ се бави самим темама успостављеним у наведеним делима, чиме потврђује њихово универзално важење, а ова, условно речено, полемика често се завршава у корист изворног дела. То је Алексићово признање значајним претходницима. Овај дијалог проналазимо већ у називу. Јер се ако Хелдерлин реторички запитао о смислу писања поезије, Алексић не само да успева прикаже то оскудно време низом слика, приказа и сцена, већ уједно погођеном и јаком поезијом потврди значај положаја и смисао песничке речи у том и таквом свету и даје одговор свом великом претходнику.

Следећа специфична особина, која потврђује двоструко искуство и извор инспирације ових стихова а која се такође може наслутити већ на основу наслова, је необична чак веристичка будност аутора и има везе са поменутиим другим типом искуства – сопствено поимање живота и света датог простора и времена. Мирослав Алексић је до те мере трезвен и разборит мислилац да хладним посматрањем појавног, примећује, види, поима и разуме и све невидљиво – каузалне односе који су по правилу доминантни и имају већу тежину од оног што ми – *људи несвесни који у хлебу видимо само хлеб* – јесмо у стању да појмимо а који су резултат односа доминације невидљивих сила. Овиме његова поезија постаје декодирање појава и парадоксална демистификација материјалног. Јер појавно може бити једнако заводљиво и митизовано као и нематеријално, док је невидљиво исто тако суштински важно, као све и оно што је могуће додирнути.

Мада је неретко нарација, Алексићева поезија је тиха рефлексија и има уравнотежен језички израз. То је поезија лирског тренутка, која се састоји од стихова искуства пуне вредности. Као аутор ништа не покушава ништа да сакрије, не сања, на замагљује – ни своју па ни читаочеву свест, већ управо супротно, труди се да представи истину такву – каква јесте, свет, онакав – какав јесте и који је само овако будној свести потпуно јасан и разумљив. Писац овај свет, људско друштво у његовом вечитом оскудном времену не настоји да поправи, да га промени, улепша или да на њега на било који други начин утиче. Свестан је узалудности таквог наума. Поезија коју пише, јесте резултат тежње за спознајом суштине, начела и принципа и њихових разноврсних испољавања, али такође и конфронтације са свим тим у циљу самоочувања. Дакле с једне стране налази се шаролик и разноврстан свет – његове лепоте и рак ране – но с друге стране је уметник, његово оштро око, будно стање

и трезвена разборитост. Песма је за њега трен живота у пустињи, одсјај мора, јасна мисао у замућеној измаглици живота, гледање у огледало, необично трезвено сагледавање сопственог постојања.

Као што је, када угледамо свој одраз у маленом парчету огледала, – неочекивана светковина, тако је и сама поезија за овог аутора свечани тренутак, смислом испуњени трен постојања и ко́д за комуникацију – оно што свет чини племенитим, живим и смисленим. А поезија? Она се не налази само у стиховима, већ је свеprisутна есенција света. Налази се свугде око нас а поета води свог читаоца њеном освешћењу и спознаји егзистенцијалног смисла, метафоре неименоване живе есенције света, из које „светли дух“. Песник срж света налази у текоми, одсјају косе вољене жене, тренутку заклапања капака повратнику – дуго очекиваном вољеном супругу, у додиру коверте писма, које Франц Кафка тајно стеже у шасти у џепу капута, у уласку Биљане Шупутове у библиотеку. Кроз те слике осетимо блискост према песнику. Чини нам се као да га присно познајемо. Када нам предочи смисао постојања у свакодневним обичним људским животним ситуацијама, тада је један од нас, истомишљеник са којим се лако идентификујемо и о ком слутимо да би и он нас умео да разуме, па да нас разуме, јер ако ми њега присно познајемо, онда познаје и он нас.

Како би нам био још ближи и сличнији, често пише и о речи, о поезији као феномену стваралаштва, о смислу језичког израза и тиме не само да се као књижевник одмерава снагу са својим алатом, већ нам га приближава и објашњава – отвара нам свој свет, у ком смо добродошли. Алексић верује да би поезија требало да буде директна и да улази у библиотеку праћен пригушеним треском и исто тако ин медиас рес треба да нам саопшти шта јој је на уму.

Алексић поштује свог читаоца, рачуна на његово стално присуство и у тој блискости и поверењу у овој узајамности оживљава, иначе невидљива и наухватљива, есенција будног присуства.

Горан ЛАБУДОВИЋ Шарло

ТРАГОВИ ПОСОЛИЦЕ
(Драгица Стојановић: Посолица, песме, КОВ, Вршац, 2020)

Драгица Стојановић је песникиња која спаја епохе поезије, рекао сам то једном приликом у Градској кафани за „округлим столом” током Фестивала поезије младих у Врбасу. Не без повода, већ стога што сам пажљиво слушао њена сећања о људима и писцима из прошлих деценија. Учинило ми се да песникиња све зна, не само шта ће ко од нас да пита, већ и шта ће да каже. Животно искуство које има Драгица Стојановић и мелемност њених речи и стихова два су светионика на две обале.

Посолицу сам први пут видео у Петровцу када се окренуло море због ветра и добило неку кобалтно-индиго боју. Седели смо на тераси ресторана и били изненађени што је прибор за јело био сасвим бео и слан. И други пут једне давне Нове године у Херцег Новом када су таласи разносили кристале соли по зградама и тротоарима, по палмама и клупама. Таласи и ветар учине да дашак соли успе да се попне и до зидина у Котору. Када се све умири, почне киша или провири сунце посолица нестане свуда па и са прибора за јело ког конобари уредно бришу сваки пут. У поезији Драгице Стојановић то је оно зрно соли којим, како је написао Љубомир Симовић, треба све да буде осољено. Соли се мора имати и у глави јер ако се нема, онда не остаје ништа друго доли соли на реп. Након толико осољених репова, очекивало се да се неко зрно и у глави приметне. Није то узрочно-последични однос, то је питање става и разума. Кога или има или нема. Посолица о којој је реч у поезији Драгице Стојановић, саткана је од звезда, оних најситнијих у зимској ноћи, оних које неуморно трепере на летњем небу или се потмуло гасе у јесен, док су пролећне обузете латицама трешњевог цвета за песникињу најдрагоценије.

„Посолица” је најпре путничка књига. Неко је једном написао да на путовање не треба носити књиге које нас на пут наводе. Да ли то важи и за ову књигу откриће њен читалац. Морамо рећи да је путовање у овој књизи потпуно и да песникиња осликава ону стварност која нас додирује доласком у градове или вароши, не преко фотографија или слика. Путовања Драгице Стојановић осим поетске

имају и документарну ноту, штавише радијску и телевизијску, чује се отварање аутобуских врата, звук града, корака, фонтана, ветра, и писак локомотиве на поласку. У песми „Зрењанин” зато се и каже: „Та песма мора бити лепа / Као манастир Свете Меланије / Римокатоличка катедра / Зграда Торонталске жупаније / Варошки кварт Плави салон / Са фигурама анђела у седећем положају...”. Недалеко од ове лепоте чека нас песма „Требиње” и у њој стих: „...Треба ово тело / Одвести на југ / Као болесно дете / На море / Отворити плућно крило / Ребро окренути небу / Отворити око / Сунце да уђе / Жаока пчеле / У тежак шећерни грозд”.

Оно што посебно плени у књизи „Посолица” Драгице Стојановић јесте реалистично сагледавање света и човека, и њихово спајање у темељима градова и крајолика као и мимоилажења на истим местима, у различитим приликама и поводима. Песникиња се не диви чудесима и изазовима, јер, како рекосмо, о томе већ много зна, она импресионизам оставља разледницама као у песми „Карта за Нирнберг”: „У дугом плавом мантилу / Купљеном на Бувљој пијаци / Налазим на дну џепа / Возну карту за Нирнберг / Купљену првог августа / Две хиљаде десете / ...Да ће је купљена карта за Нирнберг / Одвести до бивше мене / Која те неуморно чекала на станици...”. Емоционална сфера комуникације у песмама Драгице Стојановић подстиче читав след романтичних, љубавних и тананих облика постојања, зрелости и искуства, изграђених на постојаном темељу о чему се посебно сведочи у песми „Дунав-Бездан”: „...Као какав паун гледајући / Своје лепо тело / Показујући оближњим пливачима / Раван стомак провидно ребро / О да! Набор ниже ласта / На купаћим гаћама / Баржа са брода на Дунаву / Откачила се и кренула / Од моста низводно...”. Песникиња је свесна једне давне сентенце, а у приликама љубави „да ју је лако угостити, али тешко подносити” и у томе своје „за” или „против” не намеће нужно већ проверава читаоца: може ли се тако, и ако не, зашто, а ако да, онда како?

У песми „Пожаревац-Њујорк” имамо један јасан посебан одблесак ликовне уметности, неколико слика у бесконачној галерији, Милена Павловић-Барили исијава као ретко када у нашој поезији: „... Чувај се странаца / у замагљеном огледалу / Крај ноћног ормарића / Обриса руке / Која бешчујно / У грло спушта / Таблете за спавање... / У заводљивој плавој хаљини / О зар си и у смрти / Толико усамљена”. Мотив *Лиманске пијаци* је несумњиво значајан и у поезији Пера Зупца („Свећа на Лиманској пијаци”) и у сећањима бројних, знаменитих новосађана, а сада је и у поезији Драгице Стојановић: „Између риба плавих / Донесених са Дунава / Каква сам била и ја / Ледена усамљена / Укоченим рукама / Ухваћена у тајну мрежу / Баношторског рибара / Са трзајима / Који су са времена на време / Одавали знаке да сам још жива / Још само трен по твом одласку...”. Пијаца је место на коме се разне уметности срећу и преплићу, она је мотивација и надахнуће, на пијацама има свега што после постају мотиви песама, слика, романа, телевизијских драма. У свим градовима на свету пијаце су исте, нешто су брже на југу, спорије на северу и тек су им то једине разлике. Могла је песникиња да одабере било коју из бројних градова

о којима је реч у овој књизи, али је лиманска пијаца на средокраћи између севера и југа, и менталитетски и филозофски управо место тих сусрета.

„Посолица” је и књига која иде трагом, давним трагом куда је песникиња некада пролазила. Упоређује некадашња и садашња искуства и доживљаје. Пита се о времену и невремену. Тактилно испољава ону врсту осећања за којом жуди савремени човек огрезао у „немању времена и сећањима”. У песми „Ништа и нигде” коју посебно истичемо у овој књизи и стихове као наставак на мисао о савременом (не)времену: „...Ни пастир куда иде / За стадом не идем више / Као што сам негда ишла / За звуком фруле... / У коме се бели јагањци / Затворени због великог снега / Великих сметова / О ја само идем / По белом беспућу / Разређеном белом ваздуху / У чарапама које си заборавио / За твојим босим стопама идем / Из тачке А до тачке Б / Из ништа у нигде...”.

Драгица Стојановић овом је књигом обогатила наш књижевни језик, а место које јој одавно припада у српској поезији, освежила „Посолицом” бића и ствари у бескрајном плавом простору, а стакла на витражу књижевности исијавају њено стихотворство.

Невена Остојић, *Лептир*, 2021.
акрил на платну 100X75 cm

Маја Белегишанин ИВАНОВИЋ

КРЕТАЊЕ КА СВЕТЛОСТИ
(Жељка Аврић: Несан, Сврљиг 2021)

Знаменита књижевница Жељка Аврић ауторка је песничких књига Портрет, Звездарница, Маргиналије, Временик, Јесам, Жеђам, као и Сонетних бројаница (са књижевником Ранком Павловићем) и изабраних љубавних песама под називом Песма јој је друго име. Књига песама Несан, објављена 2021. године, понела је значајну књижевну награду „Гордана Тодоровић“. Ова вредна књига привлачи пажњу, истовремено, избором тема, начином на који је компонована, језичко-стилским планом и метричким умећем.

Пролог књиге јесте песма „Бесани“, епилог – песма „Сневни“. Између њих је пет циклуса: „Бдења“, „Заспанка“, „Сновиђења“, „Буђења“ и „Раздан“. Оваква лирско-драмска композиција чини књигу компактном мисаоном целином, у којој влада и градација смисла и градација осећања, помало налик на устројство класичне драме са њених пет етапа драмске радње.

Сваки циклус се односи на неки појам везан за сан, тачније на смену стања везаних за сневање и будност. И сваки циклус, попут лепо устројеног лирског низа, чине песме у којима се излажу различита испољавања сваког од тих стања – разна „бдења“, „заспанке“, „сновиђења“... Тако у циклусу „Бдења“ постоје „Бдење Чисте Душе“, „Монашко бденије“, „Кафанско бдење“, „Стваралачко бдење“ и многа друга која плене лепезом разноликости и дају дубински поглед песникиње, њену моћ да проникне у бројне ликове и ситуације. Неке од песама у овом циклусу остварене су у првом лицу јединине – говорник је онај који бди, на пример: „Откако сам изгубио себе / у покушају да будем / не знам који је век и ко сам у њему“... („Бдење изгубљених“). Таква елиотовска ситуација говорења одлика је и следећих песама: „Бдење Чисте Душе“, „Кафанско бдење“, „Неверно бдење“, „Љубавно и после Љубави“. Негде, пак, оглашава се лирско „ми“, као у песмама „Војничко бдење“ и „Свеколико бдење“, док у песми „Последње бдење“ лирско „ми“ уступа глас лирском „ја“. Нека бдења су, опет, остварена као говор у трећем лицу, на пример „Бдење у Проклетој авлији“, где је Андрићев роман послужио као подлога

за опис ноћи која „мирише на страх на невину крв“. И антологијски лепа песма „Кад жена бди“, грађена из два дела, доноси опис женске праситуације чекања; снажна метафорика архетипских просјаја боји ову песму, коју су истакли и рецензенти књиге, Ранко Рисојевић и Милица Миленковић.

Циклус „Заспанка“ тече у знаку родољубиве тематике – страдања и смрти за отаџбину. Ту су млађани војници-ђаци („Хиљаду триста каплара“), ту је страшни погром („Камени цвијет“), ту је и универзална ситуација српских војника „кроз невремена и кроз голготу“, у песми „Повратак војника“. Песма „Подела“ говори о братском разједињењу, а песма „Реквијем“ одјекује језом страдања невиног... Овај циклус прожима атмосфера смрти, али и родољубиво сећање и порука: „Памтимо! Да не би више никад / страдали тако, од безумника.“ (песма „Камени цвијет“).

Циклус „Сновиђења“ садржи два, може се рећи, подциклуса: „Двоје“ и „Сонети дана и ноћи“. Диптих „Двоје“ – који чине песме „Она“ и „Он“ – доноси љубавну тематику: најпре женски а потом мушки глас говоре о својој љубави. Метафоре и контрасти настављају ове песме остварене у строфичној композицији, али без риме и интерпункције. С друге стране, циклус „Сонети дана и ноћи“ састоји се од једанаест сонета који су устројени по принципу контраста, нпр: „Сунчани сонет“ и „Месечев сонет“, затим „Певајући сонет“ и „Тужни сонет“, или „Блистави сонет“ и „Тамни сонет“, а ту су и остали парови, да би завршни сонет овог циклуса, једанаести, именован као „Сонет Сумрака и Свитања“, у себи самом објединио различите бинарне опозиције. Жељка Аврић, песникиња сонета, и у овој књизи показује сјајно сонетно умеће, лакоћу говора у овом сталном песничком облику који је тако погодан да исказе метафизичке теме, људске немире и љубавне трептаје. Претежно су ови сонети у стиху дванаестерцу, но њихова мелодија, опкорачења и усеци уносе динамику у стих, заједно са унутарњим кретањем смисла. Једино је „Страсни сонет“ у кратком метру осмерцу који каткад алтернира са седмерцем. Изузетна језичко-стилска суптилност краси ове песме: „Тихо теку сати. Капље време. Живот... / У зрцалу звезда, вечности је лице“... („Сонет тишине“).

Просјаји оностраног, нешто архетипско и древно обележава циклус „Буђења“, чије су теме стварање света и човека и нека врста лирске историје људског рода, од праисторијског човека до проналаска књиге, и даље. Зато песме и носе називе: „Постање“, „Усправљање“, „Уздизање“, „Буђење женства“, „Просветљење“... Но, песма „Успење“ показује и оне гордости и дрскости људског рода током историје; за разлику од претходних песама остварених у инстанци трећег лица, у њој се људски род оглашава као лирско „ми“ и даје каталог свега оног што се током времена чинило – од техничких достигнућа до рушења и затирања, „док нисмо стигли / до краја“. Зато је сва у знаку мрака наредна песма, „Буђење Наде“ (ова је песма у катренима док су остале песме у слободном стиху) и говори о свеопштем злу; но ипак – просијава на крају нада, светлост и љубав. Завршна песма овог циклуса, „Искупљење“ обилује хришћанским поукама праштања и доброте.

Последњи циклус, „Раздан“, чине „Сонет о вечности“, лирска целина „Откуцаји“, са шест песама у слободном стиху, и мали сонетни подциклус „Елементи“, са пет сонета. Све су ове песме обојене посебном, будном светлошћу, а „Откуцаји“ (песме: „Равница“, „Стари град“, „Звоник“, „Мансарда“, „Вековање“ и „Откуцај“) и фином меланхолијом предела и тренутака. Сонети у малој лирској целини „Елементи“ посвећени су Ветру, Земљи, Води и Ватри, и чувеном емпедокловском елементу без ког нема живота, а то је – Љубав. Ови сонети, сви у једанаестерцу, прожети су лепим складом мисаоности и осећајности.

На крају, Епилог са песмом „Сневни“ затвара прстенасту композицију ове књиге у дозивању „Сневних“, за које постоји само „несван“, и „Бесаних“ из Пролога, те књига Несан се и на овај начин показује као дело изузетне композиције у корелацији са смислом и бројним важним порукама и увидима.

Метричко умеће и разноликост огледају се у употреби слободног и везаног стиха, при чему ни слободан стих није монолитан – некад су дуге строфе, наративне, некад дистиси, а ту су и творевине налик на хаику („Мансарда“), а кад је реч о везаном стиху – ту су римовани дистиси („Камени цвијет“, „Подела“), катрени („Повратак војника“, „Буђење Наде“), сонети. Занимљиво је да се каткад у истом циклусу налазе песме обе врсте стиха, слободног и везаног, што твори фину динамику, али и показује да је истинском песнику подједнако лагодно кретање у различитим врстама стиха и да су обе врсте погодне да пригрле оне важне, суштинске теме и оне моћне песничке слике каквима обилује поезија Жељке Аврић како у овој књизи тако и у њеном свеукупном певању. А неко посебно кретање светлости јесте синтагма која нам се као утисак намеће након затварања ових песничких корица.

Марко ПАОВИЦА

ВРЕДАН ДОПРИНОС МОДЕРНОЈ ПЕСНИЧКОЈ ТРАДИЦИЈИ
(Обрен Ристић, Часни сонети, Православна реч, Нови Сад, 2021)

Песнички глас Обрена Ристића одликује густа сливеност локалног и универзалног, завичајног и националног, националног и космополитског. У његовој поезији – бар од песниковог приклањања везаном стиху у форми сонета пре неких десетак, и више, година – доживљај завичаја артикулисан је по мерилима видно опречним онима на којим почива доминантно стереотипно представљање локално-завичајне тематике. Ристић, наиме, не апстрахује, већ наглашава, и посебно истиче, иначе познате природногеографске, као и оне културногеографске, посебности свога источносрбијанског завичаја, у својству природног амбијента, односно духовне сфере његове слојевите, час стишане, час екстатичне, у основи филозофично визионарске и религиозне слике света. Притом, слике саздане како према естетичким тако и по онтолошким и културолошким мерилима, о чему најбоље сведочи његова најновија песничка књига.

Часни сонети Обрена Ристића, сачињени из четири поетске целине – два сонетна венца: „Венац Творцу“ и „Неимарима древним“, потом песничког циклуса „Инима знаним“ и краћег лирског круга „Видео сам други свет“ – пропраћени су исцрпним експликативним поговором Србе Игњатовића, који, за сада, сваки покушај следећег читања, па и када се клонимо дословне реинтерпретације, чини увелико репетитивним подухватом. Па ипак, кренимо, у најкраћем (!), композиционим трагом, којим се прилежно, ред по ред, кретао и Срба Игњатовић, да бисмо потом застали над густим тематско-значењским преплетом нове Ристићеве књиге.

У химнично интонираном „Венцу Творцу“ смењују се различити мотиви повезани из сонета у сонет лирском нарацијом на експозицији свестране похвале Творцу, као шире, основне теме сонетног низа. А реч је, чини ми се, о прослављању Творца као врховног песника, према познатој романтичарско-његошевској аналогiji између творачког и стваралачког чина.

Да је то тако, сведочи чињеница да је први сонет у низу посвећен самој песми, односно високој цени и дугом процесу

њеног настанка, кроз „дане у ноћи предугих лектира“, што свакако прибавља и часну, аскетску компоненту њеној лепоти и вредности. Предмет певања у следећем сонету постају управо апострофиране „лектире“, схваћене мање дословно него у пренесеном значењу, као читање књиге живота, то јест стицање драгоценог животног искуства, које, опет, везама између предака и потомака, „причи тој древној дописује[м] страницу“. У трећем сонету најпре се „сједињују дела“ Творца и Ствараоца посредством сакралног мотива чеснице, а потом долази до укрштаја сакралне и фолклорне симболике оличене у „заветним књигама“, које у наредној секвенци поетсконаративног низа поново искрсавају у сакралној равни: да глас ствараоца „обзнане“ у атрибуцији „житија“.

У петом сонету узноси се над отвореном „древном Књигом“ похвала умећу „ливећа звука“, с призвуком омажа песничком сабрату Радету Томићу, и изводи се на светлост дана читава свита балканске бојне и артистичке симболике – стреле, неимари, звоноливци – да у седмом, „под Старом планином“ настави узалудну потрагу за „страсним поетом“, „мајстором разборним што узнесе га лира“. (Узалудну, јер: „Чему певати када нам и лета и зиме / исто миришћу“!)

Управо то одсуство разлике и посебности у актуелним временима и униформност савременог света не само да узрокују негативан исход потраге за савршенством уметничких достигнућа него и отварају опасност немогућности утемељења и пуноће певања и сваког уметничког исказа. Отуд се у осмом сонету обелодањује недостатност савршенства (јер нигде „модела достојног савршеног уметника“), а у следећем – чисто онтолошке последице тог и таквог стања: „Страшан је напор да речи не изгубе у гласју / Апостолски завет да опевају суштину смелу / Звук на почетку и на крају Знак Слово у пепелу / Згасло и Само радосну химну жита у класју“.

У више последњих целина првог Ристићевог сонетног венца претходно доминантна метафизичка настројеност песничког гласа узмиче пред религиозним православно-паганским доживљајем поетских садржаја. Тако, у једанаестом сонету, песник визионарски имагинира сопствени онострани удес вазнесења над најужим завичајним перивојем, уз активно суделовање свих природних елемената и алтернативу хришћанског или анимистичко паганског спасења. У претпоследњем, четрнаестом сонету свог „Венца Творцу“ Обрен Ристић примерно разговетно, у најширим размерама, антиципира визију Апокалипсе призивајући у првој терцини непомутиву радост постапокалиптичног тренутка: „Дане лепи освани освани белином творца обзнани у часу / Кад огњиште поприма савршен облик савршеног градитеља / Кућу за претке и потомство потоње у светлост заодени“. Завршна терцина истог сонета још једном истиче, а својим последњим стихом дословно уоквирује, доминантно метапоетску тематику целог низа – певање о бићу, статусу и удесу песника, песме и песништва у савременом свету оличеном у природним и духовним својствима песниковог завичаја: „Ако сам песник само ме овде довољно има, у гласу / Биља и воћа, у цвећу и трњу. Душа се у тишину спустила. / Толике жизни минуше а песма тек

изустила“. И најзад, наспрам повремених, мада ретких, херметичних затамњења у сонетном низу „Венца Творцу“, његове магистралне стилски транспарентно, реторички живо и семантички иновативно резимирају бројна искуства Ристићеве медитативнолирске нарације на метапоетско-аутопоетичку тему о песми и песнику. Оне су, као што и сам наслов целине најављује, завршни акорд химничне похвале Творцу.

Укрштај прошлости и садашњости, својеврстан пресек дијахронијске и синхронијске равни завичајног ареала, као и осцилације песничког гласа између његових природних и културно-цивилизацијских посебности, на снази су у сонетном венцу „Неимарима древним“, како је било и у претходном Ристићевом сонетном низу. Непрекидно релационисање у моћним имагинативним замасима између земаљског и небеског, стварног и имагинарног, пролазног и непролазног – али и практиковање сонетних пропозиција дугог стиха, изузев коришћења и изостављања риме – заједничко је такође његовом једном и другом песничком подухвату дужег даха.

На питање у чему је разлика између њих, односно која је новина другог Ристићевог сонетног венца, разговетан одговор сугеришу већ њихови наслови, што Срба Игњатовић, да га још једном ослушнемо, изричито разјашњава : „Након познате нам апологије Творцу, у новој лирској нисци најпре нам је најопазивија / најчитљивија апологија градње, неимарства“. И заиста, та, пре бих рекао, апотеоза „градње, неимарства“ и свеколиког стварања отпочиње већ у првом сонету новог Ристићевог венца те лирске форме: „Ако бих град зидао дворе и куле камене / несвакидашње насеобине на сунчевом блеску // [...] Овде бих древне довео мајсторе“.

А како данас, у песниковој визији, изгледају, где су, и шта све раде ти неимари, древни мајстори, читамо у следећем сонету. Они „Осећају пулсирање подземних вода на Тресибави / У мом завичају и гibaње на малом прсту / Десне руке Управо оне којом подупиру земљине // Плоче И мапу на малим раскршћима подно / Старе планине као у средишту универзума [...] // Друга им рука остављена лежи на Светом / Косову У житницама небеским пребира златно // Класје“. Ова сливеност завичајног, националног и универзалног у једном једином сонету разлиће се и блеснути у засебним мотивским вртлозима сложеног лирског тока: кад енергичном одлучношћу псалмопојца над неуралгичном националном актуелношћу: „Мајсторе древне зидаре дичне реч и слово / У саму зору дозвољамо на Свето Косово / Господе“, као у трећем, односно четвртном сонету: „Бесмо ли гости или домаћини сред олтара / дани краћају а ноћи изједају видело / Јесмо ли спремни ако смо они који јесмо И дело / Наше Над Косовом небо се отвара“; кад, опет, у идилично-мистичној визури завичаја: „Спава / Село моје на истоку не поимајући суштину и тајну воде // Док израћају давно заборављени градови куле у строју / И света брда“, на једном другом месту, које се употпуњује и сасвим адекватним зазивом: „О Боже, какво је ово време // Ако ме поново родиш задој ме ведрим стихом“ (шести сонет), или у визији универзалне неминовности датој у тринаестом сонету, чија фантастична завршница дуго лебди

пред очима: „Као велики ваздушни балон или разиграна јата // птица селимо се у висине. Свет нестаје лагано / Догађај који ништа неће одгодити у овој јари / Ни нови сунчев зрак ни сутрашњи варвари“.

Мада се мотив варвара јавља тек негде при крају сонетног низа, антиципација „сутрашњих варвара“ представља не само смисаону опозицију „древних неимара“, како је истакнуто у Игњатовићевом поговору, него и антитезу њихове апотеозе у другом Ристићевом сонетном венцу. Јер Обрен Ристић, за Кавафијем, прихвата неминовност историјске цикличности цивилизација, које се растачу и преображавају пред варварским најездама, док Јован Христић говорећи, као што је познато, са ужег друштвеноисторијског и културолошког становишта, опонира Кавафију уверењем да „варвари нису решење“. (Најкомплекснију тематизацију мотива варвара и синдрома варварства остварио је у српском песништву Мирко Магарашевић, певајући у својој првој књизи Погодици за вучије и друге очи о нашим јучерашњим варварима, у Варварији о оним класичним, кавафијевским, а у Гласовима Косова о овим данашњим.)

Но, ко пажљивије прелиста и два последња лирска круга Часних сонета, у ствари само претпоследњи, осетиће свакако и виталистички призвук Ристићевог доживљаја варвара. Ни античких, ни јучерањих, ни сутрашњих, већ – свагдашњих. Имам у виду посебан песников афинитет за завичајни свет природе, јасно осетан и у сонетним венцима, али овде више парцијално сагледаван: кад у страхотној конфигурацији планинског предела, разорним потенцијалним енергијама његове утробе и стихијској силини природних елемената („На дрвеном Жлнском мосту“); кад у језовитој врисци „митских коњаника“, нагонском прикрадању звери и паничној реакцији „паса чувара“ („У горама чудо“); најзад, у повратку чистој дивљини, неукротној ђуди и елементарној виталности природе („Балада о старопланинском коњу“). У наведеним и сличним песмама Ристић у ствари афирмише искуство живљења у крилу природе, са свим његовим изазовима и предностима, сугеришући стално отвореном корелацијом са космичким пространством или са „вечности Оца и Сина“ исконску истину страхоте и блаженства првородног постојања.

У том погледу, Ристића ипак не затичемо, како је то речено, на чистом Растковом трагу повратка природи и примитивним формама друштвеног живота и културно-уметничких садржаја. Јер, Ристић се ниоткуда не враћа програмски претпостављајући, као Растко, културном колонијализму рационалистичког латино-галског Запада програмски ирационалистички израз младићког доба народа. Ристић се, и у овим песмама, оглашава као аутентичан поетски глас источнобалканског, уједно, источнохришћанског духовног поднебља тежећи космополитском сазвучју по мери сопствене духовне припадности. А ко пажљивије послушне брујање његових Часних сонета у целини, препознаће у њима, поред сличности Растку и већ поменуте директне алузије на Радета Томића, и разговетан ехо добро асимилованих песничких гласова Црњанског, Миљковића, Павловића...било у виду метапоетског или духовнотрадициског дијалога.

А ко, уз то, још и напрегне слух, могао би и да, по сродним значењским низовима класификује најфреквентније речимотиве-симболе Ристићевих Часних сонета: завичај, исток, Стара планина, Тресibaба, Ртањ, Црна Река, Крајина, Тимок; воде, снегови, кише, ветрови, мркине, светлост, белине, сунчев сјај; родна кућа, огњиште, икона; Свето Косово, Света Гора, Атос; часна трпеза, часне двери, фреска; Творац, Господ, Књига, Слово, Знак, Песма; неимари, древни мајстори, сутрашњи варвари... Ако сваки од предочених низова и не представља континуиран садржински ток у густом преплету са осталима, тачније у пуној сливености лирске нарације, онда свакако чини низ текстуалних сигнала, који снажној матици, и сложеној матрици, Ристићевог певања, маестрално дицциплинованог у Часним сонетима, прибавља значењски, духовни или поетички идентитет.

Тако први низ топонимијски испртава географску мапу песниковог завичаја; други, не без извесне обојености самог песничког гласа у исти мах, оживљава природна својства завичајног поднебља. Трећи – варијацијама мотива куће, огњишта и иконе – сугерише архетипско-сакралну димензију најужег животног амбијента. Четврти низ у певање егзистенцијалноуниверзалистички заокупљено завичајном темом уноси највиша знамења српског духовног и културно-традицијског идентитета, на легитимацијском трагу Светогорског источника и Косовског завета. Тријада мотива следећег низа шири сакралну симболику завичајног простора све до његовог неба, али првенствено симболички сакрализује химнички тоналитет песничког гласа са јасним поетичким импликацијама. Јасним, разуме се, сваком ко познаје симболику храмовног простора и мобилијара православне богомоље. Јер ако је, да подсетимо, часна трпеза сто у централном делу олтарског простора на којем се врши приношење и освећење дарова Господу Исусу Христу, онда су, према нашем песнику, и његови часни сонети, песме уопште, надахнуте љубављу и чудом постојања а прочишћене/освећене аскетизмом трагања за савршенством форме, такође песничког удараје Господу за Богом даровани живот и моћ песничког говора. А песник, као и богослужитељ, први међу богоугодницима. Ако су, даље, царске двери улазна врата у олтар, најсветији храмовни простор као симболично Господње боравиште, у које имају приступ само свештенослужитељи, оне, померене у песми на улогу капије неба симболички преобраћају у храм цео физички простор земље и неба, а песника у својеврсног свештенослужитеља у свету. И то би био – ако не изгубимо из вида родну кућу, огњиште и икону – други степен сакрализације песника, песме и света према (ауто)поетичком становишту песника Часних сонета.

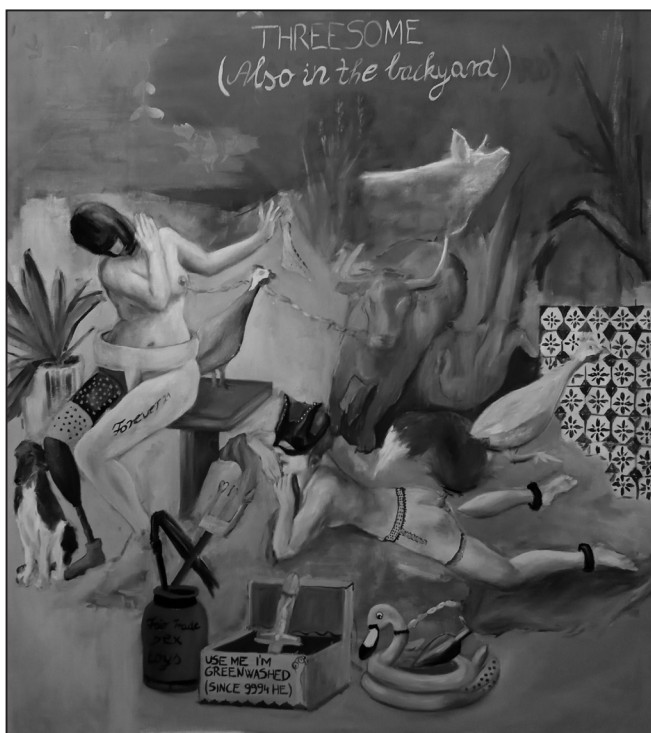
Следећим низом, махом јовановскојеванђељских симбола – Творац, Господ, Књига, Слово, Знак, Песма – у *Часним сонетима* Обрена Ристића достиже се трећи степен сакрализације поезије, песника и света на трагу романтичарско-његошевске поетике хришћанске логосности, данас још изразито практиковане код Матије Бећковића. Песник ту више није само богоугодник славословља Творцу, и Творевини, већ богонадахнут и богоподобан Стваралац

Песме и Поезије, као што је и Господ за романтичаре био Највећи Песник – „Јер у почетку бјеше ријеч, и ријеч бјеше у Бога, и Бог бјеше ријеч“.

Са последљим низом наведених симбола – неимари, мајстори древни, сутрашњи варвари – Ристић се опет, на самосвојан начин, враћа архаичној културно-цивилизацијској прошлости и недогледној будућности сопственог завичаја., садржинским и духовним хоризонтима Павловићеве Скитије и његових езотеричних спегова Дивно чудо и Златна завада, сагледаним, међутим, са сасвим аутентичног животног и промењеног историјског искуства А такође и датим у захтевнијој, видно иновираној песничкој форми.

Стога су, све у свему, Часни сонети Обрена Ристића апсолутна хабилитација великог дела модерног српског песништва пропуштеног кроз сито и решето осведоченог песничког дара, често кореферентних а независно пробуђених, и проживљених, интересовања. Посебно, вредан, незабораван допринос модерној традицији српског културолошког и метафизичко-религиозног певања.

Баналном забуном испуштен кроз прсте овога који пише, у правом часу и на правом месту..

Река Тертели, *Say no for unprotected threesome also in the backyard*, 2022
пастел и уље на платну 120X100 cm

Тања ПРОКОПЉЕВИЋ

МИСАО, ЛУБАВ, КЊИГА И ПОЕЗИЈА

*(Власта Младеновић, Песме за прекосутра, Банатски културни центар,
Ново Милошево, 2021)*

Власта Младеновић неготински песник старије генерације на светлост је дана изнедрио чак више од двадесет збирки поезије, а сада се оглашава још једним објављеним рукописом који носи назив „Песме за прекосутра“.

На самом почетку потребно је указати на дизајн корица који привлачи пажњу сваком ко узме књигу у руке и доиста лепо одговара садржају саме збирке. На корицама је умирујућа фотографија која приказује стари, можда неки медитерански цивилизацијски град, јер је у првом плану она узана улица која води дуж кућа и која је саткана од поплочаног степеништа карактеристичног за тај крај. Проницљивом гледаоцу може изгледати да степениште визуелно иде до лепог ведрог плаветног неба које је такође видљиво на фотографији, а из кога се свакако рађа поезија.

Они којима је позната поетика Власте Младеновића већ знају да овај песник песмом покушава да дирне у читалачку мисао. Он је песник окренут своме уму и размишљањима, али и песник који је изузетно заинтересован за поезију и свој језик те су то и теме којима се углавном бави и које обрађује у својим песмама. Вештим пребирањем речи и израза, Власта Младеновић гради песму и њоме шаље поруке. Не кријемо да његова специфично конструисана песма додирује читаоца који добија жељу да јој се посвети, а када то учини свакако ће се сусрести са оном мистичном струном језика до које само песници могу да допру и са њом да манипулишу, тада им се може десити и она магија која се осети док се чита добра поезија.

Конкретно у збирци песама „Песме за прекосутра“ песник је као много пута до сада посвећен књижевним ствараоцима, посебно песницима и њиховим делима. Ту су, дакле, песме посветнице: *Песничко Растројство* – Бошку Томашевићу, *Краљица поезије* – Аристотелу, *Наше ноћи* – Дису, *Песници у сенци или прећутана генерација* – Александру Б. Лаковићу, *У беспућу језик* – Илешу Фелеру преводиоцу, *Глас спаса* – Милици Миленковић, *На Магури* – Адаму

Пуслуићу, *Биљани* за Апдајка. Затим имамо песама насталих на основу читања неке књиге, можда и припреме за читање или насталих из песникових сећања на давно прочитане књиге: Чitam јутрос Машу Калеко, Стигла је „Клепсидра“, Варвари ће сигурно доћи, Прозема, Где су Неотерици, Тако ми говори Заратруста, На Андрићевом венцу. У збирци су такође и песме које су заправо комуницирање са извесним ауторима и које преносе информације читаоцу о песницима и њиховим размишљањима, као што је речено у песми: Књига у три примерка, а ту спадају и песме: Пише ми Гордана Тодоровић из раја, Преписка са Нагибом Махфузом.

Остале песме у збирци „Песме за прекосутра“ су слободне песме које имају везе са самим песником и његовим личним покаткад врло интересантним ставовима, некада заиста и успелим размишљањима потребним свету и поезији. То можемо видети у складно извајаној врло успелој песми „Песник не мора ништа“ у којој се јасно даје на знање да је песник слободан човек, он чак не мора да пише због љубави/ јер љубав то не тражи, уз закључак на крају песме да песник не мора ни песме да пише.

У песми „Песници или последњи мазохисти“ сусрећемо се опет са истинољубивом истином коју они истанчаних душа прихватају као такву:

*Шта је требало Тину
да мртав озбиљан
забавља књижевне шарлатане,
лажнима да говори истину.*

Већ у овим првим стиховима које истичем, не само да ова песма припада оној групи песама у којој нас песник подсећа на живот песничких величина, већ њоме поставља себи једно питање, а на које је одговорио у већ поменутој песми „Песник не мора ништа“ јер у овој песми можемо закључити да уколико неко ништа не мора, а непрестано даје оно што не мора јер му се заправо ништа не тражи, онда то мора бити из љубави јер уколико „љубав ништа не тражи“ у љубави се увек даје. А љубав јесте та која великог и оштроумног песника чини оптимистом, која га чини да узвиси свет и верује у људе до те мере да их љубављу чува кроз поезију надајући се да ће његов допринос бити благосиљан, баш као ратар што сеје земљу знајући да ће можда наићи снажне непогоде, ипак воли свој удео у свему и не напушта своје наде у боље сутра и свој добитак у проналажењу доброг човека.

Власта Младеновић у песми „Опет ја, никако да ћутим,“ каже: опет ја бринем /оне који ће ме напасти... или: Опет ја храним/оне који ће ме за срце ујести. И у овој песми песник поставља питања, али и даје себи одговоре. Јер Власта и јесте песник који песмом често себи даје одговоре било да је то у истој или некој наредној песми своје збирке. Он заправо одговоре даје свом заговарачком уму који га прати док пише поезију, који га преиспитује и меша се у његово песничко биће да би нам даровао песму. Он зна да храни/ оне који ће га за срце

ујести да ће им дати душу, а да ће они њему највећи душмани постати. Но, песник опет и поред знања које му смета да се препусти песнику у себи и истрпи све Исусове муке, опет каже: за мене ће милости имати мудри непријатељи, бар ме неће убити дајући кредибилитет знању које ће и неправедном човеку помоћи да спута своје злонамерне нагоне и да на крају ипак устукне пред праведношћу. Не само да Власта овде описује тренутне кодове живота не само у обичном свету и односу међу људима, већ и тренутне кодове на пољу књижевном и уметничком. Зато ова песма „Опет, ја никако да ћутим“ тако лепо говори о мудром и истинитом запажању о карактеру који носи у себи или који види у онима који га окружују, описаном бритким, а моћним, добро исплетеним речима које имају моћ да додирну ум и срце читалаца или слушаца, у ствари да се вреднују као песме.

У свим својим песничким размишљањима збирке песама „Песме за прекосутра“ песник потврђује да зна да је мудра философска мисао поборник сваке истинске песме. И ту видимо везу са дизајном корица и медитеранским поднебљем у којем ничу и први философи. А да се Власта философски не пита не бисмо имали песме, па ни ову збирку. Тако није ни чудо да и у овој књизи философе помиње и зато је ту песма посвећена Аристотелу или она „Ишао сам у Платонову државу“. Задржао би се Власта само у поезији за коју зна(посебно када је његова у питању) колико је философског знања потребно за њу, откривајући нам то у песми „Ишао сам у Платонову државу“ да: На челу државе су најмудрији/ филозофи и писци. Додајући на крају песме:Ишао сам тамо,/ у ту државу,/ али никад више јер би Власта само песме да пише.

„Песме за прекостура“ је лепо осмишљен наслов збирке који је двосмислен. Он би могао да значи да ће песме у збирци, нада се песник, трајати и у неко будуће време, да ће и тада имати своје вредности. Или, да су песме остављене за нека много боља времена у којима ће бити више оних који ће знати њихова права значења и уживати у поезији.

Наталија ЛУДОШКИ

У ТРАЖЕЊУ САГЛАСЈА

(Михајло Пантић, Приче о писцима, Архипелаг, Београд 2021)

Без доброг лика нема добре приче – базична је поетичка премиса приповедача и теоретичара књижевности, професора Михајла Пантића. Једном приликом, у разговору с Драгославом Михаиловићем, пре петнаестак година, устврдио је да савременој нашој књижевности недостају јунаци, уверљиви ликови који настављају да егзистирају и изван страница књига. И док су некада *јунаци књига били стварнији од писаца*, како бележи у књизи *Приче о писцима*, примећујемо да данас српску прозу преплављују имена књижевника (најчешће Милоша Црњанског, Иве Андрића, Исидоре Секулић, Растка Петровића) чије „биографије“ постају исходишта белетризације. Ретко од тога настане шта ваљано.

Михајло Пантић, пак, у књизи *Приче о писцима*, више документује, но што фикционализује. У његовим причама, евокативно заснованим на сусрету с писцем или делом, фактографски поткрепљеним (записима, портретима, писмима, некролозима) и утиском надограђеним, протканим медитативним пасажима и имагинативним садржајима (ониричком фантастиком, пастишом), препознајемо управо оно о чему сведоче његови јунаци. Рецимо тврдњу Александра Тишме о томе да је једну од својих антологијских приповедака створио „лако“ јер је „све то мање-више видео“, као и да се у причи „мора нешто променити и дометнути“; или императив Драгослава Михаиловића: „гледајте у живот... не измишљајте превише“; али и уверење Јована Христића – да у писању „убедљивост не долази толико од веродостојности, колико од маште, од поетичне лажи која витопери фактографију и даје јој универзалан тон“.

У Садржају књиге нанизано је тридесет девет имена; почев од класика међуратне епохе (Андрић, Крлежа, Винавер), преко генерације писаца која је име стекла у време ауторовог формирања (Бранко Ћопић, Александар Тишма, Драгослав

Михаиловић, Милорад Павић, Славко Леовац...), те савременика с којима је аутор могао, и у великом броју случајева остварио лични, неретко сараднички и пријатељски однос (Миодраг Перишић, Давид Албахари, Томислав Маринковић, Ивана Димић, Ставан Тонтић...) до оних у сусрету с чијим делом је доживео присно читалачко искуство (Сингер, Борхес). Само у једном случају, осим именом и презименом, текст је насловљен синтагмом индикативне тежине: „Океан Пекић“.

Но, *Приче о писцима* пружају више од оног што је у Садржају наведено. Тако, међу насловима изостаје име Стевана Раичковића иако је и о њему забележено лепо сећање у оквиру приче о Данилу Николићу. Поред осталог, нотирана је и атмосфера разговора с овим песником вођеним пре двадесетак година у оквиру великог зимског семинара за професоре српског језика и књижевности на београдском Филолошком факултету: „Најмање пет стотина душа слушало је у великој сали, пун сат, у светој тишини, највећег чистог лирског песника како говори о сопственим почецима, о трену кад му наиђе стих, о препевавању Шекспира, о општим приликама које су, одувек, тако је рекао, против поезије, што је знак њене снаге и њене неопходности. Нико није ни забележио ни снимио тај разговор, али због тога не треба жалити, остао је у свима нама као неизбрисив утисак, као светлост која не може утрнути.“ (Импresiје о том сусрету с творцем сонета „Руке бола“ покушавам да пренесем генерацијама гимназијалаца.)

Управо таква сећања Михајло Пантић настоји да оваплоти у *Причама о писцима*, које су се, како вели, временом, написале саме. Тако су, уз остало, ове приче, и особени мемоарски записи, за које би се могло рећи оно исто што њихов аутор казује о Палавестри: „за њега је писање о другом најбољи начин да осмотри и себе.“ Стога су јунаци ове књиге они писци с којима Пантић успева да води не само читалачки, већ и људски дијалог, тражећи, и кроз сукобе, сагласја на једној дубљој, емотивно-менталној равни. „Анти-јунаци“ имају у њој статус епизодиста, попут Попе и Павловића, који одбијају дијалог с Пантићем – „из бојазни да се, због узајамне аверзије, не нађу у корицама исте књиге“ – *Десет песама, десет разговора* (1992). Познанства с писцима отпочињала су углавном у редакцији Књижевних новина „у коју су, во времја оно, пре велике трешње, залазили мање-више сви значајнији писци минулог доба,“ у чијем је уредништву и Пантић, док је на челу редакције Миодраг Перишић, једна од централних личности у књизи. Понуђена је на овим страницама и „мустра“ за креирање квалитетног часописа и, уопште, вредности. Наиме, након формирања редакције, и састанка у Централном комитету – где су упозорени да не треба „таласати“, између двојице уредника, вођен је следећи дијалог: „Док смо се спуштали лифтом, питам Милета о чему смо ми то с друговима, заправо, разговарали. Још сам онда имао илузија. Шта те брига, каже он, само ти ради оно

што мислиш да треба да радиш.“ Јасно, *Приче о писцима* могу се читати и као сведочанство колико о књижевним, толико и друштвеним приликама у којима је настајала наша књижевност уназад неколико деценија.

Књижевни историк, Пантић и валоризује појаве (на пример, тврдњама о томе да је осамдесетих година Књижевна реч, за уредниковања Гојка Тешића, „у оној давној земљи, била најважније књижевно гласило“, да би током последње деценије прошлог века примат преузеле Књижевне новине). О незавидној позицији арбитра, који не изневеравајући себе осећа кривицу спрам другог, сведочи исповест у вези с жирирањем за НИН-ову награду када се ваљало одредити између романа Северни зид Драгана Великића и Бездно Светлане Велмар-Јанковић.

Приче о писцима доживљавају се и као својеврсна апологија наше књижевности. Не рачунајући Сингера и Борхеса и особеног сусрета с њиховим делом, књига је у потпуности посвећена домаћим ствараоцима. И доприносу који у своју „матерњу“ литературу, деценијама уназад, улаже Пантић. (Индикативна је у том смислу епизода с колегом који, док Пантић открива Басару, чита *Сентиментално васпитање*, да би, деценијама касније, љубитељ Флобера постао Басарин преводилац на француски.)

Читалац професионално упућен на књижевност подвлачиће у овој књизи оне редови у којима Пантић, студиозно и инвентивно, гномски прегнантно, настављајући богданпоповићевску и христићевску праксу, промишља питања *ars poetike*, у чему му, у нашој савременој књижевности, нема равног. Опет, у његовој благоглагољивости, непатвореној потреби за смислотворним и окрепљујућим причањем, препознаје се и наслеђе древне вештине приповедања усвајане и од писаца попут Њопића.

Приказ обимом сведене, а значењима богате књиге *Приче о писцима* завршавамо редовима с њеног краја: „Врхунска књижевност пориче постојање њеног писца (знамо ли, поуздано, за Хомера и за Шекспира?), али зато потврђује постојање Речи Светог Духа. То је, уједно, оно најбоље што од књижевности можемо добити: када фикција породила писца, а не писац фикцију, то је онда поуздан знак да имамо посла с божанским делом.“ Пантићев јунак, Живојин Павловић, рећи ће, лаконски: „Текст, када је прави, увек је јачи од писца.“

Снежана НИКОЛИЋ

СА ПОВЕРЕЊЕМ У ЈЕЗИК

(Анђела Пендић. *Тело светлости*. Врбас: Фестивал поезије младих, 2021)

Анђела Пендић је објавила три збирке песама до сада: *Белег* (2015, објављен као првонаграђени рукопис на фестивалу „Пјесничка реч” на извору Пиве), *Огањ* (2016, објављен као првонаграђени рукопис на Сомборском књижевном фестивалу) и *Тело светлости* (2021, објављен као првонаграђени рукопис на Фестивалу поезије младих у Врбасу). У припреми је и њена четврта збирка *Како је тело тешко пред преображај* (2022), у издаваштву „Суматре“.

Анђела је песникиња у чијој поезији постоји поверење у поезију, док се поверење у језик поистовећује са поверењем у искуство; читајући је, стичемо осећај како се међусобно преплићу и развијају у дијалогу са светом, собом и сопственим језиком. Неке од кључних карактеристика по којима препознајемо њен песнички глас јесу наглашена лиричност, интимни тонови, апстрактност, богата филмска сликовитост и апострофичност.

Ако успоставимо корелацију између ауторкиног односа према језику, а њен језик је прецизан, суптилан, сликовит и питом, и односа према песми као коначној форми, можемо запазити да у тој естетизацији личног искуства повлашћено место заузимају симболи и наглашена метафоричност, педантан стил и апстрактно обликовање доживљаја, често посредством алегоричног приказивања стварности. Међутим, за разлику од претходних Анђелиних збирки, чини се да она у *Телу светлости* више настоји да помири материју са апстракцијом, чинећи искуство присутним и у оном ‘сировом’ облику. У прилог томе метафорички сведочи и сам наслов ове збирке који је спој конкретног и апстрактног и који, за разлику од *Огња* рецимо, тежи прихватању својеволности света: *открио се сам језик / и именовао себе ватром. / Истовремено открила се њена природа – / да ватра болује од својеволности / и да језик не може предвидети / своја нова рођења, / већ само пратити њена колебања / према затишју тела.*

Збирка се састоји од четрдесет четири песме разврстаних у осам тематских циклуса неједнаког обима, а отвара их пролошка песма „Градина“. Као што је карактеристично за ову песникињу,

називи циклуса су симболички повезани и могли би чинити засебан семантички простор за тумачење, као што су и све три њене збирке заправо проширивање и раслојавање неколико тематских токова који би се могли формулисати помоћу неколико кључних односа: тело и свет; тело и језик; лично и колективно. Многе од песама су апострофичне и дијалогичне (често су у форми обраћања неком другом или нечем другом), преплићу се наративни и лирски дискурс у којима стихови прате логику реченице, а синтакса је један од битнијих фактора у изградњи семантике ове збирке.

У *Телу светлости* ауторка је умногоме окренута унутрашњим просторима и интроспективним промишљањима, али кроз ту визуру сагледава и град, језик, поезију и љубав, са посебним акцентом на мотив тела око којег се граде поетски, љубавни и религиозни симболи. Међутим, поступак деперсонализовања лирског субјекта и начин на који се песникиња бави психологијом сазревања/одрастања у љубави која је у потпуности укореењена у живот, ову универзалну тему чува од патетичности и романтичарских стереотипа. У томе је управо посебан квалитет ове збирке.

Такође, у Анђелиним песмама препознајемо специфичну медитеранску чулност карактеристичну за савремене грчке песнике, као и за наше песнике попут Ивана В. Лалића и Јована Христића, али јој није страно ни надреалистичко-симболистичко искуство француских песника (нпр. Ренеа Шара и Ива Бонфоа). Свима њима је заједничка изразита потреба за успостављањем склада као и потрага за лепотом која је песницима попут Анђеле и даље видљива, и даље извор логоса, што је веома храбра позиција данас. Она је у тесној вези са чежњом за целином, као и са свешћу о фрагментарности како властитог сећања тако и властитих доживљаја. Зато је један од распрострањенијих мотива у збирци управо мотив делова и у последњој песми он има битну улогу да назначи сумњу песничког субјекта у моћ изградње властите митологије: *и везе међу речима све су слабије / јер су кровови, рамена, прозори, усне, / све мање делови само мог тела*. Али, у песми „Нар“ песникиња, помоћу контрасне слике о брижљивости времена и поверења у непредвидљивост његових плодова, даје одговор на постављену дилему: *Све дотад нисам имала сећања, / дан / сажима довољну плавет / и оставља нам да је назремо / као целину*.

Иако се у овој збирци види већа слобода у баратању властитим искуством, песникиња се и даље задржава на апстраховању, уз коришћење многобројних просторних ознака, али без конкретних топонима, помоћу којих гради неку врсту интимне географије, често помоћу алегоричних низова са ефектним поентирањем, које је иначе препознатљива одлика ове песникиње. Када је у питању управо симболичност, у следећим стиховима аутопоетичког карактера можемо видети на који начин песникиња успоставља одређену дистанцу према овом аспекту свог певања: *Пођи унапред поневиши бол / тамо куда те води / мисао и уплаши се / колико си далеко од граница тела. / Оно тражи одмор / Наспавај своје речи / Преспавај своје симболе*.

Анђелин песнички субјект стоји пред светом, искрено, са свешћу о његовој неминовности, динамичности и релативности, али за разлику од песника амбиса, она алтернативу проналази у бдењу и постојање изједначава са „делима љубави”: *бити будан, постојати / значи препознати дела љубави, / докле год су будни / не према својој, / већ према вољи бдења*. Говорећи из те позиције, за Анђелу Пендић развој песме представља и развој личности, при чему је љубав, у оном универзалном значењу, пресудни фактор тог дијалога и апсолут ка којем се стреми. Као и њени претходни рукописи, и овај ће вам открити топле светове, формално и тематски пажљиво осмишљене и структуриране, светове у којима је језик инструмент откривања и себе и човекове драме уопште.

Река Тертели, *Citizen (детал)*, 2022
пастел и уље на платну 100X150 cm

Маја СТОКИН

*МРВЕ ГАВРАНОВОГ ХЛЕБА СА ПОЕТСКЕ ТРПЕЗЕ
САШЕ НИШАВИЋА*

(Саша Нишавић: „Гвранов хлеб”, Дијак, Прибој, 2021)

„Писање песама није импровизација, играрија без тежине. Мораш дати све, да би добио мрвицу. ...А смрт је увек близу. Немаш много времена. Зато похитај својим путем“ писао је Новица Тадић, а Саша Нишавић је свој пут одавно пронашао, то је онај исти пут којим је ходио и Тадић, и пре њега Настасијевић, то је онај пут који нам омогућава да на раскрсницама времена, када је све (с)мутно препознамо духовну константу и извучемо смисао из канци бесмисла.

Кроз прозор његових песама у збирци „Гавранов хлеб” сагледава се човек у свом социјалном окружењу, са циљем да се осмотри и читаво друштво, а унутар њега и лична превирања која директно утичу на егзистенцију лирског субјекта и његово место у свету.

Надовезујући се тематски и композицијски на збирку „Честица“, кроз четири кохерентна циклуса у новој збирци песама, лирски субјекат нас градацијски води од дијагнозе друштва и фотографски прецизне карактеризације неких од његових представника до избављења, искупљења и могућег исцељења понуђеног у последњем лирском кругу.

Циклус „Гавранов хлеб“ саткан је од лирских мрвица, честица у којима су осликани сви они за које је хлеб егзистенција. Овде лирски субјекат посматра тамну страну и често сурову животну стварност из које, кроз карикатуралне слике оличене у сликама птица, животиња и митских бића, даје крокије типова људи из наше непосредне околине. Гавран је приморан да свој хлеб дели и са гракталом, губавцима, ругалицом, али и бубама, напастима, вештицама, бескућницима и страшилима. Кроз гротескно, пародијско и иронијско он слика ужас и зло оног што превазилази границе човечног и саблажњава се над њим. Социолошко окружење лирског субјекта одражава се на песников субјективни однос према свету. Реч је највише о типовима људи који су именовани као „лажни спасиоци и наших душа ровци”. Они гракћу, ругају се, отров сипају и, оно што човека највише тишти,

што јесте чињеница да је често тешко пронаћи од њих спасења и заклона. Свестан да је његов усуд да са таквима „земне дарове дели и на небеској трпези хлеб са девет кора”, лирски субјекат их идентификује као искушења са којима се носити мора. Они су попут буба које умртвљено миле, али чак и када је у прилици да их се реши тако што ће их једним потезом згазити – он одустаје. Јер: Човеку су потребне тешкоће. Оне спадају у његово здравље (Вито Марковић). Тим се геслом руководи и лирски субјекат. Као што и црвоточина, која је присутна у многим предметима који нас окружује, само подсећа човека да је земан, трошан и пропадљив, да из њега празнина зјапи, уколико је не испуни оним духовним, трајним. Само се у вертикали са небеским умиче невиделици и хватачу душа. Чини се да Нишавић констатује исто што и Шекспир у једној својој реченици а то је да је пакао овде и „да су сви ђаволи на земљи”. Подсећа нас да у нашем свету врви од скотова, да нема божјег мира ту где живимо, само грувања и тутањ, бол и патња (Новица Тадић). Постоје песме у којима се може препознати нужност коју од нас захтева тајнаствени ток нашег живљења (Рене Шар). Јер песма не постоји само због лепоте песничких слика, него и из дубље потребе која те слике ствара, и због оног чему би те слике требале да нас воде. У таквом свету, поезија може бити извор сазнања, алиј спасења. Писањем о злу и разобличавањем карактера злих, он покушава да сачува Бога у себи. Лирски субјекат сведочи о метаморфозама зла, његовим многобројним умножавањима у свим правцима и о чињеници да му је готово немогуће умаћи. Полази се од чињенице да је лакше борити се са нечастивим уколико му се маска скине, па макар и у песми. Стога се песничка способност огледа и у томе да се, из мноштва опипљивог, стварног, издвоји оно испод површине. Или, да се послужимо речима самог песника: да се из невиделице одаберу видљиве честице и извуче оно сушто како се мрак не би навучао на наше душе.

Поезија може бити и Уточиште, како сазнајемо у другом песничком циклусу ове књиге. Може представљати отклон од стварности на коју је тешко пристати и начин да се, у тешким животним искушењима, обезбеди придржавање душе. Уточиште може бити и у молитви која је пут до Господа. Савременог човека ужасава тишина која је предуслов молитви и њоме омогућеном спасењу. Он каже: „Господи/ Тиховање подари/ Угаси пламичак жудње/ За славом овоземаљском (...) Спаси од неспокоја.” Само у благој Господњој светлости: „Кроз капке дана/ Пуцају обручи страха (...) Нестају вихорне речи/ Гласови страхотни”. Само се у тим тренуцима: Путљај из магле искрада/ Чистилишту води. Спасење и утеха такође су могући и кроз поуке светих отаца: Максима Исповедника, Светог Јефрема Сирина, митрополита Амфилохија. Искрене молитве светих отаца постају и његове молитве. Живот је за њега само пут за који нисмо увек сигурни куда иде, али нам лирски субјекат наглашава да је на том путу важно сачувати душу, уз помоћ вере, причешћа и молитве, јер „молитва и гују са срца уклања”.

У трећем по реду циклусу ове песничке збирке „Шав“ у Нишавићевим прецизним лирским исечцима из живота види се

покушај да се мимоиђе, освести и превазиђе од вајкада човеку својствен сусрет супротних хтења. Покушава да ухвати невидљиву нит пчеле која лети и спаја одувек располућен свет. Лирски субјекат каже: „Нема шава/ Између песме и смрти“, али и покушава да сједини „кришке сунца“ са „кришкама мрака“ па макар и по цену смрти лирског јунака. Сузама спаја „поклане и помирене/ хришћане и богумиле“ и подсећа да је у основи хришћанског учења опроштај и помирење, али бдење и стражење над својим поступцима. Јер нечастиви не спава, чак и ноћу ђавољи реп пламти и муње одапиње. Један део света Саше Нишавића припада тамној страни света, свести и духа, са намером да и себе и читаоца тргне, уплаши, разбуди и освести на све оно што „чојка ниже скота ставља“. Шав бисмо могли тумачити као место преображаја, место од којег се протеже вертикала – од земног ка небесном. Свестан да је трансценденција могућа једино у духу и да се једино тако узраста у Личност која је у стању и без страха да се довољно одупре искушењима. Само се уз милост Господњу „дечји јецај у плави тон претвара“, „разгони се тмуша“, „пробија се кроз тамну шуму“, „смеши се блажено лице/ утроба васкрсава“, „скида се усијана круна/ осињак са главе“.

Што се тиче саме форме и начина писања за Нишавића је карактеристична максимална кондензованост песничких слика. У само неколико песничких потеза, он постиже максимум експресије са циљем да се на мисаоним и естетским квалитетима извуче колико се може више. И он, попут Новице Тадића, Васка Попе, Момчила Настасијевића, осећања стишава радом на језику, брушењем и дотеривањем израза.

Нимало случајно Нишавић завршава своју збирку песама погледом упртим у небеску плавет, а пут до ње је додир, љубав према ближњима и опроштај. Певајући о човеку и свету, полазећи од стране човека прилази идеји Бога који је основ хришћанске религије и крајњи домет људског умовања. У овим сличицама из живота, јасно је понуђено уточиште у божанској светлости, која се не гаси, односно духовна путања од које се не одступа док струже „слој по слој коже“ и за трен ненадан читаоцу чисто срце оставља. Докусмерава читаоца на путу ка божанском, Нишавић је и горковесник, јер сведочи да оно истинско мора бити истинито, често и нелепо, али и благовесник (да се послужим терминологијом Аве Јустина), јер верује у скривени, дубоки, последњи смисао свега што постоји и показује нам пут ка њему.

Владимир УВАЛИН

КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ДЕШАВАЊА У ВРБАСУ (1984-1986)

Редакција листа „Тик-так“ из Горњег Милановца, поводом 120 година од смрти Вука Стефановића Карацића (7. 2. 1864), расписала је конкурс (наградну игру). Ученик II разреда ОШ Мане Грмуша, освојио је прву награду која је била једнодневни излет у Тршић за њега и његовог учитеља.

У другој половини марта 1984. године у Врбасу је одржана Бачка смотре рецитатора „Ал’ је леп овај свет“ и „Песнице народа мог“. На Смотри учествује близу стотинак рецитатора из 12 општина Бачке. Наступило је око 100-тинак ученика основних и средњих школа, студената и младих радника - заљубљеника у уметничко казивање стихова. У категорији пионира на Смотри рецитатора Војводине из Општине Врбас учествоваће Дубравка Орбовић и Јован Томановић (ОШ „Петар Петровић Његош“) и Мирјана Радованов, члан Студија рецитатора Дома културе у Врбасу. За Републичко такмичење пласирала се Дубравка Орбовић. Наставник - ментор: Косовка Лаврнић. На Републичкој смотри од чланова Студија рецитатора Дома културе „Врбас“ учествовали су: Мирјана Радованов, V разред, и пласирала се међу 10 најбољих у Републици, а у категорији одраслих: Весна Мићуновић и Душанка Пјешчић.

Поводом 125-годишњице рођења Паје Јовановића и 140-годишњице рада Народног музеја у Београду, у организацији Удружења ликовних уметника из Врбаса, Дома културе „Врбас“ и Народног музеја из Београда, у Галерији Дома културе „Врбас“ отворена је изложба слика Паје Јовановића. Изложбу је отворио Никола Кусовац, виши кустос Народног музеја у Београду.¹

Одељење Народне библиотеке „25. мај“ из Врбаса у Бачком Добром Пољу, априла 1984. године, организовало је промоцију прве збирке песама младог аутора Зорана Ћерића „Талог“, коју је издала Матица српска у својој едицији „Прва књига“.

Скупштина општине Врбас, 20. априла 1984. године, донела је Одлуку о подручјима ОШ у Врбасу. Одлуком је прописано да Секретаријат за општу управу и организацију управе Општине Врбас

¹„Глас“, 13. 4. 1984, 1.

води евиденцију о деци дораслој за упис у ОШ и о томе обавештава Комитет за друштвене делатности. Одлука се почела примењивати од шк. 1984/85. године.²

Шеснаести фестивал југословенске поезије младих (ФЈПМ) одржан је у Врбасу од 16. до 18. маја 1984. године. Фестивал ће почети Даном „Бранковог кола“, сценским приказом Бранкове љубавне поезије под називом „Ашиковања“, а у избору текстова Божицара Ковачека и извођењу Академије уметности из Новог Сада. О животу и делу Бранка Радичевића говорио је књижевник Раша Попов. У овој културној манифестацији узео је учешће и Иван Хајдл, новосадски глумац, са фрагментима из текстова Вељка Петровића о Војвођанима. Фолклорни ансамбл Дома културе „Врбас“ извео је Бранково коло, а „Бранкове враголије“ казивала је рецитаторка Весна Мићуновић.

Трећег дана додељене су награде за песму о Врбасу, написана у време одржавања Фестивала. Прву награду од 2.500 динара добили су аутори Јован Николић из Београда и Митар Рођеновић из Врбаса. Две равноправне друге награде од по 1.000 динара додељене су Зорану Шешлији и нашем суграђанину Милораду Мартиновићу. Додељене су и две треће равноправне награде од по 500 динара Милораду Мартиновићу и Владислави Војновић.

Представљена је књига песама Радоша Кокановића „Беснило“, у издању Народне библиотеке Врбас.

Митинг поезије, својим програмом, увећао је хор „57 девојчица и дечака“ из Бугојна. Стручни жири Фестивала доделио је прву награду од 6.000 динара Благоју Баковићу за песму „Траг“.³

Организациони одбор ФЈПМ, у складу са Одлуком од 22. априла 1974. године и традицијом песничких сусрета у оквиру ове манифестације, организује и отварање изложбе под називом „Југословенска палета младих“. Изложба се поставља тако што, по предлозима Удружења ликовних уметника, сваку републику и

²Одлука о подручјима школа, „Сл. лист СО Врбас“, бр. 3/84.

³Благоје Баковић рођен је 1957. године у Бојиштима, код Бијелог Поља. Објавио је преко четрдесет књига поезије од којих се издвајају: „Жељ под водом“ (1979), „Шапачеба смрт“ (1983), „Поскок“ (1985), „Лето“ (1987), „Мароканске бајке“ (1988), „Сачма“ (1989), „Копно“ (1990), „Живим далеко“ (1992), „Кретац за царицу“ (1992), „Зимски капу“, „Чутим и певам“, „Ватра за копитама“ (избор 1994), „Грудва у снегу“ (1996), „Подне“ (1997), „Говорило“ (1997), „Оговарање пролећа“ (2006), „Сећање на мраве“ (2007), „Надгробни облак“ (2008), „Чежња за рукописом“ (2008), „Низ лаку плавет“ (изабране песме на руском језику, Москва, 2009), „Молитва за мраве који се упутио ка Цариграду“ (2009), „Пут“ (изабране песме на руском језику, Москва, 2010), „Сенка невидљивог“ (2010), „Лепше је тебе чекати“ (2011), „Чеховљев кофер“ (2011), „Вајар спава међу камењем“ (2013), „Зрно соли“ (2014), „Утеха лишћа“ (2016)... Добитник је бројних награда: „Печат вароши сремскокарловачке“, „Кочићево перо“, „Милица Стојадиновић Српкиња“, „Константин Симонов (Русија), „Антон Павлович Чехов“ (Русија), „Владимир Мајаковски“ (Русија), „Златно перо“ (Русија), Јефимијин вез“, „Вукове“, „Орденом Светог деспота Стефана Лазаревића“... Пише и поезију за децу. Живи у Врбасу. „Врбас први Олимп у равници (Антологија победника Фестивала 1969-2017)“, приређивач Бранислав Зубовић, Врбас 2018, 34.

покрајину представљају по два млада ликовна ствараоца.

На „Југословенској палети младих '84“, јединственој смотри ликовног стваралаштва код нас, учествовали су: Само Перпар (1954), Љубљана, дипломирао сликарство на Академији ликовне уметности (АЛУ) у Љубљани 1983. године. Члан ДСЛУ. Изложени радови: „Тренутак тишине“, уље на платну 162 x 122 cm, „Велики симбол 2“, уље на платну, 163 x 122 cm и „Вртинец“, дисперзија на дасци, 140 x 105 cm. Нела Баришић (1955), Загреб, дипломирала АЛУ у Загребу 1981. године, у класи проф. Николе Рајсера (Reiser). Од 1981. године сарадник је Мајсторске радионице ЈАЗУ проф. Љубе Иванчића и Николе Рајсера. Члан је ХДЛУ и ЗУХ-а од 1981. године. Изложени радови: „Јастук“ (1983), уље на папиру, 100 x 70 cm и „Каприц-јастук“ (1983), уље на папиру, 100 x 70 cm. Мирна Крешић (1958), Загреб, АЛУ у Загребу дипломирала је 1981. године, у класи проф. Анте Кудуза. Сарадник је Мајсторске радионице Љубе Иванчића и Николе Рајсера од 1981. године. Изложени радови: „Брда у ноћи са звездама“, акрил-темпера, 50 x 70 cm; „Жуто брдо, акрил-темпера, 50 x 70 cm; „Без наслова“, акрил-темпера, 50 x 70 cm. Миодраг Јелачић (1955), Нови Сад, Школу за примењену уметност завршио 1975. године. Дипломирао на Академији уметности (АУ) у Новом Саду на Одсеку графике 1983. године, у класи проф. Живка Ђака. Члан је УЛУВ-а од 1984. године. Изложени радови: „Гинко“ (1983), бакропис и акватинта, 55,5 x 75 cm; „Лист“ (1983), комбинована техника, 55,5 x 75 cm; „Одвајање“ (1984), комбинована техника, 55,5 x 75 cm. Слободан Јурић (1958), Нови Сад, апсолвент АУ у Новом Саду. Члан УЛУВ-а од 1984. године. Изложени радови: „Покрет 1“, уље на платну 80 x 60 cm, „Покрет 2“, уље на платну, 80 x 60 cm и „Покрет 3“, уље на платну, 80 x 60 cm. Срђан Вукчевић (1959), Подгорица, завршио АЛУ у Београду 1983. године, у класи проф. Стојана Ћелића. Тада је био на постдипломским студијама на АЛУ у Београду. Члан је УЛУЦГ од 1983. године. Изложени радови: „Иза кулиса“ (1983), уље на свили, 100 x 80 cm, „27. 8. '72“ (1983), уље на платну, 100 x 90 cm и „Јутро“ (1981), уље на платну, 80 x 75 cm. Василиса Радојевић (1955), Подгорица, завршила АЛУ у Београду 1978. године. Члан је УЛУЦГ од 1978. године. Изложени радови: „Композиција I“, комбинована техника и „Композиција II“, комбинована техника. Лаида Мујезиновић-Јеличић (1954), Сарајево, завршила АЛУ у Сарајеву на Одсеку сликарства 1978. године, у класи проф. Борислава Алексића. Члан је УЛУБИХ од 1981. године. Изложена су три рада (1984), без назива, цртеж, комбинована техника, 70 x 90 cm. Зоран Фуруновић (1953), Приштина, завршио АУ у Приштини 1977. године. Постдипломске студије завршио је у Београду 1982. године, у класи проф. Зорана Петровића. Члан је УЛУК-а од 1978. године. Изложени радови: „Септембар“ (1983), комбинована техника и „Понедељак“ (1983), комбинована техника.⁴

Стручни жири, под председништвом Николе Кусовца, вишег

⁴Каталог *Yu paleta mladih '84*, Likovna galerija Doma kulture „Vrbas“, Vrbas maj 1984.

кустоса из Народног музеја у Београду, донео је одлуку да се откупна награда додели Јожи Шубицу за изложени рад „Чез некај тренутков во падла“ („За који тренутак би пала“), уље 145 x 120 cm, из 1983. године. Јоже Шубиц (1958), Марибор, дипломирао је сликарство на АЛУ у Љубљани 1982. године, код проф. Г. Гнамушу. Тада је био на постдипломским студијама, друга година Одсек сликарства на АЛУ у Љубљани. Поред откупне награде изложени су и радови: „Понуди ми мало простора“ (1983), уље-воштани емајл, 150 x 130 cm и „Мртви слапови“ (1983), уље-воштани емајл, 140 x 120 cm.⁵

У IX „Политикиној“ акцији „Школски час '83/84“, ОШ „Петар Петровић Његош“ добитник је педагошког комплета, у вредности од 7.000 динара, дар „Просветног прегледа“ Београд. Јуна месеца 1984. године у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ организована је прва самостална изложба слика Николе Реслера под називом „Космос“.⁶

У оквиру манифестације „Бранково коло“, 15. септембра 1984. године у Сремским Кадрловцима, одржан је целовечерњи програм културних стваралаца из Врбаса. Наступиће музичари, песници, рецитатори, ликовни уметници и чланови Фолклорног ансамбла Дома културе „Врбас“. Од песника биће представљени Благоје Баковић, Јулијан Тамаш и Радош Кокановић.⁷

Током септембра т.г. ТВ Нови Сад завршила је снимање емисије о стваралаштву песника из Врбаса. У њој су казивани стихови Јулијана Тамаша, Радомира Шоћа, Благоја Баковића, Јована Радојевића, Милана Делића, Крста Бајовића и Милана Недељкова. Поетске речи су пред камерама тумачили чланови Студија рецитатора врбаског Дома културе.

У оквиру програма обележавања значајних историјских јубилеја у Општини Врбас, 20. септембра, свечаном академијом обележена је 70-та година рођења Вељка Влаховића, чије име носи Медицински центар, и 40-та годишњица од формирања болнице у овом месту. Свечаности је присуствовала сестра Вељка Влаховића Дуња Влаховић-Јововић, са члановима најуже родбине народног хероја Вељка Влаховића. После академије др Миодраг Ивановић, у парку испед Дома здравља, открио је спомен-бисту Вељка Влаховића, рад академског вајара Војимира Дедеића из Врбаса.

Митингом поезије и доделом награда у Смедереву завршен је 15. фестивал поезије „Смедеревска песничка јесен“. Највеће одличје фестивала „Златну струну“ добио је врбаски песник Благоје Баковић за песму „Младожења“.

Ликовна сезона у Ликовној галерији Дома културе „Врбас за 1984. годину“ отпочела је 2. октобра, изложбом слика Фердинанда Кулмера,

⁵Пре Врбаса 1983. награђиван је: на 12. биеналу младих Ријека; Откупна награда на Међународној изложби „Панониа 83“ Мурска Собота. У току 1984. 1. награда на међународном ех темроги Опатија; откупна награда на „Ликовном салону 13. новембар“ Цетиње.

⁶„Глас“, 22. 6. 1984, 6.

⁷„Глас“, 14. 9. 1984, 6.

редовног професора Ликовне академије у Загребу. За 19. октобар, уочи Дана ослобођења Врбаса, у сарадњи са Галеријом портрета из Тузле, отворена је изложба слика и цртежа Исмета Муџезиновића. Крајем новембра врбаски сликари и скулптори организоваће свој Ликовни салон. Почетком децембра излагаће ликовни уметник из Сремских Карловаца Бранислав Вулековић, својевремено ученик овд. Гимназије.

У организацији Народне библиотеке организована је традиционална изложба радова ученичка ОШ Општине Врбас.

На „Јесењем ликовном салону Врбас '84“ учешће су узели ликовни ствараоци Врбаса и околних места, 22 аутора. Жири у саставу: Сава Степанов, ликовни критичар из Новог Сада, Бела Пехан, сликар из Врбаса и Батрић Бакић, члан Удружења ликовних уметника Врбаса, једногласно је донео одлуку да се откупна награда додели Војмиру Дедеићу за скулптуру „Кретање“, а такође једногласном одлуком жири је похвалио Светислава Шљукића, Богдана Булајића и Драгана Кљајића. Изложба је била отворена до 7. децембра т.г.

Почетком децембра месеца т.г. у просторијама Ликовне галерије у Врбасу отворена је изложба слика академског сликара Бранислава Вулековића. Изложбу је отворио Милош Арсић, виши кустос Галерије савремене уметности у Новом Саду. Вулековић је изложио највећа остварења из његове познате серије пејзажа.

У смарадној дворани загребачког хотела „Експланада“ крајем 1984. године, 35. пут су проглашени најбољи спортисти Југославије. На овој спортској свечаности Драгану Ненезићу, одбојкашу из Врбаса, једногласно је припао „Трофеј фер-плеј Владимир Орешковић“, због несебичног, храброг, задивљујућег држања у тешкој железничкој несрећи тога лета код Диваче. Поводом ове хуманости истом је додељена и Сребрна плакета београдских „Вечерњих новости“.

Прву награду на ликовној изложби „Десет општина Бачке“ добио је Богдан Булајић, академски сликар из Врбаса, а две друге такође Врбасани, Никола Реслер и Мирослав Павловић.

Јануара 1985. године Одбор акције „Такмичење за Читалачку значку“ Културно-просветне заједнице (КПЗ) Војводине утврдио је Програм акције за 1985. годину.

У акцији читања учествују ученици ОШ са територије Војводине. Они током године читају књиге по сопственом избору, а у томе им саветима помажу наставници и библиотекар. За неговање широке читалачке културе потребно је уз дела лепе књижевности ученике упућивати и на монографије, биографије, путописе, дела из историје, научну фантастику, стручну литературу, публикације из света уметности и друге књиге које ће допринети богаћењу знања и свести младе личности. Ученици у такмичењу били су у обавези да на основу свог узраста прочитају одређен број књига и то: I и II разред по 6 књига; III и IV разред по 7 књига; V и VI разред по 8 књига; VII и VIII разред по 9 књига, а за све њих две књиге су по слободном избору, а остало по препоруци школског или општинског одбора. Посебно треба имати у виду одлуку да дела из школске лектире (АП Војводине) не могу бити уврштене у програм читања.

Ученици у акцији и надаље у свом Читалачком дневнику воде белешке о прочитаним књигама. Најмлађи, ученици I и II разреда, треба да забележе само име и презиме аутора и наслов књиге и да илуструју оно што је за њих било упечатљиво. Ученици старијих разреда (од III до VIII разреда) бележе у дневник име и презиме аутора, наслов дела, годину издања и назив издавача. О прочитаном пише своје утиске, издавају посебно неки догађај, опис или лик или наводе неки краћи цитат.

Ови дневници треба да буду својеврсно сведочанство да су књиге доиста прочитане, али треба што мање да оптерећују ученике. Дневнике верификују један од чланова Школског одбора или библиотекар у месној библиотеци.

Сви ученици који су прочитали предвиђени број књига и водили Читалачки дневник добијају Читалачку значку са пригодним картоном на коме ће бити уписано њихово име.

На сваких 50 учесника у акцији бира се један најуспешнији Читалачки дневник и доставља Покрајинском одбору који ће га наградити књигом. За све остале ученике, који су се по мишљењу Школског одбора истакли, ови одбори сами обезбеђују пригодне награде.

Школски одбор састављен је од радника школе и чине га, пре свега, школски библиотекар, наставници матерњег језика, наставници разредне наставе и остали просветни радници у складу са сопственим интересовањем.⁸

Током фебруара месеца т.г, у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ била је отворена изложба слика Милете Виторовића, академског сликара из Новог Сада.⁹

У новосадској галерији „Форма“, 12. марта 1985. године, отворена је 28. самостална изложба цртежа Ратка Шоћа, академског сликара из Врбаса. У присуству културних и јавних радника Новог Сада и Војводине, изложбу је отворио Милорад Предојевић, главни и одговорни уредник књижевних издања „Дневника“. Изложба ће бити отворена до краја месеца марта.¹⁰

Одбор за књигу КПЗ Војводине прихватио је да Акција „Месец књиге“ и „Књижевни караван“, коју организује Друштво књижевника Војводине, у 1985. години буду једна манифестација. Те године „Месец књиге“ свечано ће бити отворен у Словенији, а домаћин војвођанског отварања биће Сомбор.¹¹

Књижевни караван дејчјих писаца посвећен Батинској битци стартовао је 12. априла 1985. године под називом „Живи час за децу“ у ОШ „Бранко Радичевић“ у Савином Селу. У току дана књижевници су посетили и малишане основне школе у Деспотову и Силбашу. Први део овог часа посвећен је дејчјој штампи. Говорили су новинари „Дејчјих новина“ и „Тик-така“ Милена Јовановић и Гордана

⁸ Акт КПЗ Војводине Нови Сад, бр. 88, 31. 1. 1985.

⁹ „Глас“, 23. 2. 1986, 4.

¹⁰ „Глас“, 23. 3. 1985, 4.

¹¹ „Дневник“, 16. 2. 1985, 13.

Етеровић, а своја дела читали су књижевник и главни и одговорни уредник „Тик-така“ Бранко Живковић, песник Драган Карановић и приповедач Никола Путић.

Наредног дана час ће бити одржан у четири основне школе у Врбасу.¹²

На Годишњој скупштини Друштва за српскохрватски језик и књижевност Војводине, обележавајући 100-годишњицу рођења Вељка Петровића, 13. априла т.г, додељене су награде за најбоље радове основаца и средњошколаца, инспирисане делом овог књижевника. Првом наградом из лингвистике за средњошколце награђене су: Оливера Павић, Рајка Јокановић и Наталија Карацић из Образовног центра (Гимназије) „Жарко Зрењанин“ у Врбасу.¹³

Крајем априла 1985. године у књижевним изложбама појавиће се трећа књига песама Благоја Баковића „Поскок“, у издању Међурепубличке заједнице за просвету и културну делатност у Пљевљима. Кроз пет циклуса Баковић је представио 48 својих песама, које су до тада завреднеле висока песничка признања од „Златне струне“ у Смедереву до награде на Фестивалу југословенске поезије младих у Врбасу.¹⁴

На XVI ФЛПМ у Врбасу стигло је 400 песама од 200 младих стваралаца. Стручни жири радио је у саставу: Цирил Злобец, председник, Стеван Тантић, Милика Павловић, Иван Сламник, Санде Стојчевски, Раша Ливада, Агим Дева, Иштван Брашњо и др Јулијан Тамаш.

На финалној вечери Фестивала учествоваће 22 млада песника и то: Мирослав Алексић (Београд), Богдан Арнаутовић (Петриња), Светлана Арсић (Параћин), Драгослав Бабић (Пријеполје), Душко Бабић (Београд), Невена Витошевић (Београд), Владислав Војновић (Београд), Томислав Домовић (Загреб), Наталија Дудаш (Нови Сад), Ана Живковић (Београд), Алојз Ихан (Шкофљица), Зденка Лeko (Осијек), Влатко Мајић (Паг), Милорад Мартиновић (Врбас), Живорад Недељковић (Подунавци), Богић Ракочевић (Подгорица), Татјана Рељин (Зрењанин), Марјан Рупчић (Петриња), Горан Сарић (Коњиц), Сена Смиљанић (Осијек), Јовица Хајдер (Зрењанин) и Зоран Шешлија (Илија). За финално вече пласирала се и особа под шифром „Tractatus ciciricicus“.

У оквиру фестивалских дана, 17. и 18. маја, реализоваће се следеће активности: сусрет песника са ученицима и радницима у Врбасу и Бачком Добром Пољу; округли сто (симпозијумом) на тему „Поезија и читалац“; отварање „Ју палете младих '85“; награђивањем песме о Врбасу, насталој за време трајања Фестивала и представљена је књига „Жрвањ“ Владимира Гарјанског, у издању Народне библиотеке „25. мај“ у Врбасу.¹⁵

У рецензији за ову књигу, Селимир Радуловић записао је:

¹² „Дневник“, 13. 4. 1985, 14.

¹³ „Дневник“, 16. 4. 1985, 11.

¹⁴ „Глас“, 6. 4. 1985, 4.

¹⁵ „Дневник“, 27. 5. 1985, 7.

„Оно што је несумљиво, што се очас показује бјелоданим, је чињеница да се овом књигом овјерава изузетна стваралачка енергија В. Гарјанског. Он је, рекло би се, сав у грчу да досегне идеалну поетску мјеру: да успостави дјелатну линију прелаза између доживљеног и наученог, као год и да обзнани рад субјекта који, једновременно, и мисли и осећа. Тај пјеснички напор, следствено Миљковићевим (тј. Валеријевим) поетско-поетичким сугестијама, најупутније је одредити као напор за етаблирањем „патетике ума“ - „ватре која мисли“, како би он рекао“.

Милан Живановић у приказу књиге Владимира Гарјанског „Жрвањ“, каже:

„Песме младог Владимира Гарјанског (рођеног 1959. у Осијеку) као да смо већ негде читали. Па ипак оне делују као нове ако ничим другим оно свакако својом еруптивношћу која би да преплави свет старо/новом осећајношћу одредивши се већ на почетку за двојезично певање, на русинском и српскохрватском језику, Гарјански је покушао и да начини песничку симбиозу литерарних традиција којима се издашно обраћа. После збирке песама „Цртеж сунца“ (1982), испеване на русинском језику, Гарјански ће брзо преболети трагове почетништва и засећи у само средиште сопственог вулкана кажемо вулкана, јер све што се некад звало тиха мудрост „трске која мисли“ код овог песника добија обресе и снагу прометејске ватре.

Гарјански је песник необично свестан својих изворишта и места ушћа несвакидашње и побуне и непристајања на свет провинцијског блата и равничарске филозофије. Проматрајући хераклистовско кретање материје са богатом топицом биљног и животињског света, Гарјански ће ревалиризовати митске ситуације, посебно оне из Библије. При томе, осим назнака полазишта, он не улази у дубље проблематизације већ просто као да настоји да нагласи да и он припада том словенском свету, да и он има свог Перуна.

И можда би управо Перун, као космичко богатство муње и грома, могло да обележи и целокупан захват овог аутора, чији стихови густоћом ткања и необичном (енорном) дужином, која хоће да пређе у поетску прозу, „мељу“ све чега се дотакну и онда кад варирају општа места и постају несташна играрија рима и пукe досетке. Но међу ове стихове не силази се лако. Прашина света витла се овим просторима до крајњих граница цинизма и негације свих врста. Осим што је талентован, Гарјански је и тврд. До крајњих консеквенци свет његовог „Жрвња“ је и слика Дантеовог пакла у којем пате и природа и човек. Његова девиза је: „Говори, говори иако нико нема уши, срце, душу!“ Архитектоника мисли која је увек била на великим искушењима¹⁶.

Алојз Ихан из Шкофљице (код Љубљане) добитник је прве награде XVI ФЛПМ од 10.000 динара, за песму „Krmilnica“ („Кућица“),¹⁷ две равноправне друге награде од по 8.000 динара

¹⁶Милан Живановић, Владимир Гарјански „Жрвањ“, у: „Летопис Матице српске“, Књ. 436, Св. 3/септембар 1985, 317-318.

¹⁷Алојз Ихан рођен је 1961. у Љубљани. Лекар, микробиолог, имунолог, песник, писац, есејист... Дипломирао на Медицинском факултету у Љубљани

освојили су Мирослав Алексић из Београда за песму „Повратак“ и Драгослав Бабић из Пријепоља за песму „Лађа“. Три треће, такође равноправне, награде од по 6.000 динара додељење су Богдану Арнаутовићу из Петриње за песму „Плебејско удварање“, Владислави Војновић из Београда за песму „Месец је кич над маглом“ и Влатку Мајићу са Пага за песму „Игла“. Прву награду за песму о Врбасу од 3.000 динара, насталу за време трајања Фестивала, добио је Благоје Баковић за песму „Врбовање и врбаско приговарање“. Другу и трећу награду од 1.500, односно 1.000 динара припале су Марјану Рупчићу из Петриње и Благоју Баковићу из Врбаса. Посебно је награђена Татјана Рељин из Зрењанина за песму „Тасенка на олисталом ораћу“, инспирисну револуционарном тематиком.¹⁸

На „Југословенској палети младих ’85“ учесници изложбе су: Предраг Хеџеуш (1961) завршио АЛУ у Сарајеву, Одсек сликарства. Тада је био студент друге године постдипломских студија на Факултету ликовних уметности у Београду. Члан је УЛУБиХ. Изложени радови: „Made Smaller Zo-7“ и „Made Smaller Zo-8“, уље на платну 43,5 x 37 cm и „Made Smaller Zo-9“, уље на платну, 80 x 60 cm. Хусеин Каришић (1959), завршио је АЛУ у Сарајеву 1985. године, исте године наставио магистарске студије у Сарајеву. Члан је УЛУБиХ. Изложени радови: „Делта“ (1984), уље и комбинована техника, 150 x 210 cm и „Уз пут“ (1984), уље 150 x 210 cm. Лидија Среботњак (1961), завршила АУ у Новом Саду, Одсек сликарства 1984. године. Тада је била уписана на постдипломске студије, Одсека сликања на АЛУ у Љубљани. Члан је УЛУВ-а од 1985. године. Изложени радови: „Слика бр. 6“ (1984), акрил на платну, 100 x 100 cm и „Слика бр. 8“ (1984), акрил на платну, 100 x 100 cm. Игор Митрикески (1958), завршио Ликовну академију у Београду 1982. године. Члан је ДЛУМ. Изложени радови: „Портрет I“ (1984), уље на платну, 90 x 70 cm и „Портрет II“ (1984), уље на платну, 90 x 70 cm. Марина Лешкова (1957), завршила ФЛУ у Скопљу 1984. године, исте године дипломирала на Одсеку историје уметности и археологије Филозофског факултета у Скопљу. Члан је ДЛУМ. Изложени радови: „Мртва природа“, уље на картону, 60 x 50 cm и „Глава девојке“, уље на картону, 60 x 45 cm. Михаило М. Петковић (1958), завршио ФЛУ у Београду 1984. године, у класи проф. Живојина Туринског, код кога је уписао и постдипломске студије. Члан је УЛУС-а од 1985. године. Изложени радови: „Жути систем“ (1984), комбинована техника: уље, дрво, канап, газа 30 x 20

где је магистрирао и докторирао и ради као професор. Објављује и романе, а пише и есеистичку и стручну литературу из области медицине. Књиге песама: „Srebrnik“ (1985), „Igrači pokera“ (1989), „Pesme“ (1989), „Ritam“ (1993), „Južno dekle“ (1995), „Salsa“ (2003). Романи: „Hiša“ (1997), „Romanje za dva... in psa“ (1998), „Hvalnica rešenjem telesu“ (2011), „Slike z razstave“ (2013) објавио је и неколико књига есеја: „Platon pri zobozdravniku“ (1997), „Deset božjih zapovedi“ (2000), „Državlanski eseji“ (2012). Поред награде у Врбасу добио је „Горанову награду“ за књигу у рукопису и неколико значајних словеначких награда за песничке књиге. Живи у Љубљани. „Врбас први Олимп у равници (Антологија победника Фестивала 1969-2017)“, 36.

¹⁸ „Дневник“, 20. 5. 1985, 7.

цм; „Кутија кретања“ (1984), комбинована техника: уље, канап, 35 x 22 цм и „Спој“ (1984), комбинована техника: канап, ребрасти кртон 40 x 25 цм. Биљана Стојановић (1961), Београд, завршила ФЛУ у Београду 1984. године, у класи проф. Младена Србиновића Члан је УЛУС-а. Изложени радови: „Сан I“ (1984), акрил и уље на хартији, 150 x 120 цм и „Сан II“ (1984), акрил и уље на хартији, 200 x 70 цм. Андреј Павлич (1957), завршио АЛУ у Љубљани 1981. године. Члан је ДСЛУ од 1982. године. Награде: 1983. године Пиран, откупна награда (Ex tempore); Београд, I награда ЈНА; 1984. године Marezige V награда (Ex tempore). Изложени радови: „Лице рата“ (1984), комбинована техника на хартији, 70 x 100 цм; „Битка“ (1984), комбинована техника на хартији, 70 x 100 цм и „Антропоморфни пејзаж“ (1984), после битке, комбинована техника на хартији, 70 x 100 цм. Зорица Фуруновић (1959), завршила ФЛУ у Београду 1984. године, у класи проф. Зорана Петровића. Члан је УЛУК-а. Изложени радови: „Јутра после“ (1985), уље на платну, 100 x 90 цм и „Сан“ (1985), уље на платну, 100 x 90 цм. Откупна награда од 40.000 динара додељена је Ђорђу Беари (1955), који је завршио АУ у Новом Саду, Одсек сликарства 1982. године. Члан је УЛУВ-а од 1983. године. Изложени радови: „На углу“ (1984), комбинована техника, 100 x 130 цм, „Огледало“ (1984), комбинована техника, 100 x 130 цм и „Марина“, комбинована техника, 130 x 100 цм.¹⁹

Општинска смотре рецитатора одржана је 1. марта 1985. године у Дому културе. Категорије такмичара су: нижи узраст - ученици од I до IV разреда; средњи узраст - ученици од V до VIII разреда и старији узраст.

На XVIII републичкој смотри рецитатора за млађи узраст „Ал’ је леп овај свет“ прво место поделили су: Милинкица Исаков из Врбаса, Слободан Негић из Београда и Сања Стољиковић из Лесковца.²⁰ Милинкица Исаков казивала је „Мали час ботанике“ Мирослава Антића, педагог Весна Дринчић Ђилас.²¹

У другој половини јуна 1985. године у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ организована је самостална изложба слика Златка Кесера, сликара из Загреба.

Поводом ове изложбе Ратко Шоћ у листу „Глас“, навео је: „Оно што одмах пада у очи то су велики формати богатог колорита, маштовитости као у бајци. Разноликост и интезитет којом располаже Кесер одликује се разноврсношћу мотива, али и јединственошћу израза. Лично се изражава у самом наступу акције која наговештава темпераментан наступ у ликовном смислу“.

На Интернационалном фестивалу „Сегединско лето“ у Сегедину од 18. до 26. јула 1985. године учествовао је Фолклорни ансамбл Дома културе „Врбас“. Ансамбл је репрезентовао Југославију, а на основу одлуке Већа Савеза синдиката Југославије.

¹⁹Katalog „Yu paleta mladih ’85“, 17. maj-5. jun 1985, Likovna galerija Doma kulture „Vrbas“

²⁰„Дневник“, 20. 5. 1985, 7.

²¹Весна Дринчић Ђилас, „Из љубави с љубављу“, Нови Сад 2017, 23.

На јунској изложби сликара, поводом Дана самоуправљача, у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ и ове године, као и ранијих, окупили су се ствароци, чланови Удружења ликовних уметника Општине Врбас. Жири у саставу Ђорђе Јовић, ликовни критичар из Новог Сада, Бошко Новаковић, члан Удружења ликовних уметника из Врбаса и Љубица Дујмовић, историчар уметности из Сомбора, као председник Жирија донели су одлуку да прва награда припадне Светиславу Шљукићу из Врбаса, друга Милану Буиши, сликару из Сомбора. Откупна награда Милошу Пејовићу из Сомбора, Драгану Симићу и Милосаву Павловићу из Врбаса.²²

У оквиру манифестације „Бранково коло '85“ на Стражилову су 14. септембра 1985. године уручене три награде „Печат вароши сремскокарловачке“ (установљена 1967), а коју додељује „Глас омладине“.

Награду су примили Рајица Драгићевић, Владимир Гарјански и Зденка Леко. Награду је уручио уредник у „Гласу омладине“ Зоран Ђерић. У уметничком делу програма „Певам селе, што год хоћу“ учествовало је 14 песника, међу њима је и Благоје Баковић.²³

За дугогодишњи бригу о деци и рад са пионирима, октобра 1985. године, четрнаест појединаца из целе земље добило је Плакету „За срећно детињство“ Савеза организација за васпитање и бригу о деци Југославије. Међу награђенима је и Јованка Митровић, директор ПУ „Бошко Буха“ у Врбасу.

У Народној библиотеци „25. мај“ у Врбасу, 6. децембра т.г, представљена је књига поезије „Повратак у Црну Гору“ аутора Драгомира Брајковића из Београда. О књизи је говорио Слободан Ракитић, књижевник из Београда, а одабране стихове казивали су Бранка Орбовић и Жељко Радовић, чланови Студија рецитатора Дома културе „Врбас“.

Деветнаесте по реду Литерарне игре, једна од најстаријих манифестација Народне библиотеке у Врбасу и ОШ Општине Врбас, биле су посвећене 80-годишњици рођења Јована Поповића и 80-годишњице рођења Саве Ковачевића. Такмичари ОШ „Бранко Радичевић“ из Равног Села били су најуспешнији, док је другопласирана екипа ОШ „Петар Петровић Његош“. Треће место припало је екипи ОШ „Братство јединство“ из Врбаса.

Скупштина СИЗ за предшколско и основно васпитање и образовање и друштвену бригу о деци Општине Врбас, 20. децембра 1985. године препоручила је васпитно-образовним установама Општине Врбас да покрену активности на увођењу педагошко-психолошке службе у школама уместо помоћника директора.

Музејска поставка базе „Центар“ у Врбасу отворена је 30. јануара 1986. године. Постављање музејских експоната припремио је Музеј револуције у Новом Саду.

На ликовној изложби „Десет општина Бачке“ прву награду добио је Михаљ Ђембер из Савина Села, а две друге награде добили су Бајо

²² „Глас“, 13. 7. 1985, 6.

²³ „Дневник“, 15. 9. 1985, 12.

Канкараш и Владо Костелник из Врбаса.²⁴

По први пут Аматерско позориште Дом културе из Врбаса на сцену је припремило једно дело (драмски текст) Миодрага Караџића „Девоторо у првом разреду“. Режија је поверена Илији Слијепчевићу, а премијера је изведена марта т.г.²⁵

И у четвртој години организовања акције популарисања читања и дружења са књигама „Такмичење за Читалачку значку“ КПЗ Војводине, Одбор такмичења, 10. фебруара 1986. године, доставио је ОШ на територији Војводине Програм акције за ту годину. Тада је одбор обавестио школе да ће у наредних месец-два дана прегледати и допунити постојеће спискове са насловима књига које он препоручује, на језицима народа и народности Војводине. Како би био сигурни да су школе информисане о акцији за ту годину, исте су требале да у што краћем року доставе пријаву за учешће у такмичењу и наведу да ли су заинтересоване да им Одбор поменуте спискове пошаље.²⁶

На основу Одлуке Збора радника Народне библиотеке „25. мај“ у Врбасу од 27. фебруара 1986. године, расписан је традиционални Мајски литерарни и ликовни конкурс за ученике основних школа Општине Врбас, на тему:

„Свако дете има крила,
само мора да се сети
где му расту сакривена
и – моћи ће да полети“.

Тема даје могућност ученицима да се слободно изразе о свему ономе докле допру њихов ум и бујна машта - било литерарно било у ликовном облику. Крајни рок за слање радова био је 3. мај 1986. године. Свака школа требала је да пошаље од 5 до 10 најбољих радова својих ученика које наставници матерњег језика, односно ликовног васпитања одаберу након спроведеног конкурса у свим разредима и одељењима своје школе. Аутори најбољих радова биће награђени вредним наградама у књигама на завршној свечаности у Библиотеци. Поводом Дана жена, 5. марта 1986. године, у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ отворена је изложба керамике Магдалене Калмар из Суботице.²⁷

Педагошко веће ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу, 7. марта 1986. године, предложило је учитељицу Веру Ћурчин за стицање звања педагошког саветника. По прибављеном мишљењу од Међуопштинског просветно-педагошког завода у Новом Саду, образложени предлог и мишљење достављени су Просветном савету Војводине. Звање просветни саветник учитељици Вери Ћурчин додељено је 9. априла 1987. године.

У Ликовној галерији Дома културе „Врбас“, 24. априла 1986. године, у присуству великог броја љубитеља ликовне уметности,

²⁴ „Глас“, 25. 1. 1986, 4.

²⁵ „Глас“, 6. 2. 1986, 4.

²⁶ Акт Одбора „Такмичење за Читалачку значку“ КПЗ Војводине Нови Сад, бр. 83, 10. 2. 1986.

²⁷ „Глас“, 8. 3. 1986, 4.

културних и јавних радника, отворена је изложба слика једног од највећих наших савремених сликара Миодрага Дада Ђурића, који већ три деценије ствара у Француској. Еминентни сликар представљен је са преко 50 слика рађених углавном темпером, а из збирке колекционара Чеде Едренића. Изложбу је отворио ликовни критичар Драган Клајић из Београда.²⁸

У Врбасу је, 13. маја 1986. године, представљена књига „Све је то нека судбина“ др Новака Килибарде, књижевника из Подгорице. О овом делу и целокупном стваралаштву др Килибарде говорили су др Михајло Бјелица, професор Филолошког факултета у Београду и Јован Делић, књижевни критичар из Новог Сада.²⁹

Врбас је од 22. до 24. маја 1986. године, по 18. пут, био домаћин ФЛПМ. И ове године, као и обично, на конкурс је приспео велики број песама, с најразличитијим тематским и формалним опредељењима, па жири није имао ни мало лак посао кад се одлучивао за оне најбоље, тј. када је из мноштва изабрао најуспелије и њихове ауторе позвао на завршну свечаност Фестивала.

По расписаном конкурсy своје песничке радове доставило је 295 младих песника из свих крајева Југославије. Стручни жири радио је под председништвом Цирила Злобеца.

На завршној вечери фестивала учествоваће 24 млада ствараоца. То су: Фједор Федчешин (Сарајево), са „Сликовница“; Маја Разборшек (Сежана), са „Пораз“; Алојз Ихан (Шкофљица), са „Мали војак велике армаде“; Татомир Тороман (Шабац), са „Дедукција речи или шака блата“; Владимир Гарјански (Врбас), са „Овидије“; Никола Шанта (Куцура), са „Мреже“; Славко Будимски (Петровци код Вуковара), са „Укаж шицким же можеш“; Маријан Ручић (Небојан), са „Најтужнија љубавна пјесма XX стољећа“; Мирослав Кирић (Петриња), са „А. Рубљов: Рубаљљубав“ (икона); Деспот Бркић (Београд), са „Пре спавања; Јан Салчак (Пивнице), са „Уместо признања“; Флутра Латифи (Приштина), са „Njėrić“; Ванчо Арсов (Кочани), са „Сизиф“; Владо Карагић (Петриња), са „Мали фаталистички катекизам“ (фрагменти); Јовица Хајдер (Зрењанин), са „Извештај о језику“; Рајко Стопарић (Суботица), са „Замерка уметницима“; Драгица Стојановић (Зрењанин), са „Јабука“; Мићо Дуспара (Сарајево), са „Дан када су мртве сирене плутале морем“; Сениша Станковић (Скопље), са „Карасусел“ (док Превр булазни о добрим младим временима...); Богдан Арнаутовић (Петриња), са „Шкољке, усјев воде“; Зилхад Кључанин (Сарајево), са „Априлске крзотине“; Борче Панов (Радовиш), са „Што виде Чарли Чаплин од наопаку“; Саша Радојчић (Сомбор), са „Опицавање“ и Јелена Михаљев (Кикинда), са „Пролетер“.³⁰

²⁸ „Дневник“, 25. 4. 1986, 20; Миодраг Дадо Ђурић (Џетиње, 1933), Уметничку школу завршио је у Херцег Новом, а Ликовну академију у Београду. Од 1956. живи и ради у Француској. „Глас“, 10.5.1986, 4.

²⁹ „Дневник“, 14. 5. 1986, 11.

³⁰ „Поезија младих ’86“, Дом културе „Врбас“ Врбас, уредник Станко Симићевић, Врбас 1986.

У оквиру Фестивала, чији је покровитељ СОУР ПИК „Врбас“, у сали Дома културе одржале су се пратеће манифестације „Дан Бранковог кола“ и „Горановог прољећа“. Млади песници и гости Фестивала имали су више сусрета са радницима, били гости у школама и месним заједницама Општине Врбас. Одржана је трибина критике под називом „Дневно и универзално у поезији“. Међу гостима који су позвани да присуствују фестивалским збивањима налазе се и Оскар Давичо, Десанка Максимовић, Мира Алечковић, Мирослав Антић, Душко Трифуновић и др.

У Ликовној галерији Дома културе отворена је „Југословенска палета младих '86“, а на платоу испред Дома културе одржан је митинг поезије.

Овогодишња награда „ЈУ палета младих '86“ припала је новосадској сликарки Милици Мрђа-Кузманов. Селектор је Ђорђе Јовић, ликовни критичар из Новог Сада. На изложби су се представили млади ликовни ствараоци из БиХ, Војводине, Косова и Хрватске.³¹ У Народној библиотеци „25. мај“ промовисана је збирка песама Мирослава Алексића „Зигурат“. У рецензији за ову књигу, др Јулијан Тамаш рекао је: „[...] Алексић је од оних младих песника који су одолели заводљивом зову херметизма и редукције песничког исказа, какви битно условљавају смисаону непрозирност песме. У Алексића нема маглина ни мистификација, сталног настојања на интензивирању језика. То ће уродити двоструком жетвом: у стварности и сну [...]“.³²

Након тога обављено је јавно жирирање и додела награда за песму о Врбасу, написану у време одржавања Фестивала. Додељено је пет награда.

Младим песницима придружили су се дотадашњи победници са ранијих фестивала, са првим лауреатом Радомиром Мићуновићем, као и друга позната југословенска песничка имена: Нежа Ауер, Мошо Одаловић, Синан Гаџевић, Иван Сламник, Вукман Оташевић, Даринка Јоврић, Душко Трифуновић, Дара Секулић, Драгомир Брајковић, Милосав Славко Пешић, Гојко Јањушевић и др. Фестивал је отворио Ђоко Стојичић, књижевник из Београда.³³

Прву награду у износу од 20.000 динара припала је Јовици Хајдеру, студенту машинства из Зрењанина, за песму „Извештај о језику“.³⁴ Равноправне друге награде од по 15.000 динара освојили су

³¹ „Глас“, 25. 4. 1986, 4.

³² Мирослав Алексић је рођен 1960. године у Врбасу. Завршио је Филозофски факултет у Београду, студијска група Општа књижевност и теорија књижевности. Пише поезију, прозу и књижевну критику. Добитник је друге награде на XVII фестивалу југословенске поезије младих у Врбасу, „Дневникове“ откупне награде за причу и неколико других награда.

³³ Ђоко Стојичић (Медна, 1936-Београд, 2021), после Гимназије у Кикинди, дипломирао је југословенску и светску књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду 1962, а магистрирао је 1966. Књижевник, некадашњи министар културе Србије и амбасадор СР Југославије.

³⁴ Јовица Хајдер рођен је у Зрењанину. Није објавио ни једну књигу песама. Живи у Канади. „Врбас први Олимп у равници (Антологија победника

Богдан Арнаутовић и Ванчо Арсов. Три треће награде од по 10.000 динара додељене су Драгици Стојановић, Алојзу Ихану и Владимиру Гарјанском.³⁵

Крајем маја 1986. године на 29. мајским играма децјег позоришног стваралаштва у Бечеју, награда за кореографију представе „Снежана и седам патуљака“ припала је Катици Вујновић. Дечји жири доделио је 20 равноправних награда за глумачка остварења. Међу њима су Андријана Вуканић и Славица Мусић из Врбаса. Код ликовних награда, на тему маске, награђен је Марко Коматина из Врбаса.³⁶

На крају шк. 1985/86. године 79 ученика основног посебног музичког васпитања и образовања (ОПМВО), у саставу РУ „Светозар Марковић Тоза“ у Врбасу, завршило је годину, од тога на одсеку клавира 35 (31 ученица) и на Одсеку хармонике 44 (35).

Постепеним гашењем РУ „Светозар Марковић Тоза“ у Врбасу, Одлуке Радничког савета ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу од 20. јуна 1986. године, одлуке СИЗ за предшколско и основно васпитање и образовање Општине Врбас од 26. јуна 1986. године, делатност ОПМВО, 1. септембра 1986. године, прешла је у састав ОШ „Петар Петровић Његош“ у Врбасу и ту ће се реализовати до издвајања у самосталну Основну музичку школу у Врбасу, 1. марта 1997. године.³⁷

У издању НИШРО „Дневник“ Нови Сад објављена је збирка прича „Сведоци безумља прошлости“ Драгутина Бауцала, политколога из Врбаса.

У првих шест месеци 1986. године Народна библиотека Врбас купила је свега 374 нове књиге, што је најмање за последњих једанаест година. Књижевни фонд се више користи него лане. Учлањено је 6.285 чланова, што је за један од сто више у односу на претходну годину.³⁸

Септембра месеца те године за ученике II и IV разреда ОШ спремљени су нови наставни програми и нови уџбеници. Код средњошколаца, подељених у прва два разреда заједничког образовања, односно III и IV разреду усмереног образовања, ово ће бити последња школска година по том систему образовања и васпитања. Значи, још те школске године, ученици у IX и X разреду имаће времена да добро размисле о будућој струци, а од идуће школске године о томе ће одлучити већ после завршеног VIII разреда.³⁹

Фестивала 1969-2017)“, 38.

³⁵ „Дневник“, 26. 5. 1985, 4.

³⁶ „Дневник“, 2. 6. 1986, 13.

³⁷ Владимир Увалин, „Од музичког течаја до ОМШ у Врбасу (1952-2017)“, Врбас 2017, 41-43.

³⁸ „Глас“, 30. 8. 1986, 4.

³⁹ Комитет за друштвене делатности Општине Врбас, 3. 6. 1985, након разматрања закључака Скупштине АП Војводине и СИЗ за усмерено образовање АП Војводине по проблематици средњег усмереног образовања, донео је закључак - Образовни центри у Врбасу да се договоре о врсти

Почетком септембра месеца т.г. у Ликовној галерији Дома културе отворена је изложба графика и цртежа Јовгена Кочиша, младог ликовног ствараоца из Сомбора.⁴⁰

Највише просветно признање у Војводини „Партизански учитељ“ добило је седам просветних радника и две предшколске установе. За унапређење васпитно-образовног рада награда је додељена Божу Андријашевићу, педагогу ОЦ „4. јули“ у Врбасу. Награде су уручене 17. септембра.

У 80. години живота, 30. септембра 1986. године у Врбасу, преминуо је истакнути академски сликар Адалберт Бела Пехан (Врбас, 1906 - 1986). Академију ликовне уметности завршио је у Минхену (1930). Имао је на стотине самосталних и колективних изложби у земљи и иностранству. Добитник је бројних награда и признања за своје стваралаштво, међу којима је и општинско признање Октобарска награда (1972). Члан УЛУВ-а је од 1968. године. Оснивач је УЛУВ-е секције у Врбасу. Бавио се примењеном графиком и цртао карикатуре, скице и планове за сцену Аматерског позоришта у Врбасу. Дуже време радио је у овд. Гимназији, као ликовни педагог.⁴¹ Поводом 20. октобра, Дана ослобођења града и места Општине Врбас и 125-те годишнице рођења Ђорђа Јовановића у Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ припремљена је изложба рељефа и скулптура Ђорђа Јовановића. Изложба је приређена у сарадњи са Народним музејом из Београда, а о делу Ђорђа Јовановића говорио је кустос Народног музеја Никола Кусовац.⁴²

Традиционална акција популарисања писане речи „Месец књиге ’86“ почела је 16. октобра т.г. у Новом Саду. У оквиру акције у Матици српској у Новом Саду организован је семинар за школске библиотекарe.⁴³

У Ликовној галерији Дома културе „Врбас“ организована је самостална изложба Миодрага Б. Миљковића, академског сликара-професора Ликовног васпитања.⁴⁴

средње школе и кадровима које ће образовати почев од шк. 1986/87. године; У ОШ општине започети са професионалном оријентацијом ученика о избору занимања и са системом средњег усмереног образовања и васпитања.

⁴⁰Овај стваралац, чији је отац први академски вајар код Русина, завршио је Факултет примењених уметности у Београду 1981. и од тада се самостално бави цртањем и графиком. До тада је имао неколико заједничких и три самосталне изложбе. „Глас“, 13. 9. 1986, 9.

⁴¹„Дневник“, 1. 10. 1986, 12.

⁴²Најзначајније подручје Јовановићевог опуса је свакако израда познатих личности на трговима и гробљима Србије, Београда и даље. Тако имамо низ успешних споменика: Вуку Караџићу, Јосипу Панчићу, војводи Мишићу и др. личностима. Једно од значајних дела је и скулптура „Преља“. Добитник је прве награде за „Косовски споменик“ у Паризу 1889. На Великој светској изложби добија бронзану медаљу за рад „Гуслар“. Био је директор Уметничке школе у Београду и члан Српске академије наука и уметности. „Глас“, 11. 10. 1986, 4.

⁴³„Дневник“, 15. 10. 1986, 12.

⁴⁴Миодраг Б. Миљковић (Нови Сад, 1956) завршио је Академију уметности у

Издавачки савет издавачког одељења „Руске слово“ донео је одлуку да се награда „Хавријил Костељник“, за најбољу књигу на русинском језику за ту годину, додели Јулијану Тамашу. У питању је књига есеја „Трска која мисли“.⁴⁵

На позив Дома културе Металских завода из Радоља Фолклорни ансамбл Дома културе „Врбас“ боравиће у Пољској од 24. новембра до 3. децембра 1986. године.⁴⁶

Удружење ликовних уметника Врбаса расписала је „Јесењи ликовни салон“. На конкурс је стигло више од 40 радова, двадесет и једног аутора. Селекцију 30 радова извршио је Никола Кусовац, виши кустос Народног музеја у Београду. Заступљени су радови: Шоћа, Бакајина, Глушца, Павловића, Буише, Шарановића и др. Откупну награду СИЗ за културу жири, под председништвом Николе Кусовца, доделио је Андрији Шарановићу, академском вајару из Црвенке, за „Скулптуру XI“.⁴⁷

У Ликовној галерији Дома културе „Врбас“, у другој половини децембра месеца 1986. године, отворена је изложба слика Милована Микија Радуловића, сликара из Никшића. Престављен је са преко 60 радова (уље). То је тематска изложба која носи назив „Кућишта“.⁴⁸

Новом Саду (1982), академски сликар-професор Ликовног васпитања. Члан је УЛУВ-а. На 13. новосадском салону 1984, прва награда за сликарство.

⁴⁵ „Дневник“, 1. 11. 1986, 13.

⁴⁶ „Глас“, 22. 11. 1986, 4.

⁴⁷ „Глас“, 6. 12. 1986, 4.

⁴⁸ „Дневник“, 23. 12. 1986, 13.

Претплатите се на

ТРАГ

часопис за књижевност, уметност и културу

Часопис ТРАГ излази четири пута годишње у обиму од десет штампарских табака по једном броју.

Годишња претплата износи 1000 динара за физичка, а 1600 динара за правна лица.

Претплата се може уплатити на жиро рачун број 840- 98664-83 код УЈП са назнаком „за часопис Траг”.

Чим се прокњижи Ваша уплата ми ћемо Вам слати часопис на адресу коју нам пошаљете.

Све информације можете добити путем телефона на број 021-707-566.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске

82+7+008

ТРАГ : часопис за књижевност, уметност и културу / главни и одговорни уредник Бранислав Зубовић. – 2005, бр. 1 – . – Врбас : Јавна библиотека „Данило Киш”, 2005 – (Нови Сад : „Футура”). – 23 цм

Тромесечно.
ISSN 1451-9437

Cobiss.sr-ID 202214407